

Föreningen, laget och jaget

7 perspektiv på idrottens demokratiska effekter

Föreningen, laget och jaget

7 perspektiv på idrottens demokratiska effekter

Centrum för idrottsforskning är statens sektorsorgan för idrottsforskning med uppgift att initiera, samordna, stödja och informera om forskning inom idrottens område samt att ansvara för uppföljning av statens stöd till idrotten.

Föreningen, laget och jaget – 7 perspektiv på idrottens demokratiska effekter ingår i 2015 års uppföljning av statens stöd till idrotten.

Rapporten finns att ladda ner som pdf på www.centrumforidrottsforskning.se

© **Centrum för idrottsforskning 2016:2**

Redaktion och projektledning: Christine Dartsch, Johan R Norberg & Johan Pihlblad

Språkgranskning: Nathalie Carrera, Fix my Word

Foton: Bildbyrån

Tryck: TMG Tabergs

ISBN: 978-91-981833-7-5

Förord

Under 2015 har Centrum för idrottsforskning (CIF) haft i uppdrag att genomföra en fördjupad analys av hur idrottsrörelsen bidrar till demokratisk fostran och delaktighet bland befolkningen.

En viktig del av vårt arbete har handlat om att analysera hur idrottsföreningarnas medlemmar, inte minst unga, påverkas av sitt medlemskap. I vilken utsträckning deltar de i föreningarnas demokratiska processer och i vilken utsträckning ger medlemskapet kunskap och förståelse för demokratiska processer även i samhället i stort? Vi har också analyserat vad som kännetecknar de medlemmar som aktivt deltar i föreningslivets demokratiska organ, särskilt utifrån ålder, kön och socio-ekonomi.

Antologin *Föreningen, laget och jaget* består av sammanlagt sju bidrag där forskare och experter diskuterar relationen mellan demokrati, föreningsliv och idrott utifrån sina specifika erfarenheter och expertkunskaper.

Den här boken är en del av CIF:s uppföljning av statens stöd till idrotten 2015. Resultatet av hela uppföljningsuppdraget sammanfattas i rapporten *Statens stöd till idrotten – uppföljning 2015*. Inom ramen för uppdraget finns även rapporten *Vem håller i klubban? Om demokrati och delaktighet i idrottsföreningar*.

Samtliga rapporter från Centrum för idrottsforskning finns att ladda ner som pdf på www.centrumforidrottsforskning.se.

Trevlig läsning

Per Nilsson

Ordförande i Centrum för idrottsforskning

Innehåll

Föreningen, laget och jaget – en introduktion	7
<i>Johan R Norberg, utredare vid Centrum för idrottsforskning</i>	
På vilka sätt kan föreningsidrott ha demokratiska effekter?	15
<i>Ørnulf Seippel, Norges idrottshögskola</i>	
En arena för tillit och tolerans?	27
<i>Ali Abdelzadeh, Erik Lundberg & Erik Amnå, Örebro universitet/Ersta Sköndal högskola</i>	
Föreningsidrottens politiska och demokratiska samband.....	47
<i>Susanne Wallman Lundåsen, Mittuniversitetet & Ersta Sköndal högskola</i>	
Idrott och föreningsdemokrati – hot och möjligheter	61
<i>Christer Pallin, Riksidrottsförbundet</i>	
Föreningsdemokrati – en illusion?	77
<i>Magnus Forslund, Linnéuniversitetet</i>	
Idrottsföreningens isolerade öar	91
<i>Jonny Hjelm, Sofia Isberg & Maria Rönnlund, Umeå universitet</i>	
Elitidrottssatsningar för barn – ett demokratiskt dilemma.....	107
<i>Karin Redelius, Gymnastik- och idrottshögskolan</i>	

Föreningen, laget och jaget – en introduktion

Johan R Norberg, utredare vid Centrum för idrottsforskning

Inledning

För den svenska idrottsrörelsen är demokrati ett både självklart och omistligt grundvillkor. En första demokratiaspekt återfinns vi i själva tävlingsmomentet och rättvisepincipen att alla som deltar i en tävling måste få mäta sina krafter på lika villkor. Lägg därefter till den svenska idrottsrörelsens långa folkrörelsetradition, som i sig inrymmer ett antal olika demokratiaspekter. Ett exempel är verksamhetens föreningsdemokratiska uppbyggnad, det vill säga att både klubbar och förbund är organiserade efter principen att alla medlemmar har lika värde och lika inflytande (enligt devisen ”en medlem – en röst”). En andra demokratiaspekt handlar om föreningsidrottens öppenhet, det vill säga att alla medborgare, oavsett faktorer som kön, härkomst, tros- eller livsåskådning och så vidare, har rätt att söka medlemskap i landets många idrottsföreningar. En tredje demokratiaspekt tar sin utgångspunkt i det ideella engagemang som ytterst bär upp idrottsrörelsens verksamhet. Detta engagemang erbjuder en möjlighet för idrottsrörelsens medlemmar att bli delaktiga och påverka utformningen av idrottsverksamheten. Samtidigt främjas demokratiska ideal såsom ansvarstagande, engagemang och värdet av att samarbeta med andra.

Även i diskussionen om idrottens samhällsnytta, utgör demokrati sedan länge en viktig aspekt. Ett belysande exempel ges i följande citat från regeringens senaste idrottsproposition (2008/09:126):

Staten ska aktivt stödja en fri och självständig idrottsrörelse byggd på ideellt engagemang, som bedriver en bred verksamhet, som värnar om god etik, som ger lika förutsättningar för flickor och pojkar, kvinnor och män, som arbetar aktivt för integration samt värnar om demokratisk utveckling och delaktighet.

I propositionen tilläggs att demokrati framför allt ska förstås som medlemmarnas möjlighet till inflytande. Idrottsrörelsen uppmanas dessutom att kontinuerligt utveckla och förbättra sin verksamhet efter de aktivas behov och önskemål. Dessutom betonar regeringen vikten av att varje människa kan påverka verksamheten såväl genom en demokratiskt organiserad mötesverksamhet som i den vardagliga träningen och tävlingen.

Men diskussionen om idrott och demokrati handlar inte enbart om att idrottsverksamhet – och i synnerhet föreningsidrott – främjar demokratiska ideal. Den har även färgats av kritik och ifrågasättanden. En första invändning rör frånvaron av vetenskapliga belägg. Teorin om att föreningslivet utgör en sorts ”skola i demokrati” kan visserligen spåras tillbaka till mitten av 1900-talet – men försöken att vetenskapligt belägga denna teori är få och osäkra. Detsamma kan sägas om Robert D. Putnams uppmärksammade idé om att föreningsliv genererar tillit och socialt kapital mellan människor, vilket i sin tur stärker både demokratin och effektiviteten i ett samhälle. Putnams teori har fått stort internationellt genomslag och gett upphov till många vetenskapliga studier. Men den har även mött kritik. Ett exempel är den svenska statsvetaren Bo Rothstein som i april 2016 avfärdade det hela som en ”söt teori” men omöjlig att verifiera empiriskt.

En andra invändning är att det finns många och konkreta bevis på att de demokratiska processerna inom idrotten inte alltid fungerar som de ska. Under senare år har nämligen missförhållanden och oegentligheter uppdagats i ledningen av flera internationella idrottsförbund. Mutor och korrupktion har skadat viktiga demokratiska processer i frågor kopplade till både värdskap för stora idrottsevenemang och val av personer till ledande befattningar. Skandalerna har väckt stor uppmärksamhet och rest krav på ökad transparens och reformer i organisationernas demokratiska processer.

I Sverige har diskussionen snarare handlat om minskat medlemsengagemang. Många föreningar vittnar om att det blivit svårare att rekrytera medlemmar till styrelseuppdrag samt att få medlemmar sluter upp på årsmöten. Nära knutet till denna utveckling är de kommersialiserings- och professionaliseringstrender som kunnat märkas hos vissa större idrottsföreningar, särskilt i storstadsregionerna. Utvecklingen kan lite grovt sammanfattas som att det ideella engagemanget ersatts av avlönad personal och att ett kundperspektiv införts i föreningarnas förhållande till de egna medlemmarna.

Mot denna bakgrund är det kanske inte förvånande att Centrum för idrottsforskning (CIF) under år 2015 fick i uppdrag av regeringen att analysera hur idrottsrörelsen bidrar till demokratisk fostran och delaktighet bland befolkningen. Uppdraget var brett formulerat. Det handlade både om att undersöka i vilken omfattning som idrottsrörelsens medlemmar medverkar i rörelsens demokratiska processer och på vilka sätt som de påverkas av sitt medlemskap. Därtill ingick att analysera beslutsfattandets olika nivåer inom idrottsrörelsen samt identifiera goda exempel där de demokratiska processerna inom idrottsrörelsen är särskilt väl fungerande och inkluderande.

Vi på CIF valde att genomföra uppdraget i form av två parallella projekt. I det första projektet riktades blicken mot medlemmars faktiska representation i de lokala idrottsföreningarnas demokratiska processer. Kort sagt: hur många av medlemmarna är även ledamöter i en föreningsstyrelse eller representant i en kommitté? Hur många går på årsmöten? Och vad kännetecknar egentligen dessa medlemmar med avseende på ålder, kön, ekonomi och så vidare? För att få svar på dessa frågor lät vi genomföra en större föreningsenkät i samarbete med analysföretaget Ramböll Management Consulting. Resultatet har redovisats i rapporten *Vem håller i klubban? Om demokrati och delaktighet i idrottsföreningar*.

Med det andra projektet ville vi bredda perspektivet på idrott, föreningsliv och demokrati. Vi ville ta del av och sammanställa aktuell forskning och kunskap som kunde komplettera bilden av idrottens demokratiska effekter. Vi ville lära oss mer om demokratiska utmaningar och utvecklingstendenser, problem och framgångsfaktorer. Denna bok är resultatet av detta arbete. Antologin består av sammanlagt sju bidrag där forskare och experter diskuterar relationen mellan idrott och föreningsdemokrati utifrån sina specifika erfarenheter och expertkunskaper. Nedan följer en kort presentation av bokens sju kapitel.

Vilka är föreningsidrottens demokratiska effekter?

Antologin inleds med att *Ørnulf Seippel*, professor i sociologi vid Norges idrotts-högskola, ställer den mest grundläggande frågan: Vilka är egentligen de demokratiska effekter som idrottsföreningar *kan tänkas* ge? Med hänvisning till den amerikanske statsvetaren Mark Warren identifierar han därefter tre möjliga sätt som frivilliga organisationer kan ha demokratiska effekter. För det första kan deltagande i föreningsaktivitet stärka utövarna på individuell nivå, genom att verksamheten ger

dem möjlighet att utveckla olika former av sociala kompetenser såsom ömsesidighet, tillit och respekt för andra. Enligt detta synsätt är det viktiga, ur ett demokratiperspektiv, inte främst vad en förening ägnar sig åt – utan det faktum att människor gör saker tillsammans. För det andra kan deltagande i föreningsliv utveckla politiska färdigheter hos medlemmarna – både konkreta föreningsdemokratiska kunskaper såsom att leda möten och föra protokoll samt mer mjuka politiska kompetenser såsom förmåga att argumentera och företräda alternativa synsätt. För det tredje kan frivilliga rörelser även utöva ett inflytande i det demokratiska systemet. Med detta perspektiv skiftas fokus på föreningslivets möjlighet att utveckla demokratiska ideal till dess kraft som intresseföreträdare med möjlighet att påverka politiska beslutsfattare och offentliga institutioner.

Mot bakgrund av denna principdiskussion riktar Seippel blicken mot idrotten. Vilka kännetecken har egentligen den frivilligt organiserade idrotten – och vilken typ av demokratiska effekter kan man förvänta sig på just detta område? Med frågor av detta slag visar Seippel både att det finns flera och tänkbara sätt som en idrottsförening kan ha demokratisk betydelse – men att dessa effekter samtidigt inte kan tas för givna. Bidraget blir därmed ett viktigt analytiskt inlägg i diskussionen om föreningsidrott och demokrati. Artikeln avslutas med en diskussion om aktuella utvecklingstrender i den skandinaviska idrottsrörelsen och deras potentiella demokratiska effekter. Dessutom ger Seippel ett eget svar på vad han anser vara idrottsföreningars främsta möjlighet att skapa positiva demokratiska effekter.

Försök att vetenskapligt mäta demokratiska effekter

I antologins två följande bidrag görs konkreta försök att empiriskt mäta föreningsidrottens demokratiska effekter. Båda bidragen är att betrakta som pionjärsatser när det handlar om att rent vetenskapligt försöka belägga samband mellan ett deltagande i föreningsidrott och olika former av demokratiska effekter på individnivå. Båda bidragen presenterar dessutom nya och tidigare opublicerade resultat från pågående forskningsprojekt.

Kapitlet ”En arena för tillit och tolerans?” är författat av *Ali Abdelzadeh*, *Erik Lundberg* och *Erik Amnå*, forskare verksamma vid Örebro universitet och Ersta Sköndal högskola. De undersöker om deltagande i föreningsidrott främjar eller motverkar tillit och tolerans hos unga människor. Frågorna analyseras med hjälp av data från det longitudinella forskningsprogrammet *Du och samhället*, inrättat av forskningsenheten Youth & Society (YeS) vid Örebro universitet. I programmet

undersöks politiskt och medborgerligt engagemang hos unga i åldrarna 13–30 år. Sedan 2010 har man följt drygt 2 000 skolungdomar från totalt 13 olika grund- och gymnasieskolor samt cirka 4 000 unga vuxna (20–26 år). De ungas grad av tillit har bedömts utifrån frågor som rör huruvida de anser att människor går att lita på, är rättvisa och inte försöker utnyttja andra. Deras tolerans har på motsvarande sätt kartlagts genom frågor om invandring och svenskt mottagande av flyktingar.

Det tredje bidraget är författat av *Susanne Wallman Lundåsen*, statsvetare och verksam vid Mittuniversitetet och Ersta Sköndal högskola. Under rubriken ”Föreningsidrottens politiska och demokratiska samband” studeras relationen mellan föreningsidrott och politiskt deltagande. Först undersöker Wallman Lundåsen om individer med bakgrund inom idrottsrörelsen är mer politiskt aktiva än andra medborgare, till exempel genom att de i större utsträckning kontakter politiker och offentliga tjänstemän, deltar i upprop med mera. Till grund för denna analys används de stora befolkningsundersökningar rörande det svenska civilsamhällets omfång och karaktär som under många år genomförts av forskare vid Ersta Sköndal högskola. Därefter undersöks huruvida idrottsföreningar skiljer sig åt från andra ideella organisationer med avseende på kontakter med beslutsfattare och myndigheter. Underlaget består här av en enkät riktad till ett slumpmässigt urval av ideella föreningar runtom i Sverige. Enkäten besvarades av 740 ideella föreningar, bland dem 82 idrottsföreningar.

Texter baserade på sakkunskap och erfarenheter

De följande två bidragen i antologin är författade av personer med stor sakkunskap och egna erfarenheter i frågor kopplade till idrott och föreningsdemokrati.

Christer Pallin är chefsjurist på Riksidrottsförbundet. Pallin har lång och stor erfarenhet av att hantera föreningsdemokratiska frågor i svensk idrott – och han är även känd som en stark försvarare av idrottsrörelsens demokratiska ideal. Pallin medverkar med ett bidrag med den talande titeln ”Idrott och föreningsdemokrati – hot och möjligheter”. Enligt Pallin har både kunskapen i och engagemanget för föreningsdemokratiska frågor minskat drastiskt under senare decennier. Detta har i sin tur aktualiserat ett antal demokratiska utmaningar. Pallin pekar bland annat på att föreningsformen kan missbrukas av personer som vill komma åt föreningsbidrag och anläggningstider samt att lågt deltagande vid årsmöten skapar möjlighet för minoriteter att fatta beslut i majoritetens namn. Han tillägger att denna negativa

trend endast kan brytas genom en satsning på demokrati- och föreningskunskap inom idrottsrörelsen.

Magnus Forslund är företagsekonom och sport management-forskare vid Linnéuniversitetet. Han medverkar med ett bidrag baserat på hans egna erfarenheter som idrottsledare i klubben Sandsbro AIK. Under den medvetet utmanade rubriken ”Föreningsdemokrati – en illusion?” ifrågasätter han etablerade synsätt i debatten om föreningsidrott och demokrati samtidigt som han föreslår nya – och delvis oväntade – sätt att stärka idrottsföreningars demokratiska processer. Forslund menar att idrottsrörelsen varken kan eller bör försöka leva upp till idealet om en fullständigt fungerande föreningsdemokrati. Dessutom är formellt välfungerande demokratiska procedurer inte detsamma som att en förenings medlemmar ges ett reellt medbestämmande. Många faktorer – inte minst tidsbrist – kan tvärtom bidra till att de styrande i föreningen utvecklar strategier för att genomdriva beslut utan alltför mycket diskussion eller påverkan från övriga medlemmar. Enligt Forslund kan kompetenser från företagsvärlden – inte minst i frågor kopplat till organisation och ledarskap – hjälpa idrottsföreningarna att stärka sina interna demokratiska processer.

Föreningsdemokratins utmaningar på lokalplanet

Antologins två avslutande bidrag behandlar föreningsdemokratiska utmaningar på lokalplanet.

Kapitlet ”Idrottsföreningens isolerade öar” är författat av *Jonny Hjelm, Sofia Isberg och Maria Rönnlund*, samtliga verksamma vid Umeå universitet. I deras forskningsprojekt undersöks föreningsdemokrati på lokalplanet via fallstudier av tre föreningar i idrotterna fotboll och innebandy. Källmaterialet är omfattande och består av intervjuer med omkring 60 idrottsutövare, föräldrar och ledare.

Även dessa forskare konstaterar att idrottsföreningars medlemmar ofta har begränsad kunskap om styrelsens aktiviteter och att få dessutom sluter upp på årsmöten och andra formella sammankomster. Men de anser inte att detta ska tolkas som att medlemmarna har ett svagt föreningsengagemang. Poängen är nämligen att många föreningar är uppdelade i mindre lag eller sektioner, vilka närmast är att betrakta som ”isolerade öar”. I dessa lag finns ofta ett stort engagemang hos både ledare och föräldrar för de frågor som rör just den egna träningsgruppen – men sällan ett lika stort intresse för eller kunskap om frågor som rör föreningen som

helhet. Detta är en viktig insikt. Poängen blir nämligen att medlemmarnas begränsade deltagande på årsmöten inte nödvändigtvis behöver vara ett uttryck för svagt medlemsengagemang – det kan lika gärna vara resultatet av att många medlemmars hjärtefrågor hanteras på andra nivåer i föreningen.

I antologins avslutande bidrag, ”Elitidrottssatsningar för barn – ett demokratiskt dilemma”, diskuterar *Karin Redelius*, professor i pedagogik vid Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm, i vilken mån demokratiskt fattade beslut på central nivå inom idrottsrörelsen får genomslag i praktiken på lokal föreningsnivå. Resonemanget tar sin utgångspunkt i en av barn- och ungdomsidrottens mest omdebatterade ämnen: frågan om elitsatsningar i unga år. Redelius inleder med påpekandet att idrottsrörelsen genom idéprogrammet *Idrotten vill* (antaget av en enhälligt stämma på Riksidrottsmötet i Umeå 1995) enats om en gemensam syn på hur barn- och ungdomsidrotten ska bedrivas. Men lever idrottsrörelsen som den lär? Känner de lokala idrottsledarna till vilka principer idrottsrörelsen enats kring – och vad händer egentligen om ledarna inte delar de riktlinjer och synsätt som formulerats i *Idrotten vill*?

Slutord

Denna bok är ett led i CIF:s regeringsuppdrag att genomföra en fördjupad analys av hur idrottsrörelsen bidrar till demokratisk fostran och delaktighet bland befolkningen. CIF:s samlade slutsatser presenteras i rapporten *Statens stöd till idrotten – Uppföljning 2015*. Trevlig läsning.

På vilka sätt kan föreningsidrott ha demokratiska effekter?

Ørnulf Seippel, Norges idrottshögskola

Inledning

I de skandinaviska länderna antas frivillig organisering vara av betydelse för det demokratiska systemet. Denna tanke återfinns även i motiven bakom det offentliga stödet till idrotten.¹ Just det faktum att den skandinaviska idrotten är organiserad på frivillig basis medför att den *kan* ha politiska och demokratiska effekter, även om själva idrottsverksamheten vanligtvis är opolitisk.

I detta kapitel kommer jag att besvara tre nyckelfrågor knutna till detta ämne:

- På vilket eller vilka sätt kan frivilligt organiserad idrott tänkas ha demokratiska effekter?
- Vilka utmärkande drag hos föreningsidrotten kan tänkas ha betydelse för idrottens eventuella inverkan på demokratin?
- I vilken omfattning kan man tänka sig att idrottsföreningar har och kommer att kunna ha betydelse för politiska och demokratiska processer?

Som bakgrund ska jag kort diskutera varför man över huvud taget bör ägna sig åt frågan om idrottens demokratiska funktioner.

Varför demokrati – och på vilket sätt?

För att förstå hur en opolitisk och frivilligt organiserad rörelse kan ha politiska effekter måste man först ställa sig frågan varför vi alls vill ha en demokratiskt organiserad politik. Ett svar handlar om autonomi: att alla bör ha möjlighet att leva ett rikt liv.² Detta autonomiideal förutsätter att medborgarna både har förmåga att själva avgöra vad som är ett rikt liv, och att samhället organiseras på ett sätt som stödjer människors självförverkliganden. En demokratisk politik är ett svar på en

¹ Meld. St. 26 (2012–2013). *Den norske idrettsmodellen*.

² Ferry, L. (2005). *What Is the Good Life?*.

sådan utmaning. Målet är att fatta kollektivt bindande beslut samtidigt som det individuella självstyret stöds och garanteras.

Den fråga som nu uppstår är hur man kan skapa förutsättningar för detta autonomi-ideal. Frågan aktualiserar en vanligt förekommande skiljelinje i demokratiska diskussioner: skillnaden mellan *elitdemokratier* och *deltagardemokratier*.³ Företrädare för det första synsättet betonar att demokrati ytterst handlar om att människor ska kunna välja mellan representanter (politiker) som man vid ett senare tillfälle, nästa val, antingen kan ge förnyat förtroende eller rösta bort. De styrande byts följaktligen ut om de inte lever upp till förväntningarna hos dem för vilkas räkning de ska styra. Från en sådan utgångspunkt är politiska partier centrala. De representerar olika konstellationer av intressen och värderingar och utser också kandidater som kan företräda partiprogrammen. Medborgarna kan välja mellan olika eliter som företräder politiska partier och därigenom mer eller mindre färdigformulerade intressen och värderingar. Här har idrotten och de flesta frivilligrörelser endast perifer betydelse för politiken: det är knappast idrottspolitiken som avgör om människor röstar på det ena eller andra partiet.

Mot detta hävdar deltagardemokratis företrädare att demokrati inte kan reduceras till en elits snäva kamp om inflytande. De gör två påpekanden. För det första bör man undvika slutna elitistiska system där det kan vara svårt att föra upp nya frågor på den politiska dagordningen och där maktutövningen är dold. Målet bör istället vara att skapa en mer dynamisk och kritisk offentlighet där politiska utspel är möjliga och där utrymme finns för olika röster. Detta skapar utrymme för andra organisationer än politiska partier att spela en viktig roll i demokratiska processer.

För det andra förordar deltagardemokratis företrädare ett brett deltagande i sociala och politiska processer eftersom en välfungerande politisk process fordrar sociala kompetenser som bäst utvecklas i sociala processer. Ett deltagande kan här bidra till att utveckla individuella färdigheter och sociala kvaliteter – normer och tillit – som är en förutsättning för att de politiska processerna på ”högre” nivå ska kunna fungera och framstå som legitima. Sociala nätverk och samarbete i till exempel frivilligrörelser, socialt kapital, kan följaktligen betraktas som en förutsättning för välfungerande politiska processer på denna högre och mer konfliktfyllda nivå.

³ Held, D. (1996). *Models of Democracy*.

Frivilliga organisationers politiska effekter

En sådan beskrivning av demokratiska ideal och kritik mot ett alltför snävt tanke-sätt beträffande politiska processer ger en uppfattning om varför frivilliga organisationer kan vara betydelsefulla för demokratiska processer. Däremot är det inte helt klart hur de mer konkret kan tänkas ha betydelse i dessa processer. En som gett ett samlat och systematiskt svar på den frågan är den amerikanske statsvetaren Mark Warren.⁴ Han skiljer mellan a) vilka demokratiska effekter frivilliga rörelser kan tänkas ha och b) vilka slags kännetecken hos frivilliga organisationer som avgör om de i praktiken har dessa effekter eller inte. I det följande kommer jag att ta upp huvudpunkterna i Warrens redogörelse för demokratiska effekter, innan jag i nästa avsnitt tittar på vad det är hos frivilliga rörelser som kan leda till sådana.

1a. Individuella utvecklingseffekter

Den första samlingen demokratiska effekter Warren tar upp är individuella utvecklingseffekter – en välkänd idé som förekommer i flera studier av civilsamhället, från Alexis de Tocqueville till Robert D. Putnam. Poängen är att deltagande i frivilligrörelser främjar olika former av *individuell och social kompetens*. Här kan det inledningsvis handla om att deltagande i en sådan bidrar till att man skaffar sig politiska färdigheter, samhällsdygder (ömsesidighet, tillit och respekt) och kritiska färdigheter. Dessutom kan deltagandet ge en känsla av att det gör skillnad om man medverkar i en social eller politisk process eller inte (*efficacy*). Slutligen fungerar också frivilligrörelser som *informationskanaler*.

1b. Offentligheten

Nästa uppsättning han pekar på är ”offentlighetseffekter”. Offentligheten framstår ofta som ett lite otydligt begrepp, men i grund och botten handlar det om en social arena som ger aktörer möjlighet att uttrycka, utforma och utveckla åsikter och idéer utanför den etablerade politiken och kommersiella arenor. Den är ett frirum där det finns plats att diskutera på ett sätt som går utöver vad det ofta finns utrymme för inom den etablerade politiken.

Warren skiljer härunder mellan tre demokratiska effekter som kan kopplas till offentligheten. Den första handlar kort och gott om *förmågan att kommunicera* – presentera information och argumentera. En annan och mer specifik funktion är att lägga fram eller representera *alternativ*: att bryta ner hegemonier och introducera

⁴ Warren, M. (2001). *Democracy and Association*.

nya ämnen och intressen samt bidra till att de uppfattas som legitima. Slutligen, och delvis i motsättning till föregående punkt, kan frivilligrörelser också bidra till en *känsla av gemenskap*, som i nästa steg är viktig för att bidra till en välfungerande offentlighet.

1c. Inflytande på institutioner

För det tredje kan det vara så att frivilligrörelser har inflytande på institutioner; parlament, regeringar, byråkratiska institutioner, som ska fatta och genomföra politiska beslut. Det vanligaste är i denna kategori att titta på frivilligrörelser som *representanter* för individer eller grupper: de fungerar (mer eller mindre) legitimt som förmedlare mellan samhället där ute och makten där uppe. En annan effekt av samma slag är organisationen som en plats där man kan göra *motstånd* eller stå upp mot stat och marknad på ett kollektivt, systematiskt och kraftfullt sätt. Vidare framhålls det ofta som ett mål att beslutsfattare och åtgärder bör vara så nära det beslutade som möjligt – subsidiaritet – och denna närhet kan utövas av frivilligrörelser, eftersom de vet var skon klämmer. Avslutningsvis kan frivilligrörelser ha en *samarbetande och samordnande* funktion i sammanhang där stat och marknad inte kan det, och de kan också bidra till en viss *demokratisk legitimitet* genom att bekräfta att systemet fungerar.

Utmärkande drag för frivilligrörelser

Warrens perspektiv gör det möjligt att identifiera vilken demokratisk roll frivilligrörelser kan ha i politiska processer. Nästa fråga som uppstår är vad det är som gör att organisationer faktiskt kan bidra på det sättet.

2a. Frivillig eller inte?

Ett första kännetecken för huruvida en organisation har demokratiska effekter eller ej, är enligt Warren, om den är *frivilligt organiserad eller inte*. Det väsentliga här är hur organisationsformen präglar förhållandet mellan deltagarna i en organisation och organisationen när konflikt uppstår. Med utgångspunkt i den kände statsvetaren Albert O. Hirschmans typologi, finns det tre möjligheter: ”sorti”, att lämna organisationen; ”protest”, att stanna kvar och ta upp konflikterna, och ”lojalitet”, att stanna utan att ta upp dessa.⁵ Poängen blir att när ”sorti” är en möjlighet som ligger nära till hands – som den gör när det gäller frivilligrörelser –

⁵ Hirschman, A. O. (1970). *Exit, Voice, and Loyalty*.

bidrar konflikterna inte nämnvärt till att utveckla kompetens knuten till konflikt-hantering. Organisationer som däremot inbjuder till ”protest” – att säga ifrån för att uppnå något – kan emellertid leda till att man blir tvungen att hantera konflikter och därmed lär sig politiska processer.

2b. Hur sker interaktionen?

Det andra drag han lyfter fram är av en mer teoretisk karaktär och hänvisar till de koder, normer, kunskap och förväntningar som ligger till grund för interaktion på olika samhällsområden. I detta sammanhang är det rimligt att skilja mellan tre typer av interaktion som ofta knyts till tre samhällsområden. För det första har vi *ekonomin*, vilken handlar om interaktion koordinerat genom utbyte av pengar på en marknad. För det andra har vi *politik*, där det handlar om att ha makt. Här kan interaktionen i yttersta fall baseras på tvång. För det tredje *associationsrättslig* (föreningsmässig) interaktion baserat på traditioner, normer, förväntningar och kommunikation som tillåter en undersökande och öppen dialog, vilket i sin tur är en förutsättning för en del av de demokratiska effekter som presenteras ovan. Poängen är att denna typ av interaktion – som idealtypiskt kännetecknar (en del) frivilliga organisationer – i större utsträckning inbjuder till dialog och diskussion av ett slag som är en förutsättning för både individuell och kollektiv autonomi.

Även om associationsmässiga relationer obestriddligen är viktigare och mer dominerande inom frivilliga organisationer än på marknader och inom politiken innehåller de flesta ideella organisationer också en del marknadsinteraktion och politisk interaktion.

2c. Vilken typ av nyttigheter?

Vad kännetecknar den *nyttighet* en frivilligrörelse arbetar för att förverkliga? Warren pekar på fyra viktiga distinktioner: om nyttigheten är a) individuell eller social, b) exkluderande eller ej, c) materiell eller symbolisk och d) om den är en bristvara eller inte. Organisationer bidrar på så sätt till skilda slags faktiska nyttigheter – exempelvis idrottsaktiviteter – som består av olika konstellationer av dessa mer teoretiska egenskaper. Detta kan i sin tur påverka vilken sorts konflikter och politiska processer som mest sannolikt utvecklas inom, eller kring, en frivillig organisation.

Den mest kända typen av nyttigheter som speglar ett sådant tankesätt är ”kollektiva nyttigheter” (eller kollektiva varor, *public goods*), som inte är exkluderande och

som är bristvaror. Det handlar om nyttigheter som, när de väl har producerats, förblir tillgängliga för alla. Framställningen av sådana nyttigheter kan ge upphov till konflikter. Detta beror på det så kallade fripassagerarproblemet, det vill säga att det inte är lönsamt för enskilda individer att bidra till produktionen av nyttigheter som sedan kommer alla till del. Produktion av kollektiva nyttigheter kräver därför ofta kollektiva (politiska) lösningar.

Det avgörande blir nu vilken sorts nytthet som idrott utgör, när den utövas inom ramen för en frivillig rörelse. På ett övergripande plan kan idrott karakteriseras som en social nytthet, eftersom både individuell och lagidrott vanligtvis utövas tillsammans med andra. Idrott är dessutom föga exkluderande såtillvida att tröskeln för deltagande (medlemsavgiften) är låg. Nyttigheten har både en materiell och en symbolisk sida. Fastän möjligheterna att ägna sig åt idrott varierar mellan olika platser, kan man knappast hävda att det råder brist på idrottsutbud: alla kan ta en joggingtur och alla kan samlas för att spela fotboll, trots att det kanske råder brist på anläggningar. Slutligen är idrott en nytthet i vilken man sannolikt inte kan förvänta sig kraftiga eller entydiga konfliktlinjer.

Kan föreningsidrott ge dessa demokratiska effekter?

I den offentliga debatten antar man ofta att frivilligt organiserade idrottsföreningar kan vara viktiga eftersom de, som en sidoeffekt, kan få demokratisk betydelse. Det saknas emellertid en samlad översikt över hur detta kan gå till och om det faktiskt är så. Detta kapitel är därför tänkt att bidra till en bättre helhetsförståelse. Kärnan har varit Warrens studier, som visar hur frivilligrörelser i idealtypisk mening har *tre typer av demokratiska effekter* – effekter som är möjliga i olika grad beroende på *tre utmärkande drag* hos sådana rörelser. Utifrån den idealbilden ska jag nu diskutera i vilken mån det är, och kommer vara befogat, att förvänta sig att idrottsföreningarna faktiskt har och kan få nämnda demokratiska effekter.

Inledningsvis kan man resonera kring att skandinaviska idrottsföreningar är just associationer, vilket enligt Warrens typologi innebär att de har en organisationsform som inbjuder till dialog om vad och hur man ska göra, och att deltagande kräver en form av engagemang, öppenhet och enighet som bara kan uppnås genom att man möts och enas om mål och medel. Detta kanske självklara drag ligger till grund för att många omedelbart antar att frivilligrörelser har demokratiska kvaliteter, utan att det i sig nödvändigtvis säger så mycket om hur de tar sig uttryck.

Warren ser på det associationella (2b) som en av tre grundläggande interaktionsformer som organisationer kan grundas på. Tre trender knutna till skandinavisk idrott kan i sin tur bidra till att belysa hur skäligen det skulle vara att räkna med att föreningslivet har de förväntade demokratiska effekterna i framtiden. När det gäller förhållandet till offentliga aktörer har den frivilliga idrotten i samtliga skandinaviska länder traditionellt täta band till stat och kommun, samtidigt som det också från det offentliga sida ser ut att växa fram ett ökat intresse för en mer aktiv idrottspolitik. Det finns även en tendens att betrakta idrott som ett medel i ett bredare samhällsperspektiv, där särskilt hälsopolitiken beaktas. En annan trend, liksom utmaning för idrottens föreningskaraktär, är att stora delar av idrotten blivit kommersialiserad, i betydelsen att den dels själv är en marknadsaktör, dels är beroende av sådana aktiviteter. Detta är tydligast på elitnivå, men många idrottsföreningar är på olika sätt beroende av sponsorer eller andra mer indirekta marknadsintäkter. Ytterligare en prövning är den professionalisering som sker av den frivilliga idrotten. Det ställs högre krav på kompetens och utbildning på ett sätt som skulle kunna bidra till att byråkratisera och formalisera de frivilliga idrottsföreningarna som vi känner dem utifrån skandinavisk tradition.

Sammantaget har alltså den ideella sektorn flera utmärkande drag, vilka helt klart underlättar för sociala processer som i sin tur kan ha demokratisk effekt. Samtidigt skulle en av dessa kännetecken, det associationella, kunna påverkas – kanske försvagas – av trender i samhället som politisering, kommersialisering och professionalisering.

Det faktum att deltagande i frivilliga rörelser är just frivilligt (2a) pekar på hur möjligheterna till handling som knyts till eventuell konflikt tenderar mot ”sorti”, snarare än ”protest” eller ”lojalitet”. Om man i grunden är oenig om mål eller medel för en frivilligrörelse man är medlem i, kan det ligga nära till hands att lämna den. Detta stöder antagandet att deltagande i frivilliga idrottsföreningar huvudsakligen präglas av samförstånd och är ett uttryck för något gemensamt, snarare än en arena för konflikt. Utöver att möjligheten till sorti definitionsmässigt är knuten till frivilliga rörelser, är pluralisering ett viktigt utvecklingssteg som tagits på idrottsområdet: antalet idrotter och idrottsföreningar är högt, utbudet av kommersiella gym ökar och fler tränar på egen hand. Mångfalden av träningsmöjligheter stöder på det viset ”sortin” som alternativ om man inte är nöjd med vad den lokala klubben erbjuder: det finns andra alternativ runt hörnet.

När det gäller det tredje utmärkande draget Warren anger – vilken typ av nytthet något är (2c) – kan man tänka sig att idrotten är social såtillvida att den samlar människor i ett kollektivt syfte. Vidare är det en nytthet som har låg grad av exkludering (eller åtminstone låg tröskel för deltagande) och som det inte råder brist på i Skandinavien. Detta innebär att idrott kan klassificeras som en kollektiv nytthet med låg grad av konflikter. Frivilligt organiserad idrott är på så sätt främst en företeelse som för de allra flesta främjar enklare och mindre krävande typer av demokratiska effekter: individuella och sociala färdigheter, information och tillit. Idrotten har även en symbolisk sida: det att vinna (eller förlora, eller delta) kan också utgöra en del av en gemenskaps identitet. Därigenom har idrott en del utmärkande drag som kan göra att den enar, samtidigt som den konflikt och motsättning den skapar endast undantagsvis har förmåga till verkliga politiska konflikter.

Om man ska tänka i trender i detta sammanhang, kan man föreställa sig att idrott och träning får en mindre social utformning i framtiden och att utbudet blir större och bredare (men inte nödvändigtvis billigare). Mot bakgrund av dessa trender kan man anta att den frivilligt organiserade idrotten får en mindre kollektiv form och i allt lägre grad kommer att bjuda in till att delta i sociala och politiska processer, vilket skulle kunna leda till att idrottens demokratiska potential försvagas.

Frivilligt organiserad idrott, som här speglas mot de tre utmärkande drag som är centrala för om organisationer har demokratiska effekter eller ej, pekar i riktning mot att verksamheten har begränsad potential att främja konfliktfyllda, demokratiska effekter såsom ”kritik”, ”motstånd” och det att ”representera alternativ”. Om man emellertid ska spekulera om framtiden för sådana idrottsrelaterade konflikter kan två förhållanden tyda på ökade sådana. Det ena är att idrotten håller på att bli ett ämne som engagerar politiker i allt större omfattning och att det ställs högre krav på uppföljning av offentliga medel till idrotten. Det andra är att sociala skillnader ökat – och ser ut att fortsätta öka – i många länder. Detta kan leda till att aktiviteter som tidigare var relativt billiga, och som mer eller mindre togs för givna – exempelvis idrott – blir allt mer exkluderande. Detta väcker följande frågor: Vem har rätt till sådana nyttheter? Vad kan offentliga institutioner göra för att öka tillgången till nyttigheten?

Allt tyder alltså på att den frivilligt organiserade idrottens viktigaste demokratiska effekter ligger i vad Warren kallar för individuella utvecklingseffekter. Ett exempel

på en sådan effekt är Putnams tes om socialt kapital.⁶ Huvudpoängen är att deltagande i frivilligrörelser kan uppmuntra normer om att man bör, eller att det lönar sig, att samarbeta med andra vilket i sin tur främjar tillit både till personer och institutioner.⁷ Även om de empiriska studierna på området sår tvivel om både hur betydande sådana effekter kan bli och om vad de egentligen beror på (hur ser sambanden ut?), tyder mycket på att det finns en koppling mellan att delta i frivilligrörelser och det som Warren beskriver som individuell social och politisk kompetens, framför allt samhällsdygder som ömsesidighet, tillit och respekt. Frivilligt organiserade idrottsföreningar kan följaktligen först och främst spela en roll i förhållande till något av de ideal som kopplas till deltagardemokratiska perspektiv: ge viss kompetens och upplevelse av vad autonomi kan vara, samt erfarenhet av deltagande i sociala processer som kan utgöra en nyttig grund för en mer konfliktpräglad politik. Idrott kan också vara något som enar och bidrar till en gemensam identitet, återigen som en grund och förutsättning för att kunna hantera mer konfliktfyllda frågor.

Några avslutande förbehåll: Det måste naturligtvis understrykas att diskussionerna ovan är av idealtypisk karaktär och att forskningsbelägg för olika antaganden bara finns i begränsad omfattning. Vidare är det så att en del effekter och utmärkande drag som tas upp ofta minst lika gärna kan knytas till idrottsaktiviteten som sådan, som till en specifik organiserad rörelse. Det kan också vara svårt att skilja idrott från annan fysisk aktivitet när det gäller dessa frågor. Slutligen kan det också råda stora skillnader mellan att vara medlem (utan att vara aktiv i rörelsen) och att vara frivillig (och inte nödvändigtvis aktiv inom idrotten).

⁶ Seippel, Ø. (2006). "Sport and Social Capital". I *Acta Sociologica*, vol. 49, nr. 2, s. 169–183; Østerlund, K. (2013). *Föreningsidrottens sociale kvaliteter*.

⁷ Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*.

Referenser

Ferry, L. (2005). *What Is the Good Life?* Chicago: The University of Chicago Press.

Held, D. (2:a uppl. 1996). *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.

Hirschman, A. O. (1970). *Exit, Voice, and Loyalty*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Meld. St. 26 (2012–2013). *Den norske idrettsmodellen*. Oslo: Kulturdepartementet.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Seippel, Ø. (2006). "Sport and Social Capital". I *Acta Sociologica*, vol. 49, nr. 2, s. 169–183.

Warren, M. E. (2001). *Democracy and Association*. Princeton: Princeton University Press.

Østerlund, K. (2013). *Foreningsidrættens sociale kvaliteter*. Doktorsavhandling. Odense: Syddansk Universitet.

En arena för tillit och tolerans?

Ali Abdelzadeh & Erik Amnå, Örebro universitet
Erik Lundberg, Ersta Sköndal högskola

Inledning

För att demokratiska system ska bestå måste varje generation vinna demokratin på nytt. Många är de aktörer i samhället som på ett direkt eller indirekt sätt spelar en roll för att förmedla, vidmakthålla och stärka demokratiska värden och normer. Långt före dess formella genombrott i Sverige har folkrörelser, ideella organisationer, intressegrupper och andra organiserade grupper i civilsamhället tillmätts en stor betydelse för demokratins utveckling i olika avseenden. Civilsamhället fungerar som kanal för engagemang, sociala gemenskaper och förmedlare av intressen mellan stat och medborgare.⁸ Därutöver har organisationer i civilsamhället tilldelats ett stort värde för forandet av demokratiskt värdefulla attityder som social tillit och tolerans, kort sagt för hur mycket vi anser oss kunna lita på andra människor och acceptera sociokulturella skillnader, livsstilar och uttryck i samhället.⁹

Under de senaste decennierna har Sverige och andra länder i Europa genomlevt flera sociala och politiska förändringar som utmanat demokratiskt värdefulla förhållningssätt som tillit och tolerans. En ökad främlingsfientlighet, populism och rasism har kommit att prägla den politiska debatten. Parallellt med detta har flyktmigrationen och terrordåden på europeisk mark aktualiserat ett behov av strategier för att fredligt och humanistiskt möta den kulturella mångfalden och stärka sammanhållningen i befolkningen. Forskning har också aktualiserat frågan om huruvida Sverige, som utmärkts av höga nivåer av mellanmänsklig tillit och tolerans, håller på att förlora sin tätposition på dessa områden.¹⁰ Det gäller särskilt

⁸ Amnå, E. (1995). "Det mångtydiga mellanrummet". I Amnå, E. (Red.), *Medmänsklighet att hyra: Åtta forskare om ideell verksamhet*; Warren, E. M. (2001). *Democracy and Association*.

⁹ Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*; Forst, R. (2013). *Tolerance in Conflict: Past and Present*.

¹⁰ Sønderskov, K. M. m.fl. (2014). "Danish Exceptionalism: Explaining the Unique Increase in Social Trust over the Past 30 Years". I *European Sociological Review*, vol. 30, nr. 6, s. 782–795.

bland yngre generationer av medborgare, där nivåerna av tillit tycks vara lägre än hos äldre.¹¹

Dessa förändringar aktualiserar i sin tur frågan om hur institutioner och organisationer kan agera för att möta utvecklingen och främja sådana värdefulla attityder. I modern tid har Sverige löst samhällsutmaningar genom en omfattande och generell välfärdsstat. Under det senaste decenniet har beslutsfattare dock ställt allt större förväntningar på det civila samhället för att återuppta och aktivera den roll man spelat före välfärdsstatens genomslag, och därigenom bidra till att lösa samhällets många utmaningar.¹² Förutom dess ekonomiska konkurrensfördelar är det inte minst civilsamhällets potential att verka för förtroendeskapande relationer och tolerans som åberopats.¹³

Inom civilsamhället är idrottsrörelsen den aktör som anses ha en särskilt stor möjlighet att främja just tillit och tolerans, i kraft av sin omfattande förankring bland många av landets unga.¹⁴ I vilken mån idrottsrörelsen faktiskt har den funktionen är emellertid en i strikt mening obesvarad fråga. Den måste besvaras på basis av empirisk forskning. Med det här kapitlet vill vi öka kunskapen kring idrottsrörelsens roll för ungdomars tillit och tolerans. Vi ska se närmare på i vilken utsträckning de är engagerade i idrott och hur engagemanget utvecklas under ungdomsåren. Närmare bestämt ställer vi följande frågor:

- Vad kännetecknar ungdomars idrottsengagemang?
- Främjar ett engagemang i idrottsrörelsen ungas tillit och tolerans?

För att söka svar på dessa frågor tar vi hjälp av data från den pågående longitudinella studien *Du och samhället*, som genomförs inom ramen för ett mångvetenskapligt forskningsprogram inrättat av forskningsenheten Youth & Society (YeS)

¹¹ Se exempelvis Oskarsson, M. m.fl. (2012). "Den sociala tilliten – håller vi på att tappa de unga?". I Weibull, L. m.fl. (Red.), *I framtidens skugga: Fyrtiotvå kapitel om politik, medier och samhälle. SOM-undersökningen 2011*, s. 539–544. SOM-rapport nr. 56; Rothstein, B. & Holmberg, S. (2014). "Hög mellanmännisklig tillit i Sverige – men inte bland alla". I *Fragment. SOM-undersökningen 2014*, s. 37–46. SOM-rapport nr. 63.

¹² Lundberg, E. (2012). "Changing balance: The participation and role of voluntary organisations in the Swedish policy process". I *Scandinavian Political Studies*, vol. 35, nr. 4, s. 347–371; Amnå, E. m.fl. (2016). *Ansvar för det allmänna bästa: Kungl. Sällskapet Pro Patria 1766–2016*; Prop. 2009:10/55. *En politik för det civila samhället*.

¹³ Se exempelvis Delhey, J. m.fl. (2004). Social trust: Global pattern or Nordic exceptionalism? I *European Sociological Review*, vol. 21, nr. 4, s. 311–327; Borgonovi, F. (2012). The relationship between education and levels of trust and tolerance in Europe. I *The British Journal of Sociology*, vol. 63, nr. 1, s. 148.

¹⁴ Regeringsförklaringen 5 oktober 2010, s. 19.

vid Örebro universitet, och finansierat av Riksbankens Jubileumsfond. Forskningsprogrammets huvudsyfte är att förstå hur ungdomar i åldrarna 13–30 år uttrycker sitt politiska och medborgerliga engagemang, samt förklara de mekanismer och processer genom vilka dessa ungdomar utvecklar olika riktningar av engagemang över åren.¹⁵ Under våren 2010 gick startskottet för studien, där vi under flera års tid följt drygt 2 000 skolungdomar från totalt 13 olika grund- och gymnasieskolor samt cirka 4 000 unga vuxna och deras vänner i olika åldersgrupper: 20, 22, 24 och 26 år. I syfte att besvara våra två frågor har vi analyserat datamaterialet genom medelvärdesanalyser, frekvenstabeller och andra statistiska metoder.

Kapitlet är uppdelat i fyra delar. I den följande och andra delen redogör vi för vad vi menar med tillit och tolerans och diskuterar frågan om civilsamhällets roll för främjandet av de båda egenskaperna. I den tredje delen presenterar vi resultatet från de empiriska analyserna. Där redogör vi först för i vilken utsträckning ungdomar engagerar sig i idrott och i vilken mån de är tillitsfulla och toleranta. Därefter undersöker vi om det finns ett samband mellan ungdomars idrottsengagemang och deras tillit och tolerans. I den fjärde delen avslutas kapitlet med en sammanfattande diskussion.

Civilsamhällets roll för tillit och tolerans

Social tillit och tolerans är två närliggande demokratiska värden som lyfts fram som särskilt betydelsefulla för hur våra samhällen fungerar. Forskningen har varit särskilt intensiv i fråga om människors *sociala tillit*, det vill säga i vilken utsträckning vi anser oss kunna lita på andra människor.¹⁶ Ett flertal studier har visat att länder med hög tillit har en bättre fungerande demokrati, högre ekonomisk utveckling och bättre folkhälsa. Individer med hög tillit är i genomsnitt friskare, använder mindre droger, begår färre brott, är mer positivt inställda till framtiden och nöjda med livet jämfört med de som anser att man i allmänhet inte kan vara nog försiktig i sina kontakter med andra människor.¹⁷

I likhet med tillit har även *tolerans* pekats ut som en för demokratin central beståndsdel. Det här kapitlet innefattar såväl den politiska som sociala dimensionen av tolerans. Det innebär att tolerans kopplas samman både med individens

¹⁵ Amnå, E. m.fl. (2009). "Political Socialization and Human Agency: The Development of Civic Engagement from Adolescence to Adulthood". I *Statsvetenskaplig tidskrift*, vol. 111, nr. 1, s. 27–36.

¹⁶ Putnam, R. D. (2000); Forst, R. (2013).

¹⁷ Se exempelvis Uslaner, E. M. (2002). *The moral foundations of trust*.

rätt att aktivt delta i det politiska livet och principer om yttrandefrihet, rösträtt samt rätt att kandidera till val, och till en mer mellanmännisklig acceptans och bejakande av andra individer och grupper av individer. Att tolerera innebär på det sättet att tillåta och bejaka sociokulturella skillnader och livsstilar i samhället. Det förutsätter i sin tur att man bejakar att alla människor har samma politiska rättigheter.¹⁸

Forskning pekar på att länder och sammanhang med hög tolerans utgör en resurs som bidrar till bland annat ekonomisk tillväxt i form av regional utveckling.¹⁹ Därtill kan tolerans utgöra en balanserande motkraft till tillitens potentiellt negativa effekter. Samtidigt som tillit kan förstärka sammanhållning, ömsesidighet och solidaritet i en grupp kan den nämligen också verka utestängande och fungera som en grogrund för intolerans och fördomar, i värsta fall rentav öka diskriminering och motsättningar mellan grupper i samhället. För att uppväga dessa möjliga negativa effekter krävs alltså ett visst mått av tolerans.

Värdet av våra två egenskaper har föranlett flera försök att identifiera deras uppkomst eller orsaker. Forskning lyfter fram ett flertal faktorer, men åsikterna går isär om vad som skapar dem, liksom om hur de utvecklas.²⁰ Några forskare menar att civilsamhället spelar en central roll för att främja såväl tillit som tolerans. Mekanismen skulle bestå i att individer, då de går samman i en förening och där kommunicerar, löser problem och deltar i olika aktiviteter tillsammans, utvecklar en stark tillit och tolerans som spillover över till att gälla även människor i allmänhet.²¹ Annorlunda uttryckt skapas tillit och tolerans genom de kontakter man får med individer av olika bakgrund i ett föreningsengagemang.

Skulle den hypotesen stämma, borde individer som är engagerade i civilsamhällesorganisationer föfoga över en större grad av tillit och tolerans än de som inte är

¹⁸ Weldon, S. A. (2006). "The institutional context of tolerance for ethnic minorities: A comparative, multilevel analysis of Western Europe". I *American journal of political science*, vol. 50, nr. 2, s. 335; Norris, P. (2002). *Democratic phoenix: Reinventing political activism*, s. 158.

¹⁹ Florida, R. m.fl. (2008). "Inside the black box of regional development – human capital, the creative class and tolerance". I *Journal of economic geography*, vol. 8, nr. 5, s. 615–649; Tabellini, G. (2010). "Culture and institutions: economic development in the regions of Europe". I *Journal of the European Economic Association*, vol. 8, nr. 4, s. 677–716.

²⁰ Bekkers, R. (2012). "Trust and volunteering: Selection or causation? Evidence from a 4 year panel study". I *Political Behavior*, vol. 34, nr. 2, s. 225–247; Rothstein, B. m.fl. (2008). "The state and social capital: An institutional theory of generalized trust". I *Comparative politics*, vol. 40, nr. 4, s. 441–459.

²¹ Putnam, R. D. (2000); Rapp, C. m.fl. (2014). "Teaching Tolerance? Associational Diversity and Tolerance Formation". I *Political Studies*, vol. 63, nr. 5, s. 1031–1051; Hooghe, M. (2003). "Value congruence and convergence within voluntary associations: ethnocentrism in Belgian organizations". I *Political Behavior*, vol. 25, nr. 2, s. 151–175.

engagerade. Men alla organisationer behöver inte fungera på samma sätt. De kan ha olika kapacitet att främja tillit och tolerans. I forskning och debatt förs ibland idrottsrörelsen fram som särskilt betydelsefull. Anledningen är att den till skillnad från exempelvis en politisk eller etnisk organisation samlar människor med just olika etniska, sociala och andra bakgrunder.²² Ett engagemang i en idrottsförening skulle enligt det perspektivet bidra till möten mellan personer som är olika varandra, vilket i sin tur främjar tillit och tolerans.

På senare tid har dock tesen om civilsamhällets betydelse ifrågasatts, av framför allt två skäl. Den första invändningen handlar om att det snarare är kvaliteter i de offentliga institutionerna som förklarar utvecklingen av tillit och tolerans.²³ Man ska förstå den höga tilliten och toleransen i Sverige mot bakgrund av relativt rättvisa och väl fungerande offentliga organisationer, snarare än som ett utflöde av omfattande föreningsengagemang.

Andra har ifrågasatt de metoder forskningen bygger på, och menar att de studier som påstår sig visa att detta samband dragit felaktiga slutsatser. Studierna visar sannolikt bara att redan tillitsfulla och tolerant sinnade människor är mer benägna att bli medlemmar och engagera sig i föreningar, något som också finner visst stöd i empiriska studier.²⁴ Forskningsläget är alltså otydligt och motsägelsefullt. Sammantaget finns det ingen tydlig kunskap om hur orsaks sambanden faktiskt ser ut.

Våra forskningsresultat

Idrottsföreningarnas dragningskraft

Innan vi börjar undersöka i vilken mån involvering i idrott har betydelse för ungdomars tillit och tolerans ska vi besvara två andra, minst lika viktiga frågor:

- Hur många unga engagerar sig i idrottsföreningar jämfört med andra typer av föreningar?

²² Stolle, D. m.fl. (1998). "Are all associations alike? Member diversity, associational type, and the creation of social capital". I *American Behavioral Scientist*, vol. 42, nr. 1, s. 47–65.

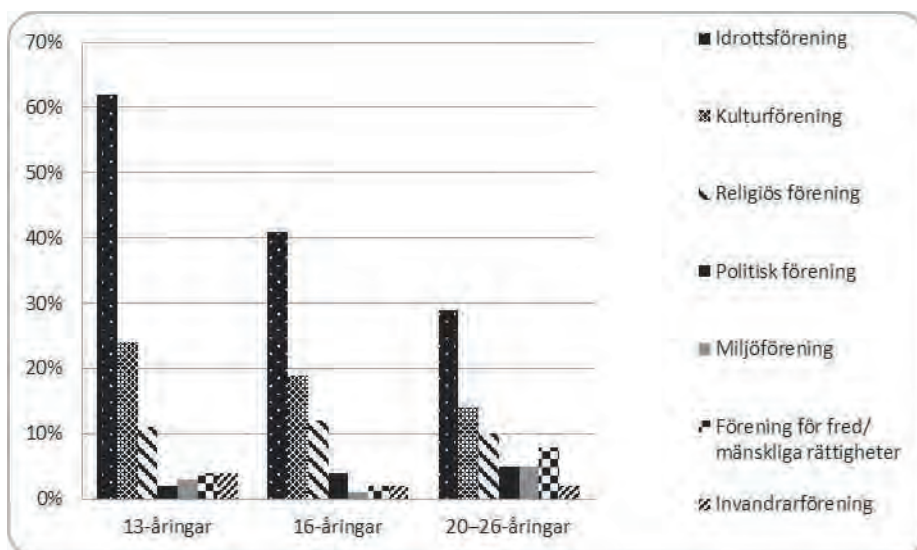
²³ Rothstein, B. m.fl. (2008); Kirchner A. m.fl. (2011). "Crafting tolerance: the role of political institutions in a comparative perspective". I *European Political Science Review*, vol. 3, nr. 2, s. 201–227.

²⁴ Se exempelvis Bekkers, R. (2012); Quintelier, E. (2012). "Socialization or self-selection? Membership in deliberative associations and political attitudes". I *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 42, nr. 1, s. 174–192; Abdelzadeh, A. m.fl. (kommande). "Self-selection or Socialization? Relationship between Membership of Associations and Political Orientations among Adolescents". I *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*.

- Finns det någon variation mellan ungdomar i olika åldersgrupper med avseende på grad av deltagande?

Svaren kan avläsas i figur 1. Där framgår att andelen unga (13- och 16-åringar) och unga vuxna (20–26-åringar) som deltar i idrott är betydligt större än andelen jämnåriga i andra typer av föreningar, såsom politiska, miljö- och kulturföreningar. Näst mest populära bland unga människor är kulturföreningar, såsom teatergrupper, rollspels- och dansföreningar, musikgrupper, konstgrupper och liknande.

Vidare visar vår analys att andelen ungdomar som är involverade i idrottsföreningar minskar kraftigt med åldern. Till exempel var 61 procent av 13-åringarna det, medan motsvarande siffror för 16-åringarna var 41 procent och 29 procent för 20–26-åringarna. Med andra ord är deltagandet i idrottsföreningar populärast bland unga i de yngre åldrarna, men ju äldre man blir, desto färre deltar. Liknande mönster kan dock också skönjas för kulturella föreningar.

Figur 1. Andel medlemmar i olika typer av föreningar bland unga och unga vuxna (%)

Vilka deltar i idrottsföreningar?

I tabell 1 presenterar vi vilka som deltar i idrott. Analysen visar att kön, var unga är födda, föräldrarnas etniska bakgrund, utbildningsnivå och inkomstnivå är faktorer som är kopplade till idrottsengagemanget, dock med en viss variation mellan olika åldersgrupper. Bland 13- och 16-åringarna finns en statistiskt säkerställd skillnad

mellan könen. För dessa grupper är killarna i större utsträckning än tjejerna involverade i idrott. Vi kan exempelvis se att över 68 procent av killarna bland 13-åringarna rapporterade att de var involverade i idrottsföreningar, medan endast drygt 55 procent av tjejerna svarade detsamma.

Det finns även en tydlig skillnad i graden av deltagande i idrott mellan inrikes- och utrikesfödda bland 20–26-åringarna. Ungdomar födda i Sverige är i högre utsträckning (29,6 procent) involverade i idrott jämfört med utrikes födda (18,9 procent). Därtill visar resultaten att föräldrarnas etniska bakgrund också är kopplad till ungdomars idrottsengagemang, särskilt bland 13- och 20–26-åringarna. Andelen 13-åringar som angett medlemskap i en sådan förening är betydligt större bland de vars båda föräldrar är födda i Sverige (67,1 procent) jämfört med de med en född i ett annat land (49,3 procent) eller båda (46,9 procent).

När det gäller föräldrarnas inkomstnivå finns också här en statistiskt signifikant skillnad, bland 13-åringarna: ungdomar som har föräldrar med högre inkomster är i större utsträckning engagerade än andra. Bland 16-åringar och 20–26-åringar syns däremot inga skillnader av det slaget. Slutligen tycks föräldrars utbildningsnivå endast ha betydelse för 20–26-åringarna. De unga vuxna (det vill säga 20–26-åringar) som har högutbildade föräldrar är i större utsträckning medlemmar i idrottsföreningar än de med lågutbildade. Vi ser alltså att ungdomars kön och födelseland samt föräldrars inkomst och utbildningsnivå har betydelse för engagemang i idrottsföreningar, även om faktorernas betydelse varierar över tid. Kön spelar en viss roll när man är 13–16 år, men har ingen statistiskt säkerställd betydelse när man är 20–26. För den senare gruppen är i stället etniskt ursprung av betydelse.

Tabell 1. Egenskaper för unga människor som deltar i idrott (%)Svar på frågan: *Är du med i en idrottsförening?*

	13-åringar		16-åringar		20–26-åringar	
	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
KÖN						
Tjej	45*	55*	63*	37*	73	27
Kille	32*	68*	55*	45*	69	31
FÖDD						
Inrikes	38	62	59	41	70*	30*
Utrikes	47	53	51	49	81*	19*
ETNISK BAKGRUND						
Sverige	33*	67*	59	41	70*	30*
Annat land (en förälder)	51*	49*	61	39	71*	29*
Annat land (båda föräldrarna)	53*	47*	58	42	81*	19*
INKOMST^a						
1–30 000	47*	53*	61	39	71	29
30 001–60 000	35*	66*	55	45	75	26
60 001–	23*	77*	57	43	61	39
UTBILDNINGSNIVÅ^a						
Högst grundskolan	35	65	53	47	86*	14*
Gymnasium/yrkesutb. utanför gymnasiet	46	54	55	45	71*	29*
Högskolan/universitet	31	69	56	44	71*	29*

Not: ^a För 13- och 16-åringar är föräldrarnas inkomst- och högsta utbildningsnivå beräknad. *Indikerar statistiskt säkerställda skillnader.

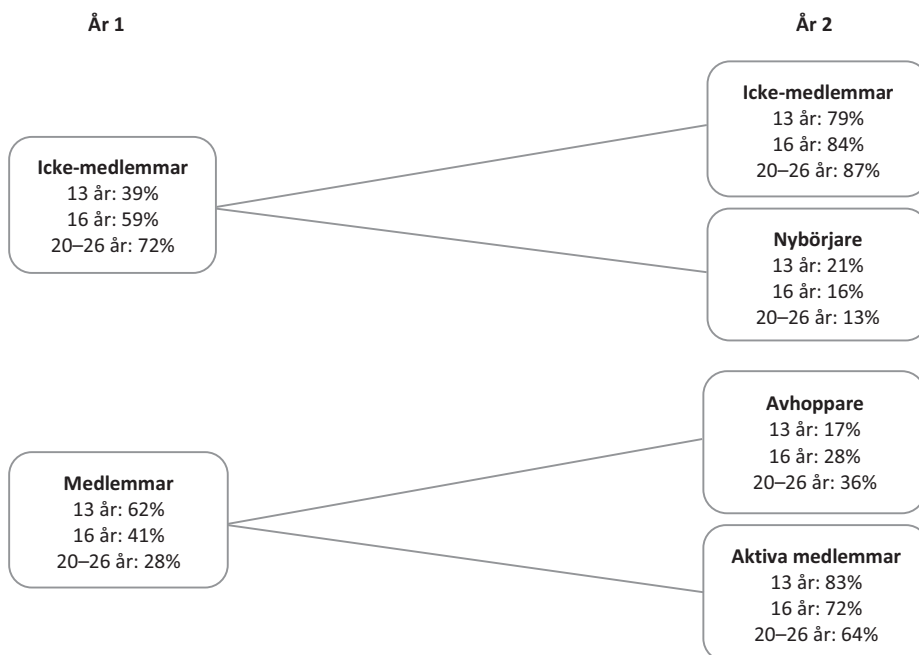
Idrottsengagemangets varaktighet

Ett problem som ofta uppmärksammas när ungas idrottsverksamhet diskuteras handlar om varför vissa ungdomar väljer att lämna den organiserade idrotten. Studien ämnar inte att svara på just den frågan, men vi vill ändå belysa i vilken omfattning unga och unga vuxna väljer att stanna kvar respektive lämna sitt idrottsengagemang. I detta syfte analyserade vi medlemskapen i föreningar över två år, där vi urskilde fyra grupper:

- *Icke-medlemmar* – ej involverade under något år
- *Nyborjare* – börjar med idrott år 2
- *Avhoppare* – idrottar år 1 men slutar år 2
- *Aktiva medlemmar* – aktiva både år 1 och 2

Som vi såg tidigare är andelen tonåringar som är med i idrottsföreningar högre än unga vuxna, vilket åter bekräftas i figur 2 under år 1. När vi studerar samma individer ett år senare (år 2) har engagemanget förändrats. Då är över 83 procent

av 13-åringarna involverade i idrott år 1 fortfarande aktiva, medan drygt 17 procent slutat. Bland 16- och 20–26-åringarna är andelen som förblev engagerad i idrott år 2 lägre (72 respektive 64 procent) än hos 13-åringarna. Resultaten visar också att andelen 13-åringar som började idrotta år 2 är högre (21 procent) än de två andra ungdomsgruppernas. Sammantaget visar dessa resultat att idrottsengagemangets varaktighet, över två år, är högre bland yngre ungdomar. Redan under det första året försvinner cirka 36 procent av de unga vuxna som tidigare var aktiva i idrottsföreningar.

Figur 2. Idrottsengagemangets varaktighet över två år i olika åldersgrupper (%)

Not: Antal 13-åringar i undersökningen (n=735); 16-åringar (n=650); 20–26-åringar (n=1 314)

Tillit och tolerans bland unga

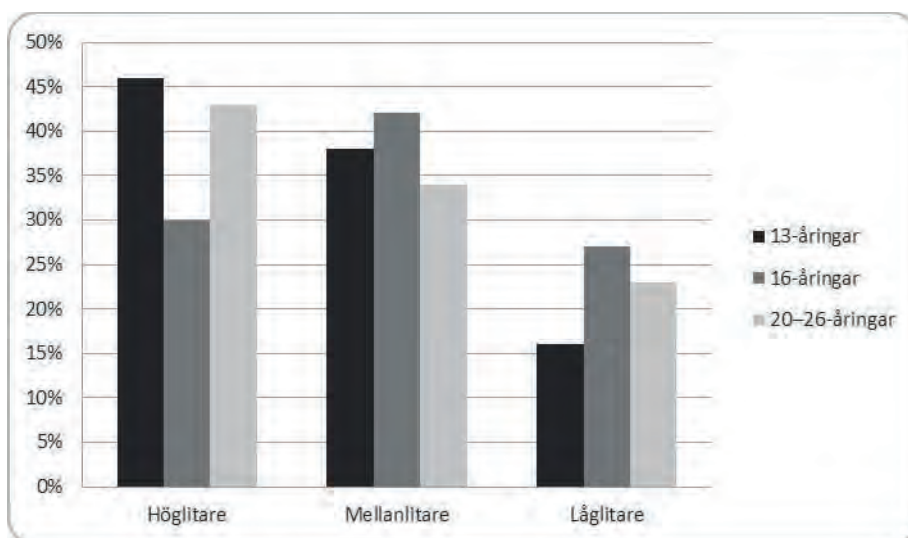
Hur tillitsfulla och toleranta är då svenska tonåringar och unga vuxna? Svaret på denna fråga redovisas i figur 3, 4 och 5. De unga i undersökningen fick ta ställning till två påståenden om tillit till andra människor:

- De flesta människor går att lita på.
- De flesta människor är rättvisa och försöker inte utnyttja en.

Svarsalternativen på en femgradig skala gick från ”Stämmer inte alls” till ”Stämmer precis”. Baserat på svarsalternativen skapade vi tre grupper av ungdomar:

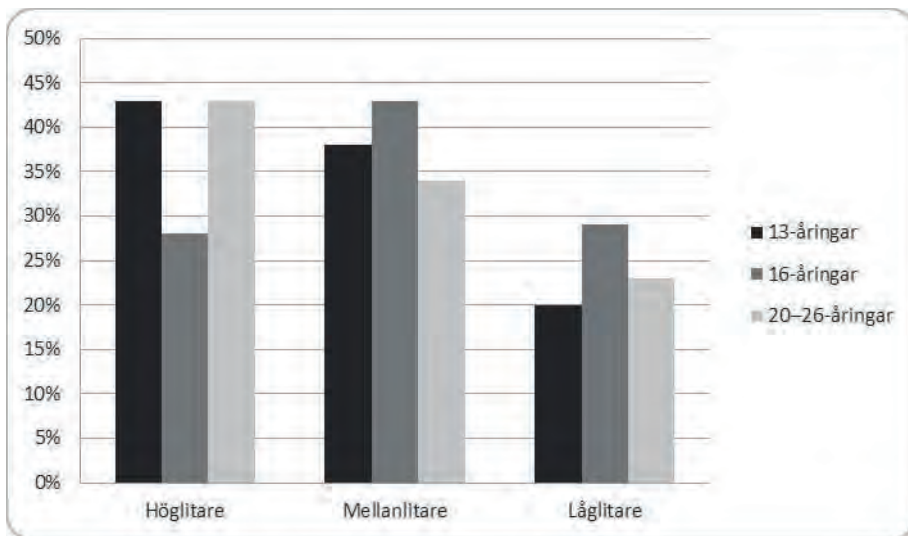
- Höglitare (Stämmer ganska bra/precis)
- Mellanlitare (Stämmer så där)
- Låglitare (Stämmer inte så bra/inte alls)

Figur 3 och 4 omfattar samtliga unga i studien, det vill säga både de som idrottat och de som inte har gjort det. Figurerna visar att andelen låglitare är betydligt lägre än hög- och mellanlitare, oavsett vilken åldersgrupp vi tittar på. Slår vi ihop de båda sistnämnda till en kategori i respektive åldersgrupp, finner vi att mellan 70 och 80 procent litar på de flesta människor, om än i varierande grad. Mellan 73 och 84 procent anser även att de flesta människor är rättvisa och inte försöker utnyttja andra.

Figur 3. Andelen unga och unga vuxna med olika grader av tillit (%)

Not: Svar på påståendet *De flesta människor går att lita på.*

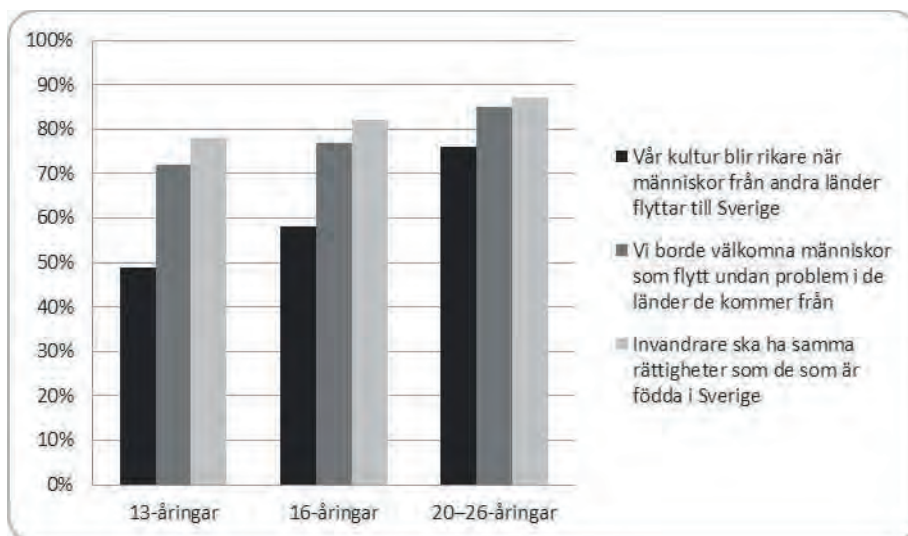

Figur 4. Andelen unga och unga vuxna med olika grader av tillit (%)

Not: Svar på påståendet *De flesta människor är rättvisa och försöker inte utnyttja en.*

Figur 5 visar andelen unga och unga vuxna som instämmer i tre påståenden som mäter tolerans. Överlag är toleransen hög i alla åldersgrupper och ökar med åldern, ett mönster som går igen i samtliga frågor. Vidare kan vi se att andelen ungdomar som anser att vi borde välkomna människor som flytt till Sverige, och att alla invandrare ska ha samma rättigheter som människor födda i Sverige, är betydligt större än de som anser att vår kultur blir rikare av människor från andra länder. Det gäller i synnerhet bland 13- och 16-åringar. Dessutom är andelen som anser att invandrare ska ha samma rättigheter som svenskfödda högre än för de andra två påståendena. Det indikerar alltså att ungdomar har en högre politisk än social tolerans, något som också bekräftats i studier av vuxna.²⁵

²⁵ Weldon, S. A. (2006), s. 338.

Figur 5. Andelen unga och vuxna som instämmer i frågor som mäter tolerans (%)

Kopplingen mellan idrottsengagemang och tillit och tolerans

Hur hänger då engagemanget i idrottsorganisationer ihop med, för demokratin, viktiga värden? Finns det skillnader mellan medlemmar och icke-medlemmar? Och hur ser det ut över tid? Dessa frågor ska vi nu belysa. Av tabell 2 framgår skillnaderna mellan medlemmar och icke-medlemmar inom olika åldersgrupper vid två olika mättillfällen. Siffrorna representerar medelvärden för tillit och tolerans. Höga värden indikerar en högre grad av tillit och tolerans. Överlag visar analysen att medlemmar i idrottsföreningar har signifikant högre grad av tillit än icke-medlemmar bland samtliga åldersgrupper. Detta resultat är i linje med den forskning som lyft fram föreningarnas betydelse för att utveckla demokratiska värderingar och attityder.

När det gäller tolerans framträder dock en delvis annan bild. Som framgår i tabell 2 är 13- och 16-åringar som *inte* är medlemmar något mer toleranta än medlemmar. Skillnaderna är dock inte särskilt stora. Inga signifikanta skillnader förekommer bland 20-26-åringar.

Tabell 2. Medelvärde på tillit och tolerans. Skillnader mellan icke-medlemmar och medlemmar i idrottsföreningar

Ungdomsgrupp	År	Tillit		Tolerans	
		Icke-medlem	Medlem	Icke-medlem	Medlem
13-åringar	år 1	3.21*	3.34*	2.90	2.82
	år 2	3.12*	3.27*	2.97*	2.85*
16-åringar	år 1	2.91*	3.01	2.99	2.94
	år 2	2.92*	3.06*	3.08*	2.96*
20-26-åringar	år 1	3.14*	3.26*	3.18	3.21
	år 2	3.17*	3.38*	3.19	3.22

Not: Tillit anges i skala 1 till 5, där 1 betyder låg och 5 hög tillit. Tolerans anges i skala 1 till 4, där 1 betyder låg och 4 hög tolerans.

* Indikerar statistiskt säkerställda skillnader mellan icke-medlem och medlem inom varje åldersgrupp och år.

Vi är ju också intresserade av eventuella långsiktiga effekter av idrottsengagemang. Av den anledningen skapade vi fyra olika grupper av ungdomar, baserade på samma tanke som framkommer i figur 2. För att få tillräckligt många ungdomar i varje grupp slog vi ihop 13- och 16-åringarna till en, och studerade dem därefter alla över en treårsperiod. Resultaten är redovisade i tabell 3, där siffrorna anger medelvärdet för tillit och tolerans i varje grupp.

Ett par intressanta saker framträder. Först och främst skiljer sig ungdomar som är aktiva medlemmar signifikant från icke-medlemmarna med avseende på tillit över samtliga år. Därutöver skiljer sig inte nybörjarna (de som inte var medlemmar år 1, men blev det år 2 och stannade år 3) på något signifikant sätt från de aktiva. Dessa har nästan lika hög grad av tillit vid första mättillfället som de aktiva. Nybörjarnas tillit skiljer sig däremot från icke-medlemmarnas vid första året. Utfallet tyder på att fler unga med en relativt hög grad av tillit valde att gå in i idrottsföreningar vid år 2, än sådana med lägre grad. När det gäller tolerans fann vi en signifikant skillnad enbart mellan aktiva och icke-medlemmar år 1. Skillnaderna mellan grupperna verkar också minska över åren.

Den övergripande slutsats vi kan dra från resultaten i tabell 3 är att relationen mellan idrottsengagemang och tillit förklaras bäst av en individuell självselektion. Eller annorlunda uttryckt: *det är de redan tillitsfulla ungdomarna som väljer ett idrottsengagemang, snarare än att engagemanget i idrotten skapar en högre grad av tillit hos dem.*

Tabell 3. Medelvärde på tillit och tolerans. Skillnader mellan olika grupper av ungdomar med avseende på tillit och tolerans över tid

	Aktiva medlemmar 42%	Nyborjare 5%	Avhoppare 10%	Icke-medlemmar 43%
Tillit				
År 1	3.38*	3.46*	3.09*	3.06*
År 2	3.33*	3.21*	3.06*	3.01*
År 3	3.08*	2.98*	2.96*	2.86*
Tolerans				
År 1	2.86*	2.78*	3.02*	3.05*
År 2	2.92	2.97	3.10	3.06
År 3	2.97	3.05	3.10	3.12

Not: Tillit anges i skala 1 till 5, där 1 betyder låg och 5 hög tillit. Tolerans anges i skala 1 till 4, där 1 betyder låg och 4 hög tolerans. *Aktiva medlemmar* (n=380): medlemmar i idrottsföreningar vid alla tre mättillfällen; *Nyborjare* (n=44): ej medlemmar år 1, men medlemmar år 2 och kvar i föreningen år 3; *Avhoppare* (n=93): medlemmar år 1, men ej medlemmar år 2 eller åter år 3; *Icke-medlemmar* (n=392): ej medlemmar vid något av mättillfällena.

* Indikerar statistiskt säkerställda skillnader mellan grupperna, kontrollerade för effekterna av kön, ålder och födelse-land (utrikes, inrikes).

Sammanfattning och diskussion

Det här kapitlet tog sin utgångspunkt i de sociala och politiska omvärldsförändringar som på olika sätt aktualiserat ett behov av strategier för att fredligt och humanistiskt möta den kulturella mångfalden och stärka sammanhållningen i befolkningen. Civilsamhället i allmänhet och idrottsrörelsen i synnerhet lyfts ofta fram som en viktig aktör som genom sin förankring i befolkningen kan stärka tillit och tolerans. Mot den bakgrunden har vi i det här kapitlet undersökt vad som utmärker ungdomars idrottsengagemang och vad detta kan betyda för ungas tillit och tolerans.

Studien visar att idrott är den typ av föreningsengagemang som samlar störst andel ungdomar. En stor andel av ungdomarna i den här studien är engagerade i idrott och de som inleder sin aktivitet i yngre år bibehåller sitt engagemang längre än de som börjar senare under ungdomsåren.²⁶ Resultaten har också visat att killar är något mer engagerade i idrott än tjejer och att ungdomar med svenskfödda föräldrar i högre grad är det, än de vars ena eller båda föräldrar är födda i utlandet.

²⁶ Se exempelvis Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2015). *Unga och föreningsidrotten: En studie om föreningsidrottens plats, betydelse och konsekvenser i ungas liv*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:09.

Därtill är ungdomar vars föräldrar har högre utbildning i större utsträckning medlemmar i idrottsföreningar än de som har föräldrar som har lägre utbildning.

Vi har också visat att ungdomar är både tillitsfulla och toleranta. Tilliten minskar dock något under ungdomsåren, medan toleransen ökar. Medlemmar i idrottsföreningar har en något högre *tillit* än icke-medlemmar, men det har inte med säkerhet gått att fastslå att det beror på deras engagemang i idrottsföreningar. Snarare ger vår studie skäl att anta att den något högre tilliten bland medlemmar är ett resultat av självselektion, det vill säga att just de tillitsfulla ungdomarna väljer ett idrottsengagemang. Man *blir* inte det av sitt föreningsengagemang, utan *är* det redan innan. Därtill kan vi heller inte bekräfta tidigare rön om att ett engagemang i civilsamhället har en upprätthållande effekt på tilliten.²⁷ Även om tilliten sjunker under ungdomsåren tycks ett engagemang i idrottsföreningar alltså inte bidra till att bibehålla ungdomars tillit.

Beträffade *tolerans* tyder inget i våra resultat på att medlemmar i idrottsrörelsen är mer toleranta än icke-medlemmar. Båda grupperna har i alla åldersgrupper en hög toleransnivå, som dessutom ökar under ungdomsåren. Resultaten bekräftar alltså tidigare studier av vuxna, som inte kunnat påvisa några samband mellan engagemang i civilsamhället och utvecklingen av tolerans.²⁸ I vårt fall kan de svaga skillnaderna förklaras av att ungdomarna överlag har en hög tolerans, vilket minskar utrymmet för variation. I fråga om civilsamhällets potential att främja tolerans finns det emellertid skäl att vara försiktig när man drar slutsatser. Våra preliminära analyser visar att det tycks finnas vissa typer av organisationer, exempelvis religiösa organisationer och kulturorganisationer, där medlemmar är mer toleranta än icke-medlemmar. Det skulle tala för att delar av civilsamhällets organisationer kan befrämja ungdomars tolerans.

Den slutsats vi vill dra av analyserna är att om idrottsrörelsen vill vara en arena för demokratifostran och integration, bör den utarbeta en långsiktig strategi för att främja värdefulla demokratiska attityder och värden. Särskilt angeläget är det att intensifiera arbetet med att attrahera de grupper av ungdomar som i mindre utsträckning söker sig till idrottsföreningarna. Vi menar att idrottsrörelsen har en potential att bli en ännu viktigare resurs för fler. Det gäller inte bara för de ungas välmående i allmänhet, utan också för integrationen i det nya Sverige, där

²⁷ Wollebæk, D. m.fl. (2007). "Voluntary associations, trust, and civic engagement: A multilevel approach". I *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 37, nr. 2, s. 249–263.

²⁸ Rapp, C. m.fl. (2014).

demokratiska värden som tolerans utgör viktiga och sammanhållande beståndsdelar i en stark medborgarkultur. Regeringens ökade stöd till idrottsrörelsen i vårpropositionen 2016 i syfte att ge alla ungdomar, oavsett kön, ålder, etnisk och kulturell bakgrund goda förutsättningar att vara delaktiga i samhället, är i sammanhanget ett steg i rätt riktning. Att göra idrottsrörelsen till en plattform för integration och delaktighet i samhället kräver dock kontinuerliga och mer riktade insatser på flera fronter och nivåer.

Referenser

- Abdelzadeh, A. & Dahl, V. (manuskript). "Self-selection or Socialization? Relationship between Membership of Associations and Political Orientations among Adolescents". Skickat till *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*.
- Amnå, E. (1995). "Det mångtydiga mellanrummet". I Amnå, E. (Red.), *Medmänsklighet att hyra: Åtta forskare om ideell verksamhet*. Örebro: Libris.
- Amnå, E., Ekström, M., Kerr, M. & Stattin, H. (2009). "Political Socialization and Human Agency: The Development of Civic Engagement from Adolescence to Adulthood". *Statsvetenskaplig tidskrift*, vol. 111, nr. 1.
- Amnå, E. & af Malmborg, M. (2016). *Ansvar för det allmänna bästa: Kungl. Sällskapet Pro Patria 1766–2016*. Stockholm: Atlantis.
- Bekkers, R. (2012). "Trust and volunteering: Selection or causation? Evidence from a 4 year panel study". *Political Behavior*, vol. 34, nr. 2.
- Borgonovi, F. (2012). "The relationship between education and levels of trust and tolerance in Europe". *The British journal of sociology*, vol. 63, nr. 1.
- Delhey, J. & Newton, K. (2003). "Who trusts? The origins of social trust in seven societies". *European Societies*, vol. 5, nr. 2.
- Florida, R., Mellander, C. & Stolarick, K. (2008). "Inside the black box of regional development – human capital, the creative class and tolerance". *Journal of economic geography*, vol. 8, nr. 5.
- Forst, R. (2013). *Tolerance in conflict: past and present*. Cambridge University Press.
- Hooghe, M. (2003). "Value congruence and convergence within voluntary associations: ethnocentrism in Belgian organizations". *Political Behavior*, vol. 25, nr. 2.
- Kirchner, A., Freitag, M. & Rapp, C. (2011). "Crafting tolerance: the role of political institutions in a comparative perspective". *European Political Science Review*, vol. 3, nr. 2.

Lundberg, E. (2012). "Changing balance: The participation and role of voluntary organisations in the Swedish policy process". *Scandinavian Political Studies*, vol. 35, nr. 4.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2015). *Unga och föreningsidrotten: En studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*. Ungdomsstyrelsens skrifter, 2005:09. Stockholm: Elanders Gotab AB.

Newton, K. (2001). "Trust, social capital, civil society, and democracy". *International Political Science Review*, vol. 22, nr. 2.

Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*.

Oskarsson, M. & Rothstein B. (2012). "Den sociala tilliten – håller vi på att tappa de unga?" I Weibull, L., Oskarsson, H. & Bergström, A. (Red.), *Framtidens skugga: Fyrtiotvå kapitel om politik, medier och samhälle. SOM-undersökningen 2011*. SOM-rapport nr. 56. Göteborg: Göteborgs universitet.

Prop. 2009/10:55. *En politik för det civila samhället*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, NY: Simon & Schuster.

Quintelier, E. (2012). "Socialization or self-selection? Membership in deliberative associations and political attitudes". *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 42, nr. 1. Online.

Rapp, C. & Freitag, M. (2014). "Teaching Tolerance? Associational Diversity and Tolerance Formation". *Political Studies*, vol. 63, nr. 5. Online.

Regeringsförklaringen 5 oktober 2010.

Rothstein, B. & Stolle, D. (2008). "The state and social capital: An institutional theory of generalized trust". *Comparative politics*, vol. 40, nr. 4.

Rothstein, B. & Holmberg, S. (2014). "Hög mellanmänsklig tillit i Sverige – men inte bland alla". *Fragment. SOM-undersökningen 2014*. SOM-rapport nr. 63.

Sønderskov, K. M. & Dinesen, P. T. (2014). "Danish Exceptionalism: Explaining the Unique Increase in Social Trust over the Past 30 Years". *European Sociological Review*, vol. 30, nr. 6.

Stolle, D. & Rochon, T. R. (1998). "Are all associations alike? Member diversity, associational type, and the creation of social capital". *American Behavioral Scientist*, vol. 42, nr. 1.

Tabellini, G. (2010). "Culture and institutions: economic development in the regions of Europe". *Journal of the European Economic Association*, vol. 8, nr. 4.

Uslaner, E. M. (2002). *The moral foundations of trust*, Cambridge University Press.

Warren, M. E. (2001). *Democracy and association*. Princeton: Princeton University Press.

Weldon, S. A. (2006). "The institutional context of tolerance for ethnic minorities: A comparative, multilevel analysis of Western Europe". *American journal of political science*, vol. 50, nr. 2.

Wollebæk, D. & Strømsnes, K. (2007). "Voluntary Associations, trust, and civic engagement: A multilevel approach". *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 37, nr. 2.

Föreningsidrottens politiska och demokratiska samband

Susanne Wallman Lundåsen, Mittuniversitetet & Ersta Sköndal högskola

Inledning

Ungefär 30 procent av Sveriges vuxna befolkning är medlemmar i idrottsföreningar.²⁹ Kan personer som är aktiva inom föreningslivet bidra till en bättre demokrati? Vid en första anblick kan sambandet verka långsökt. Varför skulle opolitiska föreningar ha någon demokratisk betydelse?

I det här kapitlet undersöker jag om engagemang inom idrottens organisationer bidrar till ökat politiskt deltagande. Vidare granskas i vilken utsträckning organisationerna kontaktar beslutsfattare i syfte att försöka påverka dem i frågor som rör organisationerna. Detta görs i två steg och med hjälp av två enkäter. Den ena är riktad till ett slumpmässigt urval av den svenska befolkningen för att kartlägga det ideella arbetet i Sverige. Den andra är i sin tur riktad till ett slumpmässigt urval av ideella föreningar runtom i landet.

Sedan länge har forskning och politik bidragit till att forma bilden av Sverige som ett land byggt på medborgarnas sammanslutningar. Framför allt har man betonat hur deras engagemang i organisationslivet bidragit till att skapa och ständigt omforma den svenska demokratin. Organisationerna, som kom att betecknas som folkrörelser, växte fram samtidigt som Sverige gradvis demokratiserades. Frågan om allmän och lika rösträtt kom att förena frikyrkor, nykterhets- och arbetarrörelsen. Banden mellan staten och civilsamhällets organisationer kom tidigt att etableras i landet och i takt med att relationen växte sig starkare, ökade även kritiken mot den täta förbindelsen mellan de båda lägrens makthavare. I mångt och mycket handlar dock forskningen om relationen mellan civilsamhället och staten om intresseorganisationer, framför allt fackföreningar och arbetsgivarorganisationer, och i mindre utsträckning andra typer av föreningsverksamhet och dess samband med politiskt deltagande och politik.

²⁹ Riksidrottsförbundet (2012). *Idrotten i siffror*.

Oenighet om föreningslivets betydelse

Främjar föreningslivet demokrati? Frågan är omtvistad och olika forskare har gett vitt skilda svar. En forskningsinriktning har fokuserat på föreningslivets betydelse för de individer som är aktiva i föreningar. Den typ av föreningar som uppstod under 1800- och 1900-talet i Norden var baserade på medlemskap. Medlemmarnas årsmöte var (och är) formellt sett det högsta beslutande organet i ideella föreningar. I föreningen praktiserades demokratiskt beslutsfattande i liten skala och inom denna ram övades medlemmarna i att kompromissa och fatta beslut i majoritet. De lärde sig vad demokrati innebar. Utifrån detta kan man anta att aktiva individer lär sig hur demokrati fungerar i en liten skala genom praktiskt arbete inom föreningslivet. Här formades och fostrades alltså, utifrån det synsättet, demokratiska medborgare.

Mot detta invänder andra forskare. De menar att medlemmar inte är särskilt aktiva i beslutsfattandet.³⁰ Kritikerna påtalade tidigt att det ofta endast var ett fåtal som närvarade på föreningarnas årsmöten.³¹ Ytterligare en invändning har kommit från studier som visat att föreningar och dess medlemmar kan användas för syften som inte gynnar demokratin, som kriminella motorcykelgäng eller organisationer med antidemokratiska värderingar.³² Studier har också visat att barn och ungdomar sällan eller aldrig deltar i formellt beslutsfattande inom idrottsorganisationerna.³³ Det motsäger påståendet att föreningslivet bidrar till att påverka ungdomars demokratiska värderingar. En ytterligare invändning är att barn och ungdomar i Sverige av i dag är delaktiga i beslutsfattande i skolan och hemmet i större utsträckning än tidigare. Möjligen hade därför föreningsverksamhet en större betydelse för demokratisk fostran tidigare, när uppfostran generellt var mer auktoritär.

Andra har lyft fram att förtjänsten med föreningslivet inte står att finna på individnivå, utan snarare organisationsnivå. Styrkan finns i sammanlänkningen mellan medborgare på det lokala planet och den nationella nivån.³⁴ Medborgarna kan via föreningslivet och dess olika paraplyorganisationer lyfta frågor på det lokala planet

³⁰ Se t.ex. Tranvik, T. m.fl. (2007). "The Rise and Fall of Popular Mass Movements: Organizational Change and Globalization – the Norwegian Case". *Acta Sociologica*, vol. 50, nr. 1, s. 57–70.

³¹ Se t.ex. Heckscher, G. (1951). *Staten och organisationerna*.

³² Rothstein, Bo (2003). *Sociala fällor och tillitens problem*.

³³ Blomdahl, U. m.fl. (1990). *Folkkröelserna och folket: Med utblick mot framtiden*.

³⁴ Trägårdh, L. m.fl. (2013). *Den svala svenska tilliten: Förutsättningar och utmaningar*.

ända till den nationella nivån. Den nationella nivån kan i sin tur mobilisera medlemmar att agera lokalt. Föreningslivet skulle på så sätt utgöra en slags demokratisk infrastruktur som befolkningen kan använda vid behov.

Idrott och politiskt deltagande

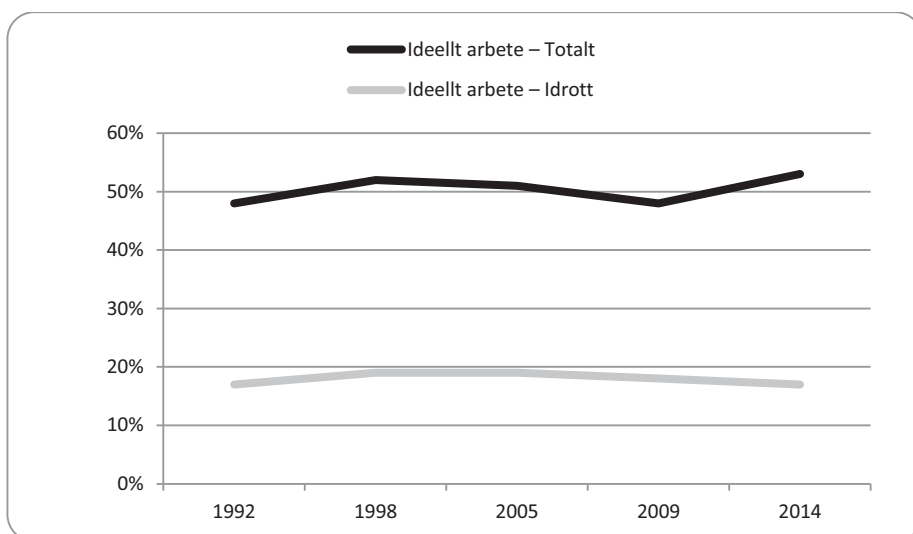
Hur benägna är ideellt aktiva personer inom idrotten att delta i olika typer av politisk påverkan? Idrottens organisationer, liksom övriga delar av det svenska civilsamhället, är beroende av ideellt arbete för att kunna bedriva sina verksamheter. En stor del av de som arbetar ideellt inom idrott är föräldrar till barn aktiva inom idrottsorganisationer eller själva idrottsutövare.

Forskare vid Ersta Sköndal högskola har i fem omgångar mellan 1992 och 2014 undersökt granskat omfattningen av svenskarnas ideella arbete, via enkätundersökningar riktade till ett representativt slumpmässigt urval av Sveriges befolkning. Dessa har visat att ungefär hälften av befolkningen i åldersspannet 16–74 år åtminstone någon gång under ett år utfört ideellt arbete åt en organisation.³⁵ Vidare visar undersökningarna att idrottsorganisationer är den typ av organisationer som samlar störst andel ideellt arbetande. Knappt 20 procent av befolkningen arbetar årligen ideellt för någon typ av sådan idrottsorganisation. De ideellt arbetande inom idrott utgör en något annorlunda grupp, jämfört med motsvarande i andra typer av verksamheter.³⁶ Män är överrepresenterade och socioekonomiskt svagare grupper underrepresenterade.³⁷ På så vis är det delvis en spegling av gruppen idrottsutövare. Det är även mer vanligt att personer som lever i ett parförhållande arbetar frivilligt för en idrottsorganisation. Att ha en årsinkomst över genomsnittet ökar också sannolikheten för att arbeta ideellt inom idrott, liksom att bo på en mindre ort eller på landsbygden. Figur 1 illustrerar hur stor andel av befolkningen som dels utfört ideellt arbete totalt sett, dels inom idrott.

³⁵ För mer information om befolkningsundersökningarnas resultat, se von Essen, J. m.fl. (2015). *Folk i rörelse: Medborgerligt engagemang 1992–2014*.

³⁶ von Essen, J. m.fl. (2015). *Ideellt arbete och idrott*.

³⁷ Blomdahl, U. m.fl. (2014). Segrar föreningslivet? *Ung livsstil*, nr. 15.

Figur 1. Ideellt arbete totalt samt inom idrott 1992–2014 (i procent av den vuxna befolkningen 16–74 år)

Källa: Ersta Sköndal högskola, frivilligundersökningarna 1992, 1998, 2005, 2009, 2014.

Utifrån den undersökning av ideellt arbete som Ersta Sköndal högskola gjorde under 2014 går det att se i vilken utsträckning olika former av politiskt deltagande varierar med graden av engagemang inom idrott.

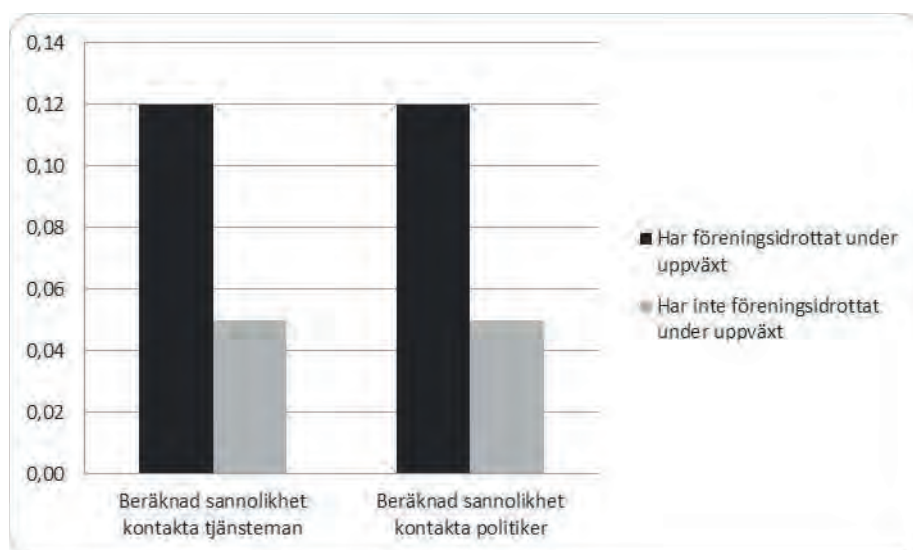
I enkäten ställdes även frågor om personerna i studien själva utövar idrott och om de idrottat under uppväxten. Politiskt deltagande går att undersöka på flera olika sätt. Här ställdes frågor om deltagande i perioder mellan val, huruvida svars-personen deltagit i upprop, demonstrationer, köpstrejck eller bojkott, skrivit på namnlistor eller kontaktat någon tjänsteman eller politiker i syfte att påverka dem i en samhällsfråga. Utifrån dessa svar kan man statistiskt undersöka om, och hur mycket, sannolikheten att en person ska delta politiskt varierar av att personen:

- arbetar ideellt för en idrottsorganisation,
- har idrottat i förening under uppväxten,
- inte har idrottat i förening under uppväxten.

Utifrån de teorier som beskriver sambandet mellan föreningsdeltagande och politiskt deltagande går det att göra antaganden om vilka samband som borde finnas. Teorierna som mer generellt betonar betydelsen av att delta i föreningslivet, oavsett vilken verksamhet föreningen bedriver, slår fast att föreningsaktiva också i genom-

snitt oftare ägnar sig åt politiskt deltagande.³⁸ Resultatet av de statistiska analyserna visar dock ingen koppling mellan de som uppgav att de arbetat ideellt inom en idrottsorganisation de senaste tolv månaderna och någon av de olika formerna av politiskt deltagande.

Vidare pekar andra teorier på att det är av betydelse att personer deltar i föreningslivet under uppväxten, för att de ska formas av föreningsaktiviteten.³⁹ Vi undersökte därför huruvida de formativa åren har betydelse genom att studera i vilken utsträckning de som uppger att de har idrottat under uppväxten har utfört vissa former av politiskt deltagande.

Figur 2. Idrottande under uppväxt och beräknad sannolikhet för politiskt deltagande

Not: (n=1 212) Skillnaderna mellan grupperna är statistiskt signifikanta. De beräknade sannolikheterna har skattats i logistiska regressionsanalyser som tagit hänsyn till socioekonomiska och demografiska faktorer.

Källa: Frivilligundersökningen 2014.

Figur 2 visar att sannolikheten för att de som har idrottat ska engagera sig politiskt är högre än för kategorin övriga (allt annat lika). De som uppger att de har idrottat i förening under uppväxten, men inte längre gör det, har något högre beräknad

³⁸ Se Putnam, R. D. (2000). *Den ensamme bowlaren*.

³⁹ Jfr. Quintelier, E. (2008). "Who is politically active: The athlete, the scout member or the environmental activist? Young people, voluntary engagement and political participation". *Acta sociologica*, vol. 51, nr. 4, s. 355–370.

sannolikhet, ungefär dubbelt så hög, att kontakta en tjänsteman för att påverka i en samhällsfråga än övriga.

En liknande skillnad finns för sannolikheten att kontakta en politiker i samma syfte. De som uppger att de har idrottat i förening under barndomen och inte längre gör det uppvisar i genomsnitt en högre beräknad sannolikhet för att kontakta en politiker.

Även om det inte utifrån dessa data går att uttala sig om något orsakssamband, tyder resultaten ändå på att det främst är de som har idrottat i förening under uppväxten som har en större benägenhet att delta i vissa former av politiskt deltagande. Detta skulle kunna tolkas som att de teorier som betonar betydelsen av att vara föreningsaktiv under uppväxten får ett visst stöd.

Idrottsorganisationers förmåga att påverka beslutsfattare

I föregående avsnitt har sambandet mellan personligt engagemang inom idrotten och olika former av politiskt deltagande undersökts. Om vi ska se till den typen av förklaringar som främst tillskriver civilsamhället en roll som förmedlare av människors önskningskrav på politisk förändring, bör vi även studera organisationernas roll. Idrottsorganisationer finns utbredda över hela Sverige och samlar en stor del av invånarna antingen som aktiva utövare eller utförare av ideellt arbete. Till skillnad mot många politiska organisationer och aktivistorganisationer samlar idrottens organisationer ofta en större andel *aktivt* involverade personer, både idrottare och ideellt arbetande, i rollen som exempelvis aktivitetsledare och funktionär eller förtroendevald. Idrottsorganisationerna intar därför en central ställning inom det svenska civilsamhället, i kraft av sin storlek sett till antalet personer. De finns över hela landet, och flest organisationer per invånare finns utanför storstadskommunerna och deras kranskommuner.⁴⁰

En annan fråga är huruvida idrottsorganisationer har något att göra med politik. Den forskning som berör förhållandet mellan civilsamhällets organisationer och politik har oftast intresserat sig för den typ som betecknas som intresse- eller aktivistorganisationer, det vill säga till exempel fack- och patientföreningar, eller miljöorganisationer. Idrottsorganisationer på lokal nivå har ofta betraktats som apolitiska och ointressanta att studera ur denna aspekt. I praktiken är det dock inte

⁴⁰ Riksidrottsförbundet (2012) se <http://www.rf.se/Statistik/>

helt okomplicerat att klassificera dessa som helt frikopplade från politik. Gränsdragningen är inte alltid enkel att göra. Ett sådant exempel är hur organisationerna i fråga försöker att påverka beslutsfattare lokalt att investera skattemedel i idrottsanläggningar, och därmed agerar mer som en intresse- än fritidsorganisation.⁴¹

För att undersöka i vilken utsträckning organisationer på det lokala planet i Sverige försöker att påverka beslutsfattare, gjordes år 2014 en enkät till ett slumpmässigt urval av ideella föreningar⁴² runtom i landet. Enkäten besvarades av 740 ideella föreningar och bland dem fanns 82 idrottsföreningar. Idrottsorganisationerna har ofta en lokal nivå bestående av individuella medlemmar, med paraplyorganisationer på regional och nationell nivå. De svarande föreningarna är till övervägande del lokala.⁴³

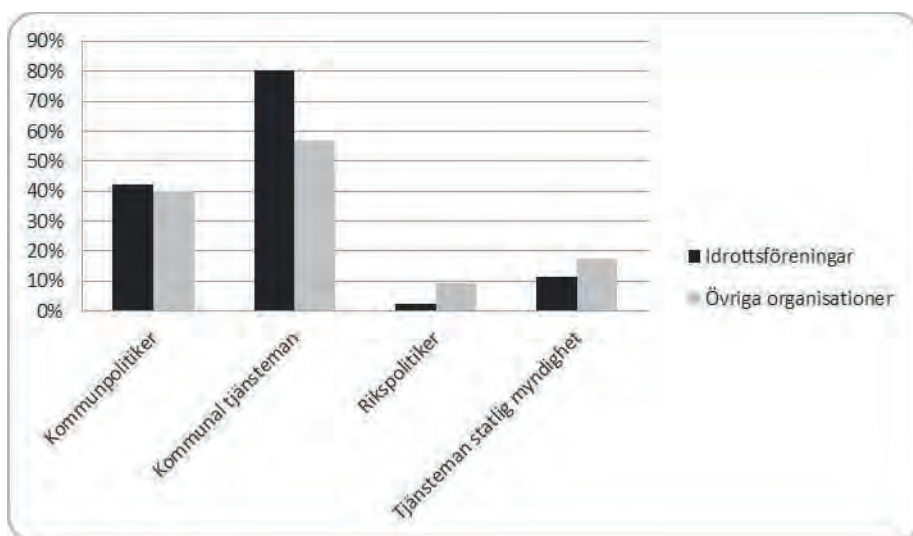
I figur 3 jämförs idrottsföreningar med övriga utifrån hur stor andel som kontaktat olika beslutsfattare under de senaste tolv månaderna i syfte att påverka dem i en fråga. Sammantaget visar enkätsvaren att föreningarna genom sin verksamhet i betydande omfattning försöker att påverka beslutsfattare och att påverkansförsöken till den absolut största delen sker lokalt. Idrottsföreningarna avviker från övriga föreningar genom att de oftare har kontaktat tjänstemän i kommunerna och mer sällan rikspolitiker.⁴⁴ Idrotten är till stor del en kommunal angelägenhet i Sverige. De flesta verksamheter sker lokalt och tar ofta kommunala anläggningar i anspråk. Det är därför inte förvånande att dess föreningar i första hand vänder sig till politiker och tjänstemän på denna nivå när de vill påverka beslut.

⁴¹ Se t.ex. Beyers, J. m.fl. (2008). "Researching interest group politics in Europe and elsewhere: much we study, little we know?" *West European Politics*, vol. 31, nr. 6, s. 1103–1128.

⁴² De politiska partierna är exkluderade från urvalet.

⁴³ Endast tolv av de svarande föreningarna uppgav att de var någon form av paraplyorganisation.

⁴⁴ Dessa skillnader är statistiskt signifikanta. Chi²-test, p<0,000, respektive p<0,05.

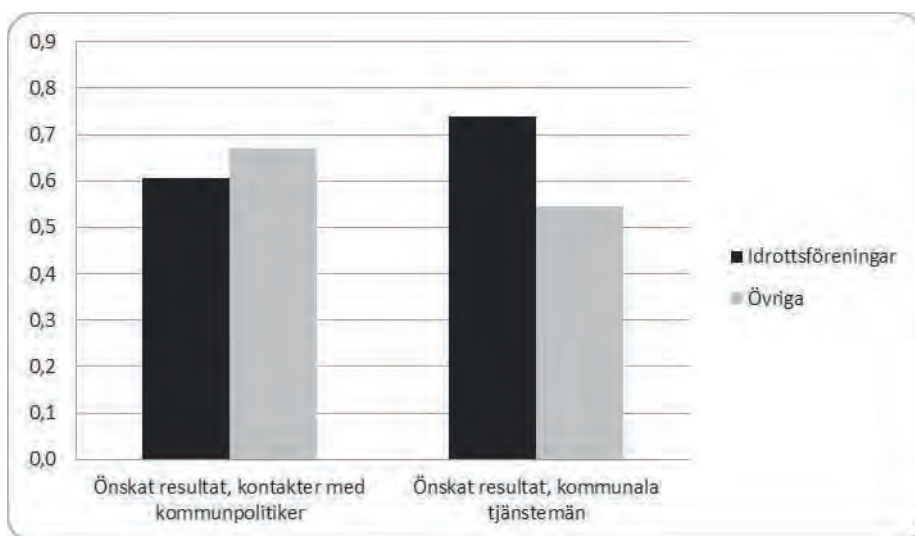
Figur 3. Idrottsföreningars och övriga organisationers kontakter med olika typer av beslutsfattare (%)

Källa: Enkät till ideella föreningar 2014. (n=740)

Att ha kontaktat beslutsfattare är dock inte samma sak som att ha varit framgångsrik i sina påverkansförsök. Vidare analyser av enkätmaterialen pekar på vissa faktorer som betydelsefulla för att föreningarna ska uppfatta att kontakterna med lokala politiker och tjänstemän gav det resultat de önskat. De som uppfattar att kontakterna varit lyckade tillhör oftare en nationell paraplyorganisation, och att ha ett pågående samarbete med kommunen är den faktor som mest ökar sannolikheten för uppfattad framgång. Det är vanligare att idrottsföreningar tycker att deras kontakter med kommunala tjänstemän leder till önskat resultat, än övriga typer av föreningar gör.⁴⁵

Däremot uppfattar idrottsföreningarna att de mer sällan får gehör hos kommunens politiker. Av de svarande uppfattade 61 av 100 att de ofta eller mycket ofta var framgångsrika i sina kontakter med dessa, medan motsvarande siffra för övriga var 67 av 100 (figur 4). Faktorer som samarbete med kommunen och att tillhöra en nationell paraplyorganisation är viktiga för framgång även i kontakter med kommunpolitiker, enligt de som svarat på enkäten. Av de föreningar, oavsett typ av verksamhet, som samarbetar med kommunen uppfattar omkring 84 av 100 att de ofta eller nästan alltid är framgångsrika i sina kontakter med kommunpolitiker.

⁴⁵ Det finns dock en större felmarginal kring detta samband, $p < 0,10$.

Figur 4. Idrottsföreningar och övriga organisationer, uppfattad framgång i kontakt med kommunpolitiker och kommundienstjänstemän

Not: (n=659) Skillnaderna mellan grupperna är statistiskt signifikanta. De beräknade sannolikheterna har skattats i logistiska regressionsanalyser som har tagit hänsyn till organisationernas typ, medlemsantal, tillhörighet till paraplyorganisation samarbeten samt svarspersonernas kön och ålder.

Källa: Föreningsundersökningen 2014.

Utifrån den betydligt mer utvecklade forskningen om intresseorganisationers samverkan med det offentliga (staten) vet vi att de som väljer att samarbeta med staten kan göra detta i utbyte mot inflytande. Forskningen har beskrivit detta som en bytesrelation, där organisationerna kan få ett visst inflytande över politiska beslut mot att de i gengäld erbjuder sitt (och medlemmarnas) stöd för den förda politiken. Relationen kan vara fördelaktig för de inblandade. Samtidigt kan det uppfattas som problematiskt att icke folkvalda organisationer som inte kan ställas till svars i val kan utöva inflytande över politiken.⁴⁶

Sammanfattning

Går det att dra några slutsatser kring vilken betydelse idrottslivet har för demokratin i Sverige? Forskningen som undersökt föreningslivets, och mer specifikt idrottens, betydelse för demokratin har många gånger utgått från generella teorier om civilsamhällets betydelse i demokratin. Men forskningen har också visat att den typ

⁴⁶ Se t.ex. Öberg, P. m.fl. (2011). "Disrupted exchange and declining corporatism: Government authority and interest group capability in Scandinavia". *Government and Opposition*, vol. 46, nr. 3, s. 365–391.

av föreningsliv som uppstår i ett land är beroende av de lagar och regler och det välfärdssystem som finns på plats.⁴⁷ Att vara med i civilsamhället har i mångt och mycket betraktats som en del i att bli en samhällsmedborgare i Sverige och en del av ett större socialt sammanhang. Idrotten har här en betydelse, inte minst i kraft av sin storlek sett till antalet utövare, ledare och andra frivilliga som aktivt är involverade inom ramen för idrottsorganisationernas verksamhet.

Vi kan konstatera att det på ett individuellt plan förefaller som att det främst är de som har idrottat i förening under uppväxten som i större utsträckning än övriga har ägnat sig åt vissa former av politiskt deltagande. Resultatet skulle kunna tala för att föreningsidrottande är kopplat till politiskt deltagande främst om föreningsidrottandet skett under uppväxten. En möjlig tolkning är att idrottsaktiva lär sig färdigheter inom idrotten som är av betydelse för framtida politiskt deltagande.⁴⁸

De undersökta idrottsföreningarna engagerar sig också genom att försöka påverka beslutsfattare främst på det lokala planet i frågor som berör deras verksamhet. Berörda föreningar utgör en viktig infrastruktur i det svenska civilsamhället. Å ena sidan kan påverkansförsöken betraktas som vitaliserande för demokratin, å andra sidan kan man betrakta dem som att den politiska jämlikheten utmanas, det vill säga medborgarnas lika möjlighet till inflytande. Idrotten i sig är heller inte perfekt jämlik. Det finns till exempel skillnader mellan könen, i och med att flickor som idrottar oftare kommer från hem där föräldrarna har akademisk utbildning och är födda i Sverige.⁴⁹ På liknande sätt arbetar män oftare ideellt inom idrott än vad kvinnor gör. De möjligheter som idrottsföreningar och dess utövare har till politisk påverkan kan i vissa fall minska andra gruppers möjligheter att få sina krav tillgodosedda, då samhällets resurser ofta är begränsade. En medvetenhet kring detta är därför nödvändig.

⁴⁷ Schofer, E. m.fl. (2011). "The Structural Sources of Associational Life". *American Journal of Sociology*, vol. 117, nr. 2, s. 539–585.

⁴⁸ Verba, S. m.fl. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*, vol. 4.

⁴⁹ Blomdahl, U., Elofsson, S., Åkesson, M. & Lengheden, L. (2014). *Segrar föreningslivet? Ung livsstil nr 15*, Stockholm: Stockholms stad

Referenser

Beyers, J., Eising, R. & Maloney, W. (2008). "Researching interest group politics in Europe and elsewhere: Much we study, little we know?" *West European Politics*, vol 31, nr. 6.

Blomdahl, U., Claeson, Å. & Elofsson, S. (1990). *Folk rörelserna och folket: Med utblick mot framtiden*. Stockholm: Carlsson i samarbete med Institutet för framtidsstudier.

Blomdahl, U., Elofsson, S., Åkesson, M. & Lengheden, L. (2014). "Segrar föreningslivet?" *Ung livsstil*, nr. 15. Stockholm: Stockholms stad.

von Essen, J., Jegermalm, M. & Svedberg, L. (2015a). *Folk i rörelse: Medborgerligt engagemang 1992–2014*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.

von Essen, J. & Wallman Lundåsen, S. (kommande). *Ideellt arbete och idrott*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Heckscher, G. (1951). *Staten och organisationerna*. Stockholm: Kooperativa förbundets bokförlag.

Putnam, R. D. (2000). *Den ensamme bowlaren*. Stockholm: SNS Förlag.

Quintelier, E. (2008). "Who is politically active: The athlete, the scout member or the environmental activist? Young people, voluntary engagement and political participation." *Acta sociologica*, vol. 51, nr. 4.

Riksidrottsförbundet (2012). *Idrott i siffror*.
http://www.rf.se/ImageVaultFiles/id_38292/cf_394/2012_Idrotten_i_siffror_-_r-tt.pdf.

Rothstein, B. (2003). *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS Förlag.

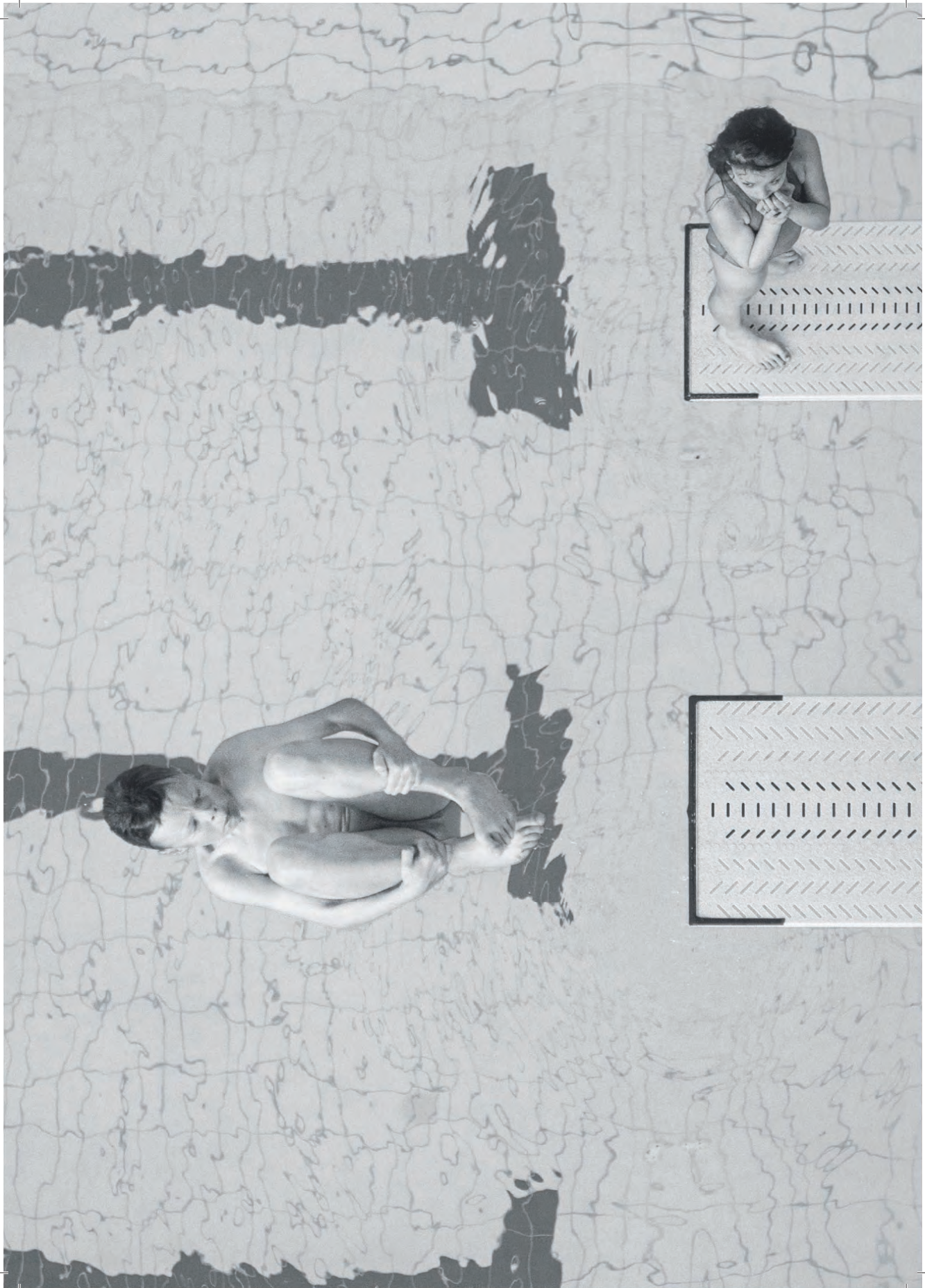
Schofer, E. & Longhofer, W. (2011). "The Structural Sources of Associational Life". *American Journal of Sociology*, vol. 117, nr. 2.

Tranvik, T. & Selle, P. (2007). "The Rise and Fall of Popular Mass Movements: Organizational Change and Globalization – the Norwegian Case." *Acta Sociologica*, vol. 50, nr. 1.

Trägårdh, L., Wallman Lundåsen, S., Wollebæk, D. & Svedberg, L. (2013). *Den svåla svenska tilliten: Förutsättningar och utmaningar*. Stockholm: SNS Förlag.

Verba, S., Schlozman, K. L., Brady, H. E. & Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*, vol. 4. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Öberg, P., Svensson, T., Christiansen, P. M., Nørgaard, A. S., Rommetvedt, H. & Thesen, G. (2011). "Disrupted exchange and declining corporatism: Government authority and interest group capability in Scandinavia." *Government and Opposition*, vol. 46, nr. 3.

Idrott och föreningsdemokrati – hot och möjligheter

Christer Pallin, Riksidrottsförbundet

Inledning

Att svenska idrottsorganisationer, både idrottsförbund och idrottsföreningar, ska styras på ett traditionellt föreningsdemokratiskt sätt är nog alla inom idrottsrörelsen överens om.⁵⁰ Denna demokratiska ordning är ett av de fundament som idrottsrörelsens värdegrund vilar på. Stadfäst i Riksidrottsförbundets (RF) stadgar genom beslut av årsmötet, RF-stämman, gäller den alltså för samtliga medlemmar inom RF.

Föreningsdemokratin innebär att alla medlemmars röst har lika värde. Delaktighet innebär att alla som deltar får vara med och bestämma om och ta ansvar för sin verksamhet. Demokrati och delaktighet ska utövas jämställt och oavsett bakgrund.⁵¹

På papperet är värdegrunden oantastlig, och i den bästa av världar är den utgångspunkten för all idrottsverksamhet. Men, hur fungerar föreningsdemokratin i praktiken, och finns det till och med risker med den demokratiska ordning som är föreskriven att gälla för samtliga idrottsföreningar inom RF?

Att det är medlemmarna som bestämmer i en medlemsorganisation är självklart. Men med tiden har medlemmar i allmänhet alltmer kommit att bli konsumenter av den idrott som föreningen bedriver, och i allt större omfattning överlåtit till några få att sköta och bestämma över föreningen. En managementelit som kanske till och med har sin utkomst av att sköta och driva en förening. Med tanke på den organisationsform, den ideella föreningen, som vi valt för att bedriva verksamheten kan denna utveckling på sikt skapa en problematisk situation. Medlemmarnas bristande engagemang och delaktighet i beslutsfattandet är i sig problematiskt från ett medlemsdemokratiskt synsätt. Men kanske leder utvecklingen i förlängningen

⁵⁰ Demokratiutredningens betänkande (SOU 2000:1) förespråkar ”en deltagande demokrati med deliberativa kvaliteter”. Deliberativ demokrati = Samtalsdemokrati.

⁵¹ Ur Idrottens värdegrund, 1 kap. RF:s stadgar.

även till ett associationsrättsligt ifrågasättande av den samverkansform vi valt. Vad blir en ideell förening när medlemmarna passiviseras till konsumenter, och där föreningsledningen agerar som säljare av ett idrottsutbud och snarare ser sig som ägare av organisationen än som demokratiskt valda medlemsföreträdare?

Idrott i förändring

Som anställd jurist hos Riksidrottsförbundet (RF) sedan 1978 har jag varit med om en resa som präglats av stor förändring. Idrotten var vid 1970-talets slut till övervägande del en amatöriddrott, men redan då stadd under förändring. En förändring som i allt väsentligt handlade om pengar.

Ett exempel är Ingemar Stenmark, som på grund av reklamkontrakt, och så kallad B-licens, blev proffsförklarad och inte fick delta i de olympiska spelen i Sarajevo 1984. Allt på grund av en proffsregel som sedermera upphävdes av Internationella Olympiska Kommittén (IOK), och möjliggjorde för ”Stenis” att åter delta i OS 1988. Beslutet att slopa amatörreglerna innebar en mycket stor ideologisk förändring, som genomdrevs under ledning av IOK-presidenten Juan Antonio Samaranch. Beslutet kom att inte bara att förändra de olympiska spelens framtid. Det medförde även att förutsättningarna för idrottsutövning förändrades.

Sannolikt ansåg Samaranch att de ekonomiska intressena för idrotten var viktigare än de idrottsliga ideal som OS-grundaren Pierre de Coubertin slagit fast i idrottsrörelsens barndom. Grundläggande ideal som även tidigt präglade den svenska idrottsrörelsen, och som RF:s förste ordförande berörde i förordet till RF:s jubileumsskrift 1928:

Ingen blir en sämre människa blott därför att han idkar idrotten som yrke. Men önskvärt är utan tvivel, att yrkesmännens antal hålles så lågt som möjligt. Eljest förryckes lätt hela idrottens idé. Förvärvsbegäret undantränger idealiteten.

Att idrottsutövning var något som utövades på fritiden och mestadels utan någon som helst form av ersättning var tidigt allmänt förhärskande. Fram till den så kallade Benny Westblomdomen i Regeringsrätten år 1985 betraktades idrottslig verksamhet i Sverige generellt sett som en hobby. En av Malmö FF:s största spelare genom tiderna, Bosse Larsson, försökte innan Westblomdomen via rättslig prövning få sina inkomster som fotbollsspelare socialförsäkringsgrundande, men fick avslag eftersom idrottsverksamheten ansågs vara en hobby. Den tiden är nu

förbi, i dag betraktas idrottsföreningar som arbetsgivare och dess avlönade idrottsutövare är därmed anställda.

Det ökade ekonomiska inflytandet har också till stor del påverkat hur idrottsförbund och idrottsföreningar fungerar utifrån ett traditionellt demokratiskt folk rörelseperspektiv. Sponsorer och ekonomiska "stakeholders" har inte bara tagit plats på hedersläktaren, och därmed mer eller mindre skuffat undan gamla trotjänare och hedersmedlemmar. De har även blivit viktiga spelare som fått inflytande över beslut i förbund och föreningar.

"Money talks" är ett bekant begrepp. Även demokratiskt organiserade idrottsföreningar är beroende av pengar. Det vore naivt att påstå att de ekonomiska flödena, må vara statliga bidrag eller kommersiella intäkter, inte påverkar de demokratiska beslut som fattas inom idrottsrörelsen.

Samtidigt kan man konstatera att idrottsverksamhet i allt högre grad har blivit en produkt som kan köpas och säljas på en marknad. En idrottslig marknad där medlemmar mer och mer betraktas som kunder och konsumenter av idrott, vilket i sin tur förändrar förutsättningarna för organiseringen av idrott. Föreningar blir mer företagslika, vilket i förlängningen förändrar de juridiska ramarna och demokratiska förutsättningarna.

Samverkan har alltid funnits

Människor har i alla tider samverkat med varandra för ett gemensamt ändamål. De första nomadiserande jägarfolken som befolkade Sverige var mer eller mindre nödgade att samverka för att nå framgång i den gemensamma jakten. Man kom överens om olika roller och någon i församlingen fick de övrigas förtroende och utsågs till ledare. Genom århundraden därefter utvecklades människors samverkan och förutom de etiska regler de flesta bar med sig, formades successivt rättsregler för de olika samverkansformer som växte fram.

I slutet av 1800-talet, med viss bakgrund i skråväsendets och de olika gillenas organisering, började föreningar att bildas även för idrott. Att idrotten redan från början organiserades i det som kom att kallas *ideella föreningar*, hänger samman med folkrörelsernas framväxt. Idrotts-, nykterhets- och även fackföreningar kom att bli etablerade samverkansformer i folkrörelserna. Att dessa föreningar organiserades utifrån demokratiska grundprinciper framstod som självklart, och grundregeln *en medlem – en röst* var förhärskande. Den ideella föreningen, som till

skillnad från övriga samverkansformer fortfarande saknar speciallag, blev den naturliga för samtliga folkrörelser.

De som fostrades i folkrörelserna fick lära sig de grundläggande demokratiska spelreglerna för organisationen. Nya medlemmar fick successivt lära sig, och så småningom ta över ledningen och skötseln av föreningarna. Föreningsdemokratins överfördes så att säga med modersmjölken.

När Breviks Sportklubb i västra Värmland år 2007 firade sitt 50-årsjubileum porträtterades föreningen i Värmlands idrottshistoriska sällskaps tidning VIS-aren. I artikeln finns en bild på den första styrelsen i föreningen, där medelåldern på ledamöterna är 13 år. Jag frågar mig nu, år 2015, hur många 13-åringar som själva bildar en idrottsförening. Eller, hur många 13-åringar som vet *hur* en idrottsförening bildas. Och inte minst, hur många i den åldern som vet *varför* man väljer samverkansformen ideell förening för att organisera idrottslig verksamhet.

Något har sålunda hänt med idrotten även vad gäller kunskapen om dess *infrastruktur*, det vill säga om själva organiseringen av idrott och de grundläggande spelreglerna. Min generation född på 1950-talet, åtminstone vi som kommer från landsorten, kommer fortfarande ihåg det självklara i att gå på idrottsföreningens årsmöte. Mötet var den högtidsstund under året då utmärkelser utdelades, förslag diskuterades, styrelsen valdes och givetvis, efter mötets avslutande, årsfesten tog vid. Det var en självklarhet att kombinera själva idrottandet med att även vara med och bestämma över föreningen. På köpet fick vi unga idrottsaktiva en skolning i föreningsdemokrati, och lärdom om hur och varför vi själva valt att samverka i just vår förening.

Den fråga som kan ställas är följaktligen om dagens uppväxande släkte saknar kunskap om hur och varför vi organiserar oss i föreningar för allmänna eller enskilda syften.

Idrottens organisation – demokratins infrastruktur

Idrotten måste vara klokt organiserad. Utan organisation och målmedveten, osjälvisk ledning komma vi ingen vart. Men organisationen är till för idrottens skull, aldrig tvärt om. Låt den svenska idrottsrörelsen – som den stora folkrörelse den är – utveckla sig i största möjliga frihet och under bibehållande av sin svenska särprägel. Dess mål är att giva

hälsa och glädje åt *alla*, män som kvinnor, oberoende av samhällsställning och åsikter.⁵² (Ur förordet till RF:s jubileumsskrift 1928)

Den svenska idrottsrörelsen, samlad under Riksidrottsförbundet, har under drygt etthundra år utvecklats till den enskilt största folkrörelsen i landet. Med sina 71 medlemsförbund, över 20 000 medlemsföreningar och cirka 3,5 miljoner individuella föreningsmedlemmar är det en gigantisk organisation.

En folkrörelse präglas bland annat av att den står under ett direkt eller representativt demokratiskt inflytande från sina medlemmar, och med en självständighet från staten och andra yttre organ. Idrottsrörelsens organisationer ska alltså verka och organiseras oberoende av staten och kommersiella intressen.

Den svenska idrottsrörelsen är byggd nedifrån och upp. Idrottsföreningarna, som tillsammans utgör idrottsrörelsens bas, är helt självständiga och dess medlemmar är de som i demokratisk ordning fattar alla avgörande beslut. Idrottsföreningarna är i sin tur de medlemmar som utgör och ytterst bestämmer över de aktuella 71 medlemsförbunden (specialidrottsförbunden). Specialidrottsförbunden är RF:s medlemmar och avgör tillsammans vad RF ska göra.

Inte alla ser denna struktur. Många tror att RF, som idrottsrörelsens samlade organisation, också är den högsta organisationen när det kommer till bestämmandet över svensk idrott. Allt fler individer; medlemmar, föräldrar och journalister, kontakter RF och frågar om en förening verkligen får göra si eller så. Det kan vara föräldrar som ofta inte ens själva är medlemmar i de föreningar där de placerat sina barn för att få idrottslig skolning av olika slag.

Till viss del kan RF sägas vara styrande för medlemsförbund och idrottsföreningar. Genom en omvänd form av delegering förväntar sig förbund och föreningar att RF står upp för de i RF:s stadgar samlade grundläggande idealen för svensk idrott. Dessa idrottens stentavlor i form av *Idrottsrörelsens verksamhetsidé, vision och värdegrund* är den ideologiska bas på vilken hela organisationen vilar, och de föreningar och förbund som inte delar denna kan nekas eller bli fråntagna sitt medlemskap.⁵³

⁵² Ur förordet till RF:s jubileumsskrift 1928.

⁵³ Se 1 kap. RF:s stadgar.

Av värdegrunden framgår att demokrati och delaktighet, liksom allas rätt att få vara med, är centrala moment i idrottsrörelsen.

Den ideella föreningen är unik

Den ideella föreningen är en unik och föränderlig samverkansform som passar folkrörelser. Dessutom är den så enkel att bilda att jag skämtsamt brukar säga att det är förvånande att det inte är förbjudet.

Enkelheten består i den tämligen formlösa bildandeproceduren. Själva bildandet får, i avsaknad av särskilda rättsregler på området, ske på avtalsrättslig grund. Ett fåtal personer (säkrast minst tre) kan formlöst komma överens om att samverka för ett visst ändamål genom att bilda en förening. De grundläggande rekvisiten är att *stadgar* antas och att en *styrelse* utses. Föreningen blir juridisk person redan genom bildandet och något krav på registrering eller annat myndighetsgodkännande finns inte. Föreningen ska även ha ett namn (firma) som gör att den går att identifiera och skilja från andra självständiga rättssubjekt. Därutöver måste stadgarna vara någorlunda fullständiga, vilket ställer krav på viss grundläggande föreningskunskap hos de som vill bilda en ideell förening.⁵⁴

Att alla medlemsorganisationer inom RF är ideella föreningar är ingen slump, men dessvärre har alltför många glömt bort *meningen med föreningen*. Jag har genom åren fått många frågor om hur en förening bildas, varpå jag oftast ställer en motfråga om varför de vill bilda en sådan. Tre standardsvar har utkristalliserats i min högst ovetenskapliga studie:

- Vi måste ha en förening för att få bidrag.
- Vi måste vara en förening för att få delta i seriespel.
- Vi måste vara en förening för att få tillgång till kommunala idrottsanläggningar (med subventionerad idrottstaxa).

Enligt min mening är inget av svaren tillfredsställande. Den grundlagsskyddade föreningsfriheten i regeringsformen (2 kap. 1 § femte punkten) talar om frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften. Tonvikten ligger på att *sammansluta sig* och på *syftet*, inte på att få bidrag, utöva idrott eller komma in i anläggningar.

⁵⁴ Se Nial, H. m.fl. (6:e uppl. 2006). *Svensk associationsrätt*, s. 67.

För att underlätta bildandet av idrottsföreningar har RF sedan lång tid tillbaka tillhandahållit en stadgemall i form av *RF:s Normalstadgar för idrottsföreningar*. Normalstadgarna är en av RF:s mest spridda produkter – på gott och på ont. På gott därför att föreningar som använder dem, som grund för egna genomarbetade och anpassade stadgar, har en mycket bra formell grund att stå på. På ont därför att alltför många, utan att fördjupa sig i eller ens ta del av innehållet, och utan att anpassa normalstadgarna efter den egna föreningen, helt enkelt rakt av antar dessa. På frågan om föreningens stadgar blir svaret ofta att man inte har egna stadgar, utan tillämpar RF:s normalstadgar i föreningen. Inte minst på grund av detta har normalstadgarna sedan ett par år tillbaka ersatts av *RF:s Stadgemall för idrottsföreningar*. Avsikten är att nå fram med att den erbjudna skriften enbart är just en mall, och att skapa insikt om vikten av att varje förening utformar sina egna skraddarsydda stadgar. Stadgar som utgår från vad medlemmarna själva har kommit överens om ska gälla.

På sätt och vis skulle ordet stadgar kunna bytas ut och i stället kallas för *medlemsavtal*. I grund och botten är stadgarna det avtal om samverkan, som medlemmar kommit överens om vid föreningens bildande, och det regelverk som nya medlemmar förbinder sig att följa när de ansluter sig. Stadgarna är alltså det grundläggande dokument som finns medlemmarna emellan för att upprätthålla den demokratiska grund på vilken föreningen vilar.

Just genom enkelheten i föreningsbildandet, och den stora frihet som finns att skraddarsy sina egna stadgar, finns mycket stora möjligheter för föreningens medlemmar att tillsammans forma den idrottsliga verksamhet de önskar. De kan redan initialt i demokratisk ordning bestämma om föreningen ska vara inriktad på till exempel barn- och ungdomsverksamhet, där tävlingsverksamhet för seniorer är underordnad. Alternativt vill de kanske prioritera elitidrott. För att försäkra sig om att ändamålet inte ska vara lätt att ändra kan medlemmarna också komma överens om att stadgarna i 1 §, ändamålsparagrafen, enbart får ändras genom kvalificerad majoritet på årsmötet och kanske först efter två årsmötesbeslut med viss tid dem emellan.

För egen del fick jag en lektion i stadgars betydelse när mina då unga döttrar var medlemmar i en konståkningsklubb. Hela familjen fick inbjudan till en föreningsträff för information om kommande säsongens verksamhet. Även om jag själv inte var medlem blev jag inbjuden som vårdnadshavare. Väl på plats i klubbstugan fick vi en ingående beskrivning av hur verksamheten från och med nu skulle bedrivas.

Flickorna var nio och elva år och hade från tidig ålder fått leka på skridskorna och även haft mysiga uppvisningar. Men nu var det dags att satsa på mer avancerad verksamhet med träning flera gånger i veckan. I kaffepausen tog jag mod till mig och frågade om detta kunde vara riktigt. ”Ska så unga utövare träna tre till fyra gånger i veckan, med tanke på allt annat som också har sin tid?”. Svaret från ledaren (som visade sig vara föreningens ordförande) blev att hon frågade om jag hade läst föreningens stadgar och föreningsidé.

Som tur var (för mig) visste ordföranden inte att jag var jurist på RF. Jag hade förvisso fått alla dessa fina dokument, men dessvärre inte läst dem tillräckligt. Ordföranden tillade att: ”I stadgarna har vi skrivit in att föreningen ska ha en elitprofil, och i vår föreningsidé har vi beskrivit alla steg för att nå dit. Och det bästa av allt”, tillfogade ordföranden, vilket fick mig att önska att jag var på annan plats, ”är att både stadgar och föreningsidé har vi medlemmar arbetat fram gemensamt i föreningen och därefter bestämt på årsmötet.” Vilken talan hade då jag som inte ens var medlem, och som inte hade satt mig in i föreningens profil från början! Ordföranden var förstående, men om vi inte ville ställa upp på den demokratiskt beslutade inriktningen fanns det tyvärr inte plats för mina döttrar. Andra barn stod i kö. Föreningens istider räckte inte till för alla, inte minst på grund av att mer avancerad träning inte tillät så många på isen samtidigt. Men föreningen hade ett bra samarbete med en grannklubb, som gärna tog emot dem som hellre satsade på breddverksamhet. ”Tack för kaffet”, sa jag. En erfarenhet rikare fick vi senare lämna besked om vårt gemensamma ställningstagande.

Idrottsföreningarna inom RF är alltså helt självständiga och medlemmarna kan i stor utsträckning bestämma vilken verksamhet och profil de önskar ha för sin förening. Likafullt finns det yttre gränser, som hela idrottsrörelsen har bestämt i demokratisk ordning. För att en idrottsförening ska få medlemskap i ett eller flera av RF:s medlemsförbund krävs att de uppfyller förutsättningarna för medlemskapet. Föreningen måste därför beakta dessa, eller göra valet att stå utanför idrottsrörelsen.

Många missbruk av föreningsformen

Baksidan av att det är så enkelt att bilda en ideell förening, och att de så lätt kan bli medlemmar i RF:s medlemsförbund, är att föreningsformen missbrukas för mindre ädla syften. Att bedriva idrottslig verksamhet i en förening öppnar ju dörrarna för

att få bidrag av olika slag och komma in i subventionerade kommunala anläggningar. Det finns dock *idrottsföreningar med felaktiga syften*.⁵⁵ Att bedriva verksamhet i föreningsform är något som ska göras tillsammans och inte av en eller några få personer. Vid en mindre undersökning fann jag ett flertal föreningar inom en viss idrott som dels hade likartade namn, dels samma ordförande och kassör. De senare hade dessutom samma bostadsadress. Vid en kontroll visade det sig att ordföranden även var huvudtränare i samtliga föreningar. I dokumentationen kallades medlemmarna för det mesta för elever och på årsmötena deltog enbart styrelsens ledamöter och några närmast sörjande. Ett antagande som kunde göras var att medlemmarna kanske inte ens förstod att de utgjorde föreningen, och att de i grunden var de som också bestämde över den. RF:s medlemsförbund agerade, och föreningarna är inte längre medlemmar.

”Jag avser att bilda en förening för att driva *min* verksamhet”, är ett uttalande jag hört flera gånger. Många entreprenörer ser i föreningsformen en möjlighet att driva en verksamhet som närmast kan betraktas som ett företag. Det är då viktigt att betona att en ideell förening inte kan ägas av någon, inte ens av medlemmarna. En idrottsförening är en sammanslutning av medlemmar, med en verksamhet för medlemmarna och under former som bestäms av medlemmarna.

Medlemskapets betydelse urholkas

När en förening bildas kommer ett antal personer överens om att samverka för ett gemensamt ändamål. Själva överenskommelsen bekräftas i föreningens stadgar och några får förtroendet att utses till dess första styrelse. Stadgarna är det avtal mellan medlemmarna som slår fast villkoren för den gemensamma samverkan.

Därför kan medlemskapet i sig ses som bekräftelsen på det avtal medlemmarna ingått. När nya medlemmar tillkommer har även de anslutit sig till avtalet och därigenom accepterat stadgarnas villkor. Därmed förpliktar medlemskapet till både ett ansvarstagande och delaktighet i föreningsverksamheten utifrån vad stadgarna säger. Skulle någon medlem bryta mot överenskommelsen kan det liknas vid ett avtalsbrott, som i sin tur kan föranleda att medlemsavtalet upphör, det vill säga att man blir utesluten ur föreningen.

⁵⁵ Pallin, C. Artiklar i Svensk Idrottsjuridisk förenings årsskrift 1999 och 2011.

För ett antal år sedan såg jag en annons i en golftidning med rubriken *Medlemskap säljes*. I annonstexten stod:

För dig som inte spelar så många rundor per år men som inte vill släppa golfen helt och hållet har vi det perfekta medlemskapet. Du betalar 2 850 kronor och får åtta greenfeebiljetter; medlemskap i Svenska Golf-förbundet; och tidningen Svensk Golf.

Låt oss först som sist slå fast att ett medlemskap i sig inte är en produkt som kan säljas eller köpas, lika lite som att någon kan äga en förening. Hur kommer det sig då att medlemskapet ofta uppfattas som en affärstransaktion och att de som är medlemmar i en förening snarare uppfattar sig som kunder?

I den kommersiella världen finns ett uppenbart behov av att knyta kunderna närmare de företag som bjuder ut varor och tjänster till försäljning. Ingen höjer på ögonbrynen för att någon har medlemskort i olika butikskedjor, eller handlar till förmånliga medlemspriser hos möbelföretagets medlemshörna. Inte heller för att du som medlem i resebyråns solklubb får rabatterade drinkar med mera. Det finns även företag som erbjuder idrottsliga tjänster på en kommersiell marknad. "Bli medlem i SATS" kunde jag läsa i en broschyr från gymkedjan som damp ner i brevlådan. SATS erbjuder flera olika typer av medlemskap, och på SATS "tas du emot av en medlemsrådgivare som hjälper dig med vilken typ av medlemskap som passar dig".

En bekant som är medlem i SATS, och väldigt mån om att nyttja sitt "medlemskort", frågade jag försåtligt om hon som medlem hade varit på gymkedjans årsmöte. Svaret blev nej, med hänvisning till att det ju är själva träningen som är det viktiga. Efter lite moraliskt predikande från min sida om medlemsansvar och medlems-engagemang skulle hon åtminstone fråga vid nästa träningstillfälle när årsmötet ägde rum. Något paff blev hon dock när det raka svaret från SATS var, att: "Visst har vi årsmöten, men inte för medlemmarna! SATS är ett aktiebolag och på vår stämma kommer endast ett par representanter för ägarna och bestämmer hur det ska vara."

Sensmoralen i det ovan beskrivna är att idrottsföreningar mer och mer orienterar sig mot företagsvärlden och behandlar medlemmar som kunder. Å andra sidan förefaller det som om företag kidnappar vårt (idrottens) medlemsbegrepp och använder det som ersättning för sitt kundbegrepp. Företagen gör det för att skapa en samhörighet och lojalitet till de tjänster och produkter de erbjuder, men utan att de så

kallade medlemmarna får något direkt demokratiskt inflytande över företagen. Vad som kan tyckas värre är att idrottsrörelsens ”riktiga” medlemmar i brist på insikt, eller möjligen intresse, inte verkar bry sig om ifall de är medlemmar eller kunder. Det är ett förhållande som på sikt allvarligt kan utmana den interna föreningsdemokratin inom idrottsrörelsen.

Medlemskapet i sin genuina mening måste därför återerövrats. I dess innebörd finns nämligen den röda tråden för föreningsdemokratin – medlemmarnas makt; det är medlemmarna som bestämmer tillsammans. Om årsmötet bara består av ett fåtal som behärskar verktygen för föreningsdemokratin, kan en maktkoncentration uppstå som kan gå ut över idrottsrörelsens trovärdighet som demokratifostrare.

När minoriteten fattar majoritetsbeslut

Årsmötet är föreningens högsta beslutande organ. Det är årsmötet som beslutar om alla viktiga frågor för föreningen och det tillfälle under året då medlemmarna direkt kan utöva sitt bestämmande över föreningen. Till årsmötets viktigaste uppgifter hör att välja dess *styrelse*. Styrelsen arbetar på uppdrag av medlemmarna och har ansvaret för de underliggande föreningsorganen och eventuellt anställda i föreningen.

Vilka medlemmar som ska få förtroendet avgörs normalt genom en process, där den av medlemmarna på årsmöte valda *valberedningen* bereder valen. Valberedningen behöver hålla sig väl underrättad om arbetet i styrelsen, höra med avgående styrelseledamöter om de önskar kandidera för en ny period, men framför allt lyssna på medlemmarnas mening. Det förslag som till slut presenteras på årsmötet ska därför vara ett förslag som de tror medlemsmajoriteten kommer att ställa sig bakom. Valberedningens egen uppfattning om olika personer blir därför en underordnad fråga.

Majoritetsprincipen är grundläggande inom all demokratisk föreningsverksamhet. På årsmötet är det majoriteten av de röstberättigade medlemmarna som fattar de avgörande besluten. Ett årsmöte är normalt också beslutsfört med det antal röstberättigade medlemmar som närvarar. I de fall enbart några procent närvarar utgör denna lilla minoritet ändå föreningens högsta beslutande organ.

En utveckling som går mot färre och färre medlemmar på årsmötena innebär att de formella beslut som tas och de val som genomförs är grundade på uppfattningen hos en minoritet. Den tysta majoriteten, det vill säga soffliggarna, kanske delar denna minoritets uppfattning och frid och fröjd fortsätter att råda i föreningen. Men

latent utgör det låga deltagandet en risk. Om ett begränsat antal medlemmar bestämmer sig för att gå på ett årsmöte, kan de utan större problem utgöra en majoritet och på så sätt fatta de beslut de önskar samt välja de personer de vill ha i styrelsen.

I någon mening är en sådan kupp kanske både välgörande och helt i sin ordning. Om styrelsen inte fungerar som medlemmarna vill, är det naturligt och positivt att medlemmar reagerar och väljer andra personer att sitta i den. När den stora majoriteten inte orkar engagera sig aktivt finns däremot en stor risk att de helt plötsligt vaknar upp för sent och ser föreningen i händerna på några de inte skulle kunna tänka sig att ge sitt förtroende till. Alltså – en formellt korrekt ordning, men samtidigt ett demokratiskt dilemma.

Den fråga som inställer sig är: På vilket sätt går det att förhindra oönskade kupper i idrottsföreningar? Det traditionella svaret är givetvis genom att vidta åtgärder för att få soffliggarna att lämna från locket, och med större engagemang och delaktighet använda sitt medlemskap till att stärka föreningsdemokratin.

Satsa på demokrati- och föreningskunskap

Den *formella demokratin* är den konstitutionella ordning som råder enligt regelverket; den *informella demokratin* är den reella som borde eller ska råda i alla idrottsföreningar mellan årsmöten. En tidigare ordförande i ett stort specialidrottsförbund framförde saken som att ”på stämman stämmer man av”. Andemeningen i detta var att de frågor som beslutas av årsmötet skulle vara så diskuterade, beredda och avstämnda med medlemmarna under året, att när tiden var inne för beslut blev det bara en formalitet.

Den informella demokratin är den vardagliga strukturen som bygger på människors samverkan inom ramen för den förening de själva är en del av. Men en förutsättning för att vara informell är att kunskaper finns om det formella, och här brister det dessvärre, enligt min mening, en hel del inom idrottsrörelsen. Att medlemmar har grundläggande demokrati- och föreningskunskaper är en förutsättning för en fungerande demokratisk förening.

Min uppfattning är att nyckeln till förbättrad demokratisk medvetenhet, och därmed till ökad delaktighet och engagemang i föreningen och dess verksamhet, ligger i en ökad satsning på demokrati- och föreningskunskap. En stor utmaning för idrottens

eget studieförbund SISU Idrottsutbildarna och deras sedan några år pågående bildnings- och utbildningssatsning *Idrottens föreningslära*.

Verksamheten i en demokratisk förening kräver att helst alla medlemmar har grundläggande föreningskunskaper, men framför allt måste de som har fått förtroendet att sköta den, det vill säga föreningsstyrelsen, besitta sådan färdighet. I annat fall kommer problem inom kort att uppstå. En medlem kan väljas till ordförande, kassör eller sekreterare, men bara vara något av detta om han eller hon har kunskap om hur man leder möten, hanterar ekonomin, skriver protokoll och i övrigt sköter föreningens handlingar. Att vara ledamot i en styrelse förutsätter vissa färdigheter och gärna även vissa egenskaper.

Under de senaste decennierna har de grundläggande föreningskunskaperna blivit allt sämre inom idrottsrörelsen. För 20–30 år sedan fanns många idrottsledare för vilka denna kunskap var lika självklar som offsideregeln eller andra nödvändiga tävlingsregler. Av naturliga skäl blir dessa ledare äldre och färre för var dag, och svårigheter finns att rekrytera nya yngre förmågor med tillräckliga relevanta kunskaper. Problemet är att den nya generationens ledare inte alltid har förstått vikten av att tillägna sig den kunskap som hela vår idrottsrörelse grundas på. Företagsmässighet, effektivitet och inte minst den kommersiella drivkraften har satts i förgrunden. Samtidigt har de fundamentala demokratiska föreningsrättsliga spelreglerna kommit på undantag. Verksamheten, det vill säga det som görs, blir viktigare än varför det görs.

Vad händer med föreningarna i framtiden om verksamheten blir än mer företagslik, där medlemmarna deltar som konsumenter av det idrottsliga verksamhetsutbytet, och mindre som engagerade och ansvarstagande föreningsmedlemmar? Vad händer med föreningarna om människor hellre ställer upp som volontärer utan medlemskap, än att som medlemmar låter sig väljas till styrelser och andra ledaruppdrag? Hur blir det då ställt med föreningsdemokratien, kommer vi över huvud taget att ha kvar demokratiska idrottsföreningar i framtiden?

Glädjande nog finns ljuspunkter, exempelvis Svenska Skolidrottsförbundets ambition att omvandla skolidrottsföreningar från att i många fall enbart ha varit en utdragslåda hos gymnastikläraren till att bli medlemsstyrda föreningar som med visst vuxenstöd kan skötas helt och fullt av medlemmarna själva. Kanske kan skolidrottsföreningarna bli den plantskola av organisationsledare som idrottsrörelsen behöver i framtiden. Kanske säger en dag en kommande RF-ordförande att hen fick sin grundläggande skolning i demokrati och föreningskunskap redan i skolidrottsföreningen.

Referenser

Demokratiutredningens betänkande (SOU 2000:1).

Nial, H. m.fl. (6:e uppl. 2006). *Svensk associationsrätt*. Norstedts Juridik

Pallin, C. Svensk Idrottsjuridisk förenings årsskrift 1999 och 2011.

RF:s jubileumsskrift 1928.

RF:s stadgar. <http://www.rf.se/undermeny/dokumentbank/stadgarochregler>.

Föreningsdemokrati – en illusion?

Magnus Forslund, Linnéuniversitetet

Inledning

Våra föreningar ska inte bli sämre kopior av företag, utan utveckla det som är deras särart – det ideella engagemanget, gemenskapen och demokratin.⁵⁶

Karin Mattsson Weijber (då ordförande för Riksidrottsförbundet)

Citatet ovan uttrycker två centrala idéer i svensk idrott. Den ena är att ett av idrottens centrala kännetecken är demokrati. Den andra att det är stor skillnad på föreningar och företag. En del hävdar att demokratin i idrottsföreningar är hotad, bland annat av trenden att föreningar behandlar sina medlemmar som kunder eller att medlemmarna själva vill vara kunder.⁵⁷ Forskare har också identifierat en skillnad mellan vad idrottsrörelsen säger att den vill, och vad som faktiskt sker ute i föreningarna.⁵⁸ Den öppna och goda verksamheten är ibland inte alls så öppen och god, sett ur en demokratisk synvinkel. Medlemmarna påstås inte känna delaktighet eller ha inflytande på verksamheten i den omfattning de borde. Forskare uttrycker det som att det pågår en kamp mellan å ena sidan medlemskapet och å den andra föreningars ledning och finansiärer.⁵⁹

Ett bekymmer är att dessa diskussioner sällan tar sin utgångspunkt i hur ledningen av idrottsföreningar fungerar i praktiken eller i resonemang kring varför den fungerar som den gör: Hur fungerar ledningen och varför ser den ut som den gör?

⁵⁶ Riksidrottsförbundet. "Engagemang och gemenskap är unikt för föreningsidrotten". www.rf.se. (Hämtad 2015-10-15).

⁵⁷ Riksidrottsförbundet (2013). *Framtidens idrottsförening*. Slutrapport; Norberg, J. R. m.fl. (2012). *Idrotten och kommersen: Marknaden som hot eller möjlighet*, I F. Wijkström (Red.), *Civilsamhället i samhällskontraktet*, s. 175–194; Wagnsson, S. (2015). *Idrottsföräldrars syn på den kommersialiserade barn- och ungdomsidrotten*.

⁵⁸ SOU 2008:59. *Föreningsfostran och tävlingsfostran: En utvärdering av statens stöd till idrotten*.

⁵⁹ Einarsson, T. m.fl. (2012). "Efter medlemskapet? Engagemang och föreningsliv för en ny tid". I F. Wijkström (Red.), *Civilsamhället i samhällskontraktet: En antologi om vad som står på spel*, s. 71.

Är beslutsprocesserna demokratiska? Om svaret på den senare frågan är nekande, är det då ett problem som vi behöver åtgärda för att få en mer demokratisk ledning?

Syftet med det här kapitlet är att problematisera idén om demokrati i idrottsföreningar utifrån ett ledningsperspektiv. Genom att göra det vill jag öppna upp för nya tankar kring hur vi kan förstå ledning av idrottsföreningar samt vilket stöd de behöver. Jag närmar mig detta utifrån min expertis och forskning om hur man leder och utvecklar organisationer i allmänhet och idrottsföreningar i synnerhet.⁶⁰ Under tio års tid har jag följt nationell och internationell forskning på området. Jag har även varit verksam som styrelseledamot i flera föreningar på olika nivåer. I en av dem – Sandsbro AIK – var jag aktiv som just styrelseledamot, tränare och sekreterare, och arbetade även med sponsring, ekonomi, information, matcharrangemang med mera. Dessa erfarenheter används som illustration över det jag kommit fram till i forskningen.

Att leda en idrottsförening i praktiken

Hur går det till att leda idrottsföreningar? Svaret är inte självklart. Det finns stora variationer. Enligt Centrum för idrottsforskningens studie *Etik och ekonomi i idrottsföreningar* har åtta av tio föreningar en omsättning på högst en miljon kronor och tre av tio har anställd personal.⁶¹ Det finns de med flera miljoner i omsättning utan någon anställd, och de som trots lägre omsättning har flera anställda. Varje försök till beskrivning leder därför alltid till en viss generalisering och nyanser går förlorade. Jag fokuserar här i huvudsak på föreningar med en lite mer omfattande verksamhet, ett flertal lag eller sektioner och en omsättning på flera hundra tusen eller mer. Vardagen för styrelsen i de större föreningarna är mer komplex än i mindre.

Exemplet Sandsbro AIK

Ett av mina tidigaste intryck av Sandsbro AIK var den stora oordning som fanns i föreningen. I förråd låg material huller om buller, trasigt blandat med nytt. Det var svårt att hitta information. Inte sällan bestod styrelsemöten av diskussioner om vad som egentligen hade beslutats och vem som skulle ha gjort vad. I kansliet fanns långa rader med pärmar som ingen verkade ha öppnat på många år. Hemsidan var

⁶⁰ Se t.ex. Forslund, M. (2012). *Ledning av idrottsföreningar: Berättelser från gräsrotsnivå*.

⁶¹ Hellman, J. (2014). *Etik och ekonomi i idrottsföreningar*.

ett vid den tiden typiskt hemsnickrat lappverk med knappt någon värdefull information. Medlemsregister och bokföringsprogram hängde inte ihop, vilket gjorde det mödosamt att hantera medlems- och träningsavgifter. Många medlemmar, aktiva som föräldrar, visste inte mer om föreningen än vad som avsåg deras egen eller deras barns verksamhet. Sällan träffade de medlemmar från andra sektioner eller åldersgrupper. De visste inget om ekonomin, organisationen eller målen. En del trodde att bidragen från kommunen var så stora att de finansierade det mesta av kostnaderna. Andra trodde att styrelsen var arvoderad. Denna informationsbrist var kanske inte så konstig med tanke på att få deltog på föreningens möten.

Från början trodde jag att års- och medlemsmöten var en bra möjlighet till dialog med medlemmar. Det visade sig dock att de som kom främst var äldre personer som en gång hade varit mycket aktiva i föreningen och kärnvolontärerna.⁶² De sistnämnda inkluderade styrelsens ledamöter samt de som satt i sektionsstyrelser, kommittéer eller nyligen hade gjorde det. De kunde också ha en nyckelfunktion i föreningen, i form av ledare eller funktionär. Informationen som presenterades på dessa möten var summarisk och sammanfattad på ett sätt som inte avslöjade detaljer. Det gick inte att bedöma specifika beslut eller uttala sig om huruvida man använt resurserna väl eller inte. Gick ekonomin ihop någotsånär var det lugnt, och hur mycket eventuellt slöseri eller felbeslut som doldes förblev okänt. Budgeten var ofta lika summarisk och brukade visa på ett litet överskott. Eventuella förslag på avgiftshöjningar var omöjliga att förhålla sig till. Antingen litade man på "att det behövdes" eller inte.

När vi i styrelsen ville genomföra förändringar möttes vi ofta av två typer av reaktioner: likgiltighet eller kraftiga känsloutbrott. Utifrån medlemmarnas perspektiv skulle ingenting ändras förutom det de själva var irriterade på. En vanlig kritik var brist på information, men när styrelsen bjöd in till informationsträffar var deltagandet lågt. De som inte kom ansåg sig ändå ha vetorätt i efterhand. Många tyckte det var dags att göra något, men få erbjöd sig att hjälpa till. I detta ingick ett motstånd mot aktiviteter som skulle finansiera den satsning de själva eftersträvade.

Om vi ville få folk till diverse uppdrag fick vi höra att det var otydligt vad dessa handlade om. När vi då gjorde försök att tydliggöra saken fick vi höra att det var för mycket att göra. I båda fallen blev resultatet detsamma, medlemmen tackade nej. Känslan av "damned if you do, damned if you don't" var påtaglig. Det var som om

⁶² Ringuet-Riot, C. m.fl. (2014). "Volunteer Roles, Involvement and Commitment in Voluntary Sport Organizations: Evidence of Core and Peripheral Volunteers". I *Sport in Society*, vol. 17, nr. 1, s. 116–113.

endast en handfull av föreningens 1 200 medlemmar också såg sig som sådana. Familjemedlemskapet gjorde dem med automatik till det och de hade inget verkligt intresse av att engagera sig. Barnens idrottande var i fokus. Allt det där andra fick styrelsen sköta, helst utan att det påverkade medlemmen negativt.

Detta ska inte förstås som att föreningen var i kris. Ekonomin var visserligen hotad på grund av minskade Bingolottointäkter och ökade driftskostnader. Till det behövdes fler fotbollsplaner, då vår förening växte i takt med att stadsdelen växte. Det fanns dock en känsla av att vi kunde lösa detta och att det hände många positiva saker i föreningen. Mestadels var det roligt att sitta i styrelsen. Dock fanns det också en genomgående känsla av fragmentering, otillräcklighet och att man arbetade i motvind.

Till undantagen hörde kärnvolontärerna. De stöttade förändringar och ville föra dialog. Det var också de som förutom styrelsemedlemmar främst kunde påverka verksamheten. Då kärnvolontärerna var relativt väl insatta i verksamheten förstod de vilka utmaningar som styrelsen brottades med. De uppvisade sympati och kunde ibland hålla tillbaka kritik, eftersom de visste att om styrelseledamöter hoppar av måste någon annan göra deras jobb. Det uppstod en form av frizon, där vissa beslut och aktiviteter observerades och accepterades av dessa kärnvolontärer även om de egentligen inte höll med. Övriga medlemmar hade minimalt inflytande på verksamheten.

Att leda föreningen var svårt. Uppdraget omfattade alltifrån att få fram underlag till beslut till att få ut information till medlemmar. Det fanns många olika föreställningar om allting, och mycket av det styrelsen gjorde missuppfattades. Även den mest välvilliga avsikt kunde uppfattas som något näst intill ondsint, inte sällan på grund av bristande insikt. Problemet var att det var näst intill omöjligt att åtgärda denna brist, då medlemmarna inte kom på möten eller läste den information som skickades ut.

Ibland kändes det mycket ensamt, särskilt när kritik slungades mot oss i styrelsen. Det var därför inte konstigt att styrelseledamöterna vände sig till varandra för stöd. Vi nästan avskärmade oss från medlemmarna för att orka driva arbetet vidare. Till slut kom hoten: ”Gillar du inte vad vi gör, så välkommen att sätta dig i styrelsen!” Ibland var känslan att det handlade om att föra igenom förändringar mot medlemmarnas vilja, fast med ett gott syfte: att förbättra den långsiktiga överlevnadsförmågan för föreningen. Det är mycket tveksamt om vårt tillvägagångssätt var ett

uttryck för den typ av demokrati som framskyntar i Riksidrottsförbundets kommunikation. Snarare illustrerade det just en sådan bristande föreningsdemokrati som det varnas för.

Bristen på demokrati inte självklart ett problem

Berättelsen om Sandsbro AIK är inte unik. Erfarenheter från bredd- och elitidrottsföreningar visar på liknande bekymmer. Är då en bristande föreningsdemokrati av typen som framträder i detta kapitel ett problem som behöver åtgärdas? Min hållning är att det inte alls är självklart.

Den bristande föreningsdemokratin kan vi inte på något enkelt sätt välja eller utbilda bort. Det är en logisk följd av idrottsföreningar som fenomen i dagens samhälle. Orsaken är att många av dem numera har en omfattande verksamhet, och möts av en komplex verklighet med långa listor på sådant som måste göras. Samtidigt finns en brist på tid, kompetens och individer. Vid ett tillfälle tittade jag i ett av föreningens styrelseprotokoll från 1975. Där stod det att man hade tagit upp frågan om att köpa in träningsvästar. Den typen av frågor var alldeles för små och detaljerade för att hamna på styrelsens bord under min tid i Sandsbro AIK. I stället fanns en budget på 40 000 kronor för materialinköp. Det var upp till en person i fotbollssektionen att sköta inköpen. Detta antyder också att det i dag krävs mer kunskap för att kunna vara med i beslutsfattandet. Man behöver både förstå föreningens verksamhet fullt ut och ha tillräckligt mycket kunskap om datorer, gräsplaner, ekonomi och så vidare. Vissa arbetsuppgifter kräver mer tid att sätta in någon i den än att göra den själv. Detta illustrerar att leken även på gräsrotsnivå blivit mycket mer allvarlig.⁶³

För att styrelseledamöter ska orka (och hinna) med sitt uppdrag krävs många snabba beslut i den inre cirkeln, utan att så många medlemmar involveras. I många fall undviker styrelsen också att informera om detaljer, eftersom man befarar en negativ respons från ett flertal med alltför liten kunskap. Lösningen är inte att ge alla möjlighet till inflytande. Till det är tiden otillräcklig.

Styrelsen kan däremot inte undvika att framställa sakernas tillstånd som om det finns en form av demokrati i föreningen. Detta blir särskilt tydligt när det är dags för medlems- och årsmöten, men kan också framkomma i andra situationer. Jag

⁶³ Jmf studien av elitklubben Halmstads BK i Peterson, T. (1989). *Leken som blev allvar: Halmstads Bollklubb mellan folkrörelse, stat och marknad*.

väljer att kalla det för *demokratisk teater*. I föreställningen framställs medlemmar kunna påverka verksamheten, i och med att de röstar vid beslut. I praktiken är ärendena redan avgjorda, eller saknar effekt på själva verksamheten. Ofta finns exempelvis inga alternativ att ta ställning till. Det gäller både kandidater till styrelsen och ekonomiska förslag. Om information presenteras på ett ogenomträngligt sätt omöjliggör det djupare diskussioner och alternativa förslag. Teatern måste spelas upp lite då och då för att säkerställa att medlemmarna behåller sin tro på att de har ett inflytande över verksamheten. Detta hindrar inte att det förekommer ärenden som måste hanteras enligt demokratikonstens alla regler. Sådana fall kräver sin utförliga information och djupgående överläggningar kring olika beslutsalternativ. Det är dock inte alltid självklart vilka ärenden det gäller. I praktiken blir det ofta så att styrelsen kör på, och bara backar i sin uppfattning om medlemmarna protesterar högljutt. I flera fall kan styrelsen till och med acceptera att det uppstår kritik, eftersom den ändå inte leder till något. Revolutioner är sällsynta.

Det finns inget idealtillstånd

För många medlemmar är detta fätalsvälde inte något negativt. Som framkommer i flera studier ser de sig i många fall som kunder och har inget intresse av att påverka beslut.⁶⁴ De är även beredda att betala för att slippa utföra ideellt arbete.⁶⁵ Jag tänker inte gå djupare in på konsekvenserna av en sådan utveckling, utan nöjer mig med att konstatera att det ur ett ledningsperspektiv är centralt att få saker och ting gjorda. Då krävs handlingsförmåga, vilket i sin tur kräver handlingsfrihet. Ofta finns detta. Det kan räcka med att några få personer tar kommandot i föreningen. Med sitt nätverk i form av kompetens och pengar kan det leda till att föreningen gör stora framsteg både på och utanför arenan. Inte sällan uppfattar medlemmarna det som något positivt.

Ibland är det just möjligheten att få bidra till en positiv utveckling som motiverar en person att engagera sig i en styrelse. I sammanhanget kan det vara värt att notera att det i alla tider funnits idrottsföreningar där sponsorer haft ett stort inflytande.⁶⁶

⁶⁴ Se här Einarsson, T. (2012:1). *Den framgångsrika idrottsföreningen: Reflektioner från fokusgruppsamtal om framgång*. Demokrati är främst en fråga för Riksidrottsförbundet.

⁶⁵ Jmf Wagnsson, S. (2015). Internationellt talas om "pay to play", se Nichols, G. m.fl. (2005). "Pressures on the UK Voluntary Sport Sector". I *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, vol. 16, nr. 1, s. 33–50.

⁶⁶ Fyrberg, A. m.fl. (2009). *Varumärkets betydelse inom idrottsrörelsen – ett sponsorperspektiv*.

Ofta har föreningens starke man varit en viktig sponsor. Avigsidan är att den inledningsvis positiva utvecklingen kan innebära ett ekonomiskt risktagande som få medlemmar har insyn i och därför saknar möjlighet att ta ställning till. Det finns exempel på att föreningen fått en stor skuld att hantera.⁶⁷ Ett sådant risktagande kan vara i direkt konflikt med föreningens värderingar. En annan nackdel är att det kan vara omöjligt att få till en förändring. Vill den sittande styrelsen inte ta tag i utvecklingsfrågor händer förmodligen inte så mycket. Oavsett om fallet är en riskfylld eller obefintlig utveckling blir fåtalsväldet extra problematiskt om det finns en stark koppling till sponsorintäkter. Då kan medlemmar vara rädda för att ifrågasätta för mycket, eftersom man inte vill att föreningen ska förlora intäkterna i fråga.

Den bristande föreningsdemokratin är mer eller mindre framträdande, men i högsta grad närvarande som ett logiskt inslag i hur idrottsföreningar fungerar. Kanske är det till och med oräddvinst att prata om bristande demokrati, då det antyder att det finns ett idealiskt tillstånd. I ett sådant fall skulle idrottsföreningen ha full autonomi och beslutsfattandet skulle inte störas av vare sig kunder, sponsorer eller investerare. Medlemmarna skulle bestämma. I själva verket har dock ingen organisation full autonomi. Även det mest vinstdrivna företag måste ta hänsyn till och balansera sina intressenter.⁶⁸ Detta illustreras av näringslivets diskussioner om CSR (corporate social responsibility), balanserade styrkort och dylikt. Det är ledningens uppgift att balansera intressenternas önskemål, och för organisationens överlevnad kan man inte låta en av dem bestämma över alla andra. Härmed kan vi också hävda att föreningsdemokrati, såsom vi normalt betraktar den, är en illusion. Vi borde i stället i större utsträckning diskutera kring balansen mellan föreningens intressen och dess förutsättningar. Det innebär att vi behöver fokusera på hur vi leder idrottsföreningar.

Fokusera på idrottsföreningars ledning

En titt på forskningen avslöjar en brist på studier om ledning av idrottsföreningar som utgår från moderna teorier om ledning och organisering. Till och med teorier om företagande saknas i den forskningen. Det sistnämnda kanske överraskar,

⁶⁷ IFK Sundsvall har enligt uppgift brottats med skulder från 1970- och 1980-talen. Se Sundsvalls tidning, "IFK har en plan". www.st.nu. (Hämtad 2015-11-01).

⁶⁸ Barnard, C. I. (1938). *The Functions of the Executive*.

eftersom det finns företrädare som vittnar om att deras föreningar fungerar som vilket annat företag som helst.⁶⁹

Det finns en uppfattning om att det råder en konflikt mellan förenings- och företagslogik, men det är oklart vad som menas med dessa logiker. På ytan verkar det enkelt att säga att det första handlar om medlemskap, frivilligt arbete och demokratiska ideal, medan det andra handlar om att idrott ska baseras på flexibla och kommersiella marknadslösningar i bolagsform, med vinstmaximering i sikte. Citatet i inledningen ger också sken av att företag inte omfattas av demokrati eller gemenskap. Ett problem är att man då glömmer bort exempelvis kooperativa företag.

Med denna konflikt på näthinnan finns en risk att fokus läggs på bolagsformer, skatteregler och liknande och att vi missar den centrala frågan: kunskap om hur man leder och utvecklar en organisation. När vi talar om att få in personer med erfarenheter från företag till en organisation handlar det inte om att tjäna pengar. De är viktiga eftersom de antas ha kunskaper om hur man strukturerar och leder en verksamhet för att möjliggöra större måluppfyllelse. Det handlar om att kunna hålla möten, systematisera sponsringsarbetet, analysera kostnader, bedriva utvecklingsarbete och samverka med intressenter. Det handlar också om hur man når uppsatta mål, oavsett vilka dessa är. Kanske skulle vi benämna det organisationsledningskunskap, då den är tillämplig på alla organisationer.

Det är inte självklart att vi okritiskt kan tillämpa traditionell organisationsledningskunskap på idrottsföreningar. Tvärtom kan vi anta att det måste ske anpassningar, som skett när det gäller andra typer av organisationer: småföretag, familjeföretag, skolor, kooperativa företag och så vidare.⁷⁰ Entreprenörskap är här ett lika intressant begrepp som management. Det finns även likheter mellan hur småföretag och idrottsföreningar fungerar. Här handlar det inte om vinstsyfte eller inte, utan bland annat om informalitet, kortsiktighet och resursbegränsningar.⁷¹ Om vi förstår

⁶⁹ Hvenmark, J. m.fl. (2014). *Föreningsprat hit och business talk dit*.

⁷⁰ Forslund, M. (2012); Hjorth, D. m.fl. (1998). "Entreprenörskap som skapelseprocess och ideologi". I B. Czarniawska (Red.), *Organisationsteori på Svenska*, s. 86; Ylinenpää, H. m.fl. (2006). *Ledning i småföretag*.

⁷¹ Moore, N. (2012). English Professional Football Clubs: Can Business Parameters of Small and Medium-Sized Enterprises be Applied?

idrottsföreningen som en samling löst kopplade system (till skillnad från hårt kopplade) kan vi också hitta förslag på hur man kan leda en verksamhet som till sin natur är fragmenterad, oordnad och paradoxal.⁷²

Den preliminära slutsatsen är att det handlar om förmågan att växla mellan logiker och veta när man ska göra det. Det ligger nära till hands att tolka detta som ett slags organisatoriskt hyckleri, där det i en organisation samtidigt kan finnas ageranden som systematiskt motsäger varandra.⁷³ Ett sådant hyckleri är ett sätt att hantera motstridiga krav från omvärlden genom att helt enkelt bemöta olika krav på helt olika sätt. En sådan tolkning är dock *inte* den jag stöder. Snarare handlar det om hitta sätt att omfamna fler logiker, som i familjeföretag där man lyckas omfamna familje-, entreprenörskaps- och managementlogiker.⁷⁴ Poängen där är att dessa samexisterar i en dynamisk spänning, och att en viss logik stundtals kan tillåtas dominera.

Föreningarna behöver en modern ledningsmodell

Sammantaget kan vi ana möjligheter till en mer integrerad ledningsmodell som nyttjar kunskap från flera forskningsområden. Paradoxalt kan den i sin strävan bort från orimliga demokratiideal i praktiken stärka föreningarnas överlevnadsförmåga, bland annat för att de därmed kan återerövra idén om vad det innebär att vara en idrottsförening. Moderna organisationer arbetar mycket med sina kärnvärden, sin mission och vision, liksom utifrån koncept, till exempel öppen innovation och samproduktion. Det är tillsammans med *alla* intressenter som man skapar (nytt) värde. För att göra det krävs verktyg för involvering och samproduktion, inte nödvändigtvis för att göra det oftare eller snabbare utan för att göra det *bättre*. En nyckel är att integrera olika ledningsaktiviteter.

Här behövs dock mer forskning, som skulle kunna stärka föreningar genom att befria dem från ouppnåeliga demokratiideal. Samtidigt skulle vi kunna ta fram system, modeller och rutiner som hjälper dem att leda utifrån en mer modern ledningsmodell, där sådant som intressentbalansering, transparens, öppen innovation och samproduktion blir självklara inslag. Det kräver dock att idrottens stödorganisationer bistår på nya sätt. Förutom avancerad ledningskompetens handlar

⁷² Orton, J. D. (1990). "Loosely Coupled Systems: A Reconceptualization". I *Academy of Management Review*, vol. 15, nr. 2, s. 203–223; Reponen, T. (1999). "Is Leadership Possible at Loosely Coupled Organizations Such as Universities?". I *Higher Education Policy*, vol. 12, nr. 3, s. 237–244.

⁷³ Brunsson, N. m.fl. (1989). *The Organization of Hypocrisy: Talk, Decisions and Actions in Organizations*.

⁷⁴ Johannisson, B. m.fl. (1998). *Det medelstora familjeföretaget – en ideologisk kraftsamling*.

det om förhållningssätt. Det måste bli tänkbart att använda medel som finns i idrottsstödssystemet till att göra mer än att utbilda. I flera fall behöver det *göras* sådant som djupgående ekonomiska analyser och införsel av nya rutiner och system. Vi kan inte vänta på att alla föreningar utbildas till att kunna göra detta själva. Då händer det alltför sällan något konkret. Varför inte skapa särskilda expertgrupper som får till uppdrag att handgripligen arbeta med dessa aspekter? Först måste vi dock ta fram kunskap, modeller och system, förslagsvis i samverkan mellan akademi och praktik. Ur ett ledningsperspektiv är trots allt det viktiga att det görs för att öka förmågan att nå föreningens mål. Eventuella demokratimål som staten kan ha är här bara ett av flera mål. Stödet bör utformas därefter.

Referenser

- Barnard, C. I. (1938). *The Functions of the Executive*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brunsson, N. & Adler, N. (1989). *The Organization of Hypocrisy: Talk, Decisions and Actions in Organizations*. Chichester: Wiley.
- Einarsson, T. (2012). *Den framgångsrika idrottsföreningen: Reflektioner från fokusgruppssamtal om framgång*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Einarsson, T. & Hvenmark, J. (2012). "Efter medlemskapet?: Engagemang och föreningsliv för en ny tid". I F. Wijkström (Red.), *Civilsamhället i samhällskontraktet: En antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press.
- Forslund, M. (2012). *Ledning av idrottsföreningar: Berättelser från gräsrotsnivå*. Stockholm: Liber.
- Fyrberg, A. & Söderman, S. (2009). *Varumärkets betydelse inom idrottsrörelsen – ett sponsorperspektiv*. Stockholm: Riksidrottsförbundet. FoU-rapporter: 2009.
- Hellman, J. (2014). *Etik och ekonomi i idrottsföreningar*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.
- Hjorth, D. & Johannisson, B. (1998). "Entreprenörskap som skapelseprocess och ideologi". I B. Czarniawska (Red.), *Organisationsteori på svenska*. Malmö: Liber.
- Hvenmark, J. & Segnestam, O. (2014). "Föreningsprat hit och business talk dit". I Centrum för idrottsforskning. *I gråzonen: En antologi om idrottens etiska utmaningar*. Stockholm.
- Johannisson, B. & Forslund, M. (1998). *Det medelstora familjeföretaget – en ideologisk kraftsamling*. Örebro: FSF.
- Nichols, G. m.fl. (2005). "Pressures on the UK Voluntary Sport Sector". *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, vol. 16, nr. 1.

Norberg, J. R. & Redelius, K. (2012). "Idrotten och kommersen: Marknaden som hot eller möjlighet". I F. Wijkström (Red.), *Civilsamhället i samhällskontraktet*. Stockholm: European Civil Society Press.

Orton, J. D. & Weick, K. E. (1990). "Loosely Coupled Systems: A Reconceptualization". *Academy of Management Review*, vol. 15, nr. 2.

Reponen, T. (1999). "Is Leadership Possible at Loosely Coupled Organizations such as Universities?". *Higher Education Policy*, vol. 12, nr. 3.

Riksidrottsförbundet (2013). *Framtidens idrottsförening*. Slutrapport. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2015). "Engagemang och gemenskap är unikt för föreningsidrotten". www.rf.se.
[http://www.rf.se/Allanyheter/2015/Engagemangochgemenskaparuniktforenin
gsidrotten/](http://www.rf.se/Allanyheter/2015/Engagemangochgemenskaparuniktforenin
gsidrotten/) (Hämtad 2015-10-15).

Ringuet-Riot, C. m.fl. 2014. "Volunteer Roles, Involvement and Commitment in Voluntary Sport Organizations: Evidence of Core and Peripheral Volunteers". I *Sport in Society*, vol. 17, nr 1.

Setzman, A. 2015. "Engagemang och gemenskap är unikt för idrotten".

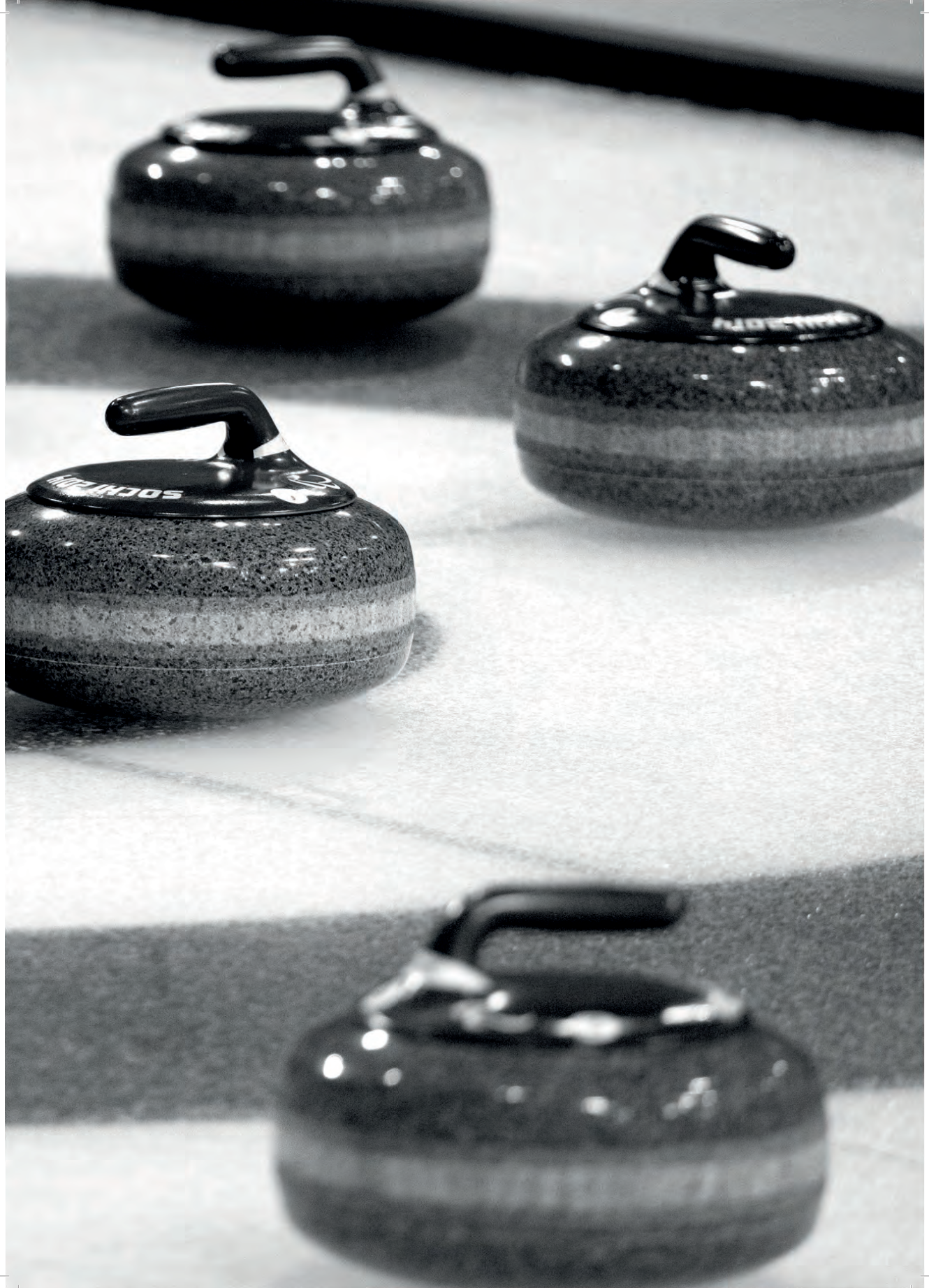
SOU 2008:59. *Föreningsfostran och tävlingsfostran: En utvärdering av statens stöd till idrotten*.

Sundsvalls tidning. "IFK har en plan". www.st.nu.
<http://www.st.nu/sport/fotboll/ifk-har-en-plan> (Hämtad 2015-11-01).

Wagnsson, S. & Augustsson, C. (2015). "Idrottsföräldrars syn på den kommersialiserade barn- och ungdomsidrotten". I Centrum för idrottsforskning, *Idrottens pris: Om idrottens kostnader och medlemskapets betydelse*. Stockholm.

Weick, K. E. (1976). "Educational Organizations as Loosely Coupled Systems". I *Administrative Science Quarterly*, nr. 1.

Ylinenpää, H. m.fl. (2006). *Ledning i småföretag*. Lund: Studentlitteratur.

Idrottsföreningens isolerade öar

Jonny Hjelm, Sofia Isberg & Maria Rönnlund, Umeå universitet

Inledning

Den svenska idrottsrörelsen ska vara demokratiskt organiserad. Det gäller även dess lägsta organisationsnivå – de drygt 20 000 idrottsföreningarna med sina omkring tre miljoner medlemmar. I 2009 års idrottspolitiska proposition förklarar regeringen exempelvis att ”det är en viktig del av idrottsrörelsens demokratiska utveckling att varje människa kan påverka verksamheten såväl genom en demokratiskt organiserad mötesverksamhet som i den vardagliga träningen och tävlingen”.⁷⁵ Föreningsidrotten har beskrivits som en skola i demokrati.⁷⁶ Samtidigt rapporterar medierna om att föreningsdemokratin inte fungerar. Våren 2015 skrev till exempel Dagens Nyheters krönikör Johan Esk: ”En styrelse väljs ofta av ett par procent av föreningens medlemmar. Fler dyker inte upp på årsmötena.” Det här betyder bland annat, vilket bekymrar Esk, att en minoritet målmedvetna medlemmar kan kontrollera en idrottsförening.⁷⁷

Tidigare forskning om idrottsrörelsens demokratiska processer har i huvudsak rört antingen de högsta organisationsnivåerna, till exempel Riksidrottsförbundet, eller den lägsta nivån, om hur medlemmar upplever sitt idrottsutövande och medlemskapets olika dimensioner. En del studier har inkluderat skattningar av det egna föreningsengagemanget – om personen är en aktiv eller passiv medlem – och viljan att exempelvis ta på sig styrelseuppdrag. Idrottshistoriker har i viss utsträckning granskat föreningsnivån och dess demokratiska strukturer, men i allmänhet för att i föreningarnas protokoll finna svar på frågor som rör idrottspolitiska prioriteringar, sportifierings- och kommersialiseringsprocesser.⁷⁸

⁷⁵ Regeringens proposition 2008/09:126, *Statens stöd till idrotten*, s. 18.

⁷⁶ Se t.ex. Norberg, J. (2004a). ”Idrotten i den ideella sektorn: En kunskapsöversikt”. I Riksidrottsförbundets FoU-rapport 2004:6.

⁷⁷ ”Det är dags för digital föreningsdemokrati”, *Dagens Nyheter* 2015-15-03.

⁷⁸ Se t.ex. Lindroth, J. (1974). *Idrottens väg till folkrörelse: Studier i svensk idrottsrörelse till 1915*; Blomdahl, U. (1990). *Folkrörelserna och folket*; Yttergren, L. (1996). *Täflan är livet: Idrottens organisering och sportifiering 1860–1898*; Hjelm, J. (2004). *Amasoner på planen: Svensk damfotboll 1965–1980*; Norberg, J. (2004b). *Idrottens väg till folkhemmet: Studier i statlig idrottspolitik 1913–1970*; Sjöblom, P. (2006). *Den institutionaliserade tävlingsidrotten: Kommuner, idrott och politik i Sverige under 1900-talet*; Einarsson, T.

Kunskapen om hur idrottsföreningen fungerar som kollektiv beslutsorganisation är däremot begränsad. Samhällsvetaren Torbjörn Einarsson menar att det bland politiker finns höga förväntningar på vad den ideella sektorns föreningar ska leverera i form av samhällelig nytta, men att det är oklart hur det går till. Han liknar dem vid en ”svart låda där något intressant och viktigt händer men ingen vet riktigt vad eller hur”.⁷⁹

I detta kapitel fördjupar vi oss i några idrottsföreningars besluts- och kommunikationsprocesser, i syfte att beskriva och analysera beslutsfattande utifrån ett föreningsdemokratiskt perspektiv. Det är alltså demokrati som besluts- och maktfördelningsprincip vi intresserar oss för. Demos består i det här fallet av idrottsföreningens medlemmar: idrottsutövande barn och ungdomar, föräldrar, verksamhets- och organisationsledare.⁸⁰ Alla dessa är enligt demokratins principer berättigade att delta i beslutsfattande och omfattas också av fattade beslut. När vi nu granskar denna process i idrottsföreningar är den svenska folkrörelsen och dess förankring i en representativ demokratitradition en viktig referensram. En annan sådan är demokratiteorier, som betonar vikten av att så många som möjligt deltar i samtal och beslutsfattande. Om en demokrati ska fungera och beslut följas finns ett behov av att involvera alla som berörs av besluten.

Vi ska här studera deltagande i beslutsprocesser i relation till inflytande och delaktighet. Fokus ligger på *vad* beslutsfattandet omfattar (vilka frågor som behandlas), samt *vilka* som involveras i besluten. Utgångspunkt är vad som kan beskrivas som en deltagardemokrati med deliberativa kvaliteter⁸¹ och med referenser till representativ demokrati.⁸²

(2008). *Medlemskapet i den svenska idrottsrörelsen: En studie av medlemmar i fyra idrottsföreningar*; Alsarve, D. (2014). *I ständigt strävan efter framgång? Föreningsdemokratins innehåll och villkor i Örebro Sportklubb 1980–89*; Zethrin, N-O. (2015). *Mellan masskonsumtion och folkrörelse: Idrottens kommersialisering under mellankrigstiden*.

⁷⁹ Einarsson, T. (2008), s. 46.

⁸⁰ Vi bortser från de relativt få medlemmar i de studerade föreningarna som inte inryms i dessa kategorier.

⁸¹ Jmf. SOU 2000:1. *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet*. Slutbetänkande från Demokratiutredningen.

⁸² I Demokratiutredningens slutbetänkande från år 2000 (se ovan) förordas en deltagardemokrati med deliberativa kvaliteter. Utredningen framhåller i och med detta vikten av att så många medborgare som möjligt deltar i gemensamma beslut (deltagardemokrati) och att besluten föregås av kvalitativa diskussioner, då argumentation och samtal betraktas som fundamentalt för demokratin och för att skapa förtroende för densamma (deliberativ demokrati).

Studiens utformning och genomförande

Medlemsantal, organisatorisk komplexitet och idrottsliga målsättningar är några av de faktorer som tidigare forskning identifierat som viktiga för hur idrottsföreningar fungerar utifrån ett föreningsdemokratiskt perspektiv.⁸³ Ambitionen var därför att uppnå ett varierat urval, men begränsades till föreningar med lagbollidrotter som huvudsaklig verksamhet. Efter kontakt med SISU Idrottsutbildarna [regionbenämning] valdes tre föreningar intresserade av föreningsdemokratifrågor ut. I dessa har vi genomfört intervjuer med fyra medlemskategorier: idrottsutövare, verksamhetsledare (tränare och lagledare), organisationsledare (styrelsemedlemmar) samt föräldrar. Totalt intervjuades 27 idrottsutövare mellan 9 och 16 år (15 flickor, 12 pojkar), 12 föräldrar (7 kvinnor, 5 män), 10 verksamhetsledare (2 kvinnor, 8 män) och 13 organisationsledare (3 kvinnor, 10 män).⁸⁴ De tre föreningarna benämns i fortsättningen utbildningsföreningen, byföreningen och elitidrottsföreningen.⁸⁵

Utbildningsföreningen, som grundades under 1930-talet, är en utpräglad barn- och ungdomsidrottsförening. Den har omkring 1 000 medlemmar, ligger i ett mindre samhälle och är den dominerande på orten. Här samsas flera idrotter, men fotboll dominerar. Föreningen har en huvudstyrelse och flera sektionsstyrelser, däribland en för fotbollssektionen. Föreningen har en klubblokal där en person arbetar deltid, men inga arvoderade tränare eller spelare.

Byföreningen finns på landsbygden och grundades under 1940-talet. Ungefär 200 personer är medlemmar och majoriteten är fotbollsspelande barn och ungdomar. Klubbhuset och fotbollsplanen ligger i byn. Föreningen har en uttalad breddidrottsmålsättning, och har utöver detta också ambitionen att fungera som en mötesplats för byns invånare. Den har varken anställda, arvoderade ledare eller spelare med lön.

⁸³ Se t.ex. Alsarve, D. (2014); Forslund, M. (2012). *Ledning av idrottsföreningar: Berättelser från gräsrotsnivå*. För en kort översikt över idrottsföreningarnas storlek och organisationskomplexitet, se 2014 års CIF-rapport *Etik och ekonomi i idrottsföreningar*.

⁸⁴ Spelarna intervjuades i mindre grupper och föräldrarna per telefon. I övriga fall träffade vi intervjupersonerna en och en. Intervjuerna var mellan 20 och 60 minuter långa.

⁸⁵ Benämningarna är relaterade till de föreningstyper pedagogerna Stenling och Fahlén konstruerat, baserat på en analys av svensk föreningsidrott. Stenling, C. m.fl. (2014). "Same, same, but different? Exploring the organizational identities of Swedish voluntary sports". I *International Review for the Sociology of Sport*, November 7, s. 1–17.

Den tredje föreningen, *elitidrottsföreningen*, är en relativt stor innebandyförening med drygt 900 medlemmar, som vid sidan av sin barn- och ungdomsidrottsverksamhet också bedriver elitidrott. Den är belägen i en stad och seniorlagen tävlar på nationell nivå. Föreningen har flera anställda, till exempel sportchef och arvode-erade tränare. Föreningen grundades i slutet av 1980-talet och har egen klubblokal.

I de större föreningarna finns betydligt fler lag än i den mindre. Elitidrotts- och utbildningsföreningarna omfattar ungefär 30 respektive 15 lag. I byföreningen finns sju lag. Skillnaden i mängden lag avspeglas inte i antalet ledamöter i styrelserna, men däremot i ledamöternas sammansättning. Elitidrottsföreningens styrelse har fler ledamöter med band till näringslivet och kommunen. Utbildningsföreningens styrelse består dels av ledare i föreningen, dels av medlemmar duktiga på en specifik uppgift, exempelvis ekonomi. Alla utom en av byföreningens styrelseledamöter har också andra uppdrag i föreningen. Något som skiljer elitidrottsföreningen från de andra, är att det under styrelsen finns ett antal arbetsgrupper med särskilt ansvar för områden med nära koppling till elitverksamheten, såsom sponsring och match-evenemang.

Laget – föreningens minsta organisatoriska enhet

I samtliga undersökta föreningar upplever såväl spelare som föräldrar en stark tillhörighet till sitt lag och en gemenskap med människorna kring laget. Det är här spelarna har sina kompisar och här de idrottar. En förälder förklarar: "Man har ju mest kontakt med barnen och föräldrarna i det egna laget." Ledarna känner också stark tillhörighet till laget, även om de också har band till styrelsen. En annan förälder, som tidigare varit ledare, berättar: "När jag var ledare så var engagemanget både för föreningen och för laget. Man blev ju mer involverad då. Nu när jag bara är förälder, ja då är det bara laget."

De frågor som diskuteras i föreningens olika lag har till stor del en dagsaktuell karaktär – de berör sådant som händer på träning eller match. Ledare, spelare och föräldrar involveras i beslutsprocesser i direktdemokratiska former. Flera ledare säger att de inte ser något behov av spelarråd eller "pratmöten" eftersom det mesta går att fånga upp när de möter spelarna. Många av dem berättar att de visst får säga vad de tycker, men att tränarna ändå är de som bestämmer till slut. Resultaten av de många beslut som fattas på denna nivå märks ofta direkt i verksamheten. Ledarna menar dock att det finns frågor, till exempel om spelpositioner, spelsystem

och taktik, som de inte tar upp med spelarna. Upplevelsen är att de inte har möjlighet att förhandla om dessa frågor på grund av tidsbrist. På frågan om spelarna får vara med och bestämma om tränings- och spelupplägg säger exempelvis en ledare: "[...] helst inte. För då är det 20 stycken som vill bestämma." Som ledare anser man sig också ha mer kunskap än spelarna inom detta område. De i sin tur upplever frånvaron av diskussion på olika sätt. Några vill vara med och påverka mer, men överlag är de nöjda med inflytandet de har, och att ledarna fattar besluten. En spelare i utbildningsföreningen säger: "Jag tycker att inflytandet är på lagom nivå. Det hade varit jobbigt om vi hade behövt bestämma allt."

Frågor som berör ett enskilt lag, men som har mer långsiktig betydelse, diskuteras i forum där även föräldrarna deltar. Den enskilde medlemmens möjligheter att påverka verksamheten i laget beskriver en förälder på följande sätt: "Ganska stora. Vi har ju en dialog med tränarna och ledarna." Föräldrarna gör, precis som spelarna, skillnad mellan olika typer av frågor och är medvetna om att deras inflytande beror på vad som diskuteras. Som en förälder förklarar: "Vi kan ju som föräldrar påverka vilka cuper de ska vara med på, vilka resvägar de ska ta, hur de ska resa. Sånt diskuteras vi på möten. Det kan också gälla inköp av olika saker, val av utrustning. Däremot kan vi inte påverka träningarna, spelsystem, spelidé, hur laget tas ut, positioner och sånt." Många tycker att det finns en bra dialog dem och ledarna emellan och att deras åsikter är välkomna.

De frågor som diskuteras på lagnivå omfattar mera sällan sådant som rör hela föreningen, såsom avgifter och övergripande arbetsuppgifter. Ett flertal engagerade i lagen upplever att de inte vet så mycket om det som behandlas i styrelsen. Styrelsens beslut kan därför uppfattas som oväntade och väcka frågor. En ledare berättar om hur det gick till när föreningen bestämde att höja en avgift: "Vi fick väl ett mejl från styrelsen eller ordföranden att så här blir det. Och då hade de väl i styrelsen bestämt hur det skulle vara." Även föräldrar uttrycker bristande delaktighet i styrelsens arbete och frustration över att inte veta vad som diskuteras. Men det finns också föräldrar som uttryckligen säger att de inte vill bli involverade i föreningsövergripande frågor. De är nöjda med att styrelsen diskuterar och processar dem utan inblandning av föräldrar och andra.

Styrelsen – den centrala beslutsenheten

I den representativa organisatoriska enheten som styrelsen utgör finns de personer som valts att företräda övriga medlemmar. Den individuella styrelsemedlemmen

upplever uppdraget annorlunda jämfört med att vara engagerad i ett enskilt lag, eftersom det ger en möjlighet att ta ett helhetsansvar. En ledamot berättar: ”Jag kan ingenting om fotboll, men vill bidra ändå. Jag är en person som tycker att vi alla behöver försöka bidra med det vi kan för att få organisationerna att fungera.”

De frågor som diskuteras i styrelserna är ungefär desamma i alla tre föreningar. Det handlar om ekonomi, samarbeten med andra föreningar, ledarrekrytering, utbildning och olika former av värdegrundsfrågor. Här fattas föreningarnas övergripande beslut. Styrelseledamöterna i samtliga tre föreningar menar att diskussionerna ibland kan vara både livliga och ingående och att det är bra att olika åsikter kommer fram och bryts mot varandra.

Byföreningen har en annan struktur än övriga två. Lagen här har exempelvis ingen egen ekonomi; den är centraliserad till styrelsen. Vidare bestämmer även styrelsen, efter diskussion i föräldragruppen, sådant som cupdeltagande. Det här begränsar föräldrarnas inflytande i ekonomiska frågor. I många av byföreningens angelägenheter är det alltså styrelsen som bereder och fattar beslut. Frågorna initieras av ett fåtal, ofta de egna ledamöterna. Som en av dem säger: ”Jag har uppfattningen att du väljer en styrelse på årsmötet och då måste du ge den möjlighet att förvalta föreningen i ett år. Och jag tror att det är bra med diskussioner, men då du lägger ihop pengar och verksamhet så är det styrelsen som har störst kontroll.”

Det som behandlats i föreningarnas styrelser förs ibland ut i organisationen via mejl och publiceras på föreningens webbplats. Det förekommer även massutskick med information till ledare och föräldrar. Men småpratet vid sidan om planen uppfattas också som en viktig kanal. En styrelseledamot i byföreningen säger: ”Man går ner till en träning och pratar med ledarna.” Detta bekräftas av en förälder som menar att hen i samband med träningar och matcher blir informerad om vad som är på gång. Även i elitidrottsföreningen sprids en del information via spontana möten. Det sker vid egna sammankomster, men också i samband med elitlagens matcher där ungdomsspelare och deras föräldrar förväntas arbeta som funktionärer. En förälder säger: ”Jag tycker att jag har stora möjligheter att påverka genom att jag jobbar på elitmatcherna, de tar till sig mina idéer.” En annan uttrycker däremot det helt motsatta, att möjligheten att påverka i den stora föreningen är ”obefintlig”.

Styrelsernas ledamöter har olika uppfattningar om hur intresserade medlemmarna är av de frågor man där behandlar. I byföreningen, där en majoritet av ledamöterna också är ledare eller spelare, är det i praktiken aldrig någon som efterfrågar sådan information, enligt dem själva. I utbildnings- och elitidrottsföreningen uttrycker

flera styrelseledamöter oro över att många medlemmar bara känner en tillhörighet till det egna laget. Det har en negativ påverkan på deras förståelse för föreningsverksamheten i sin helhet. En ledamot säger: ”Det är många som kommer in och får ett lag och så ser man att det här är mitt lag. Man ser inte laget som en del av föreningen.” Lagen blir mer eller mindre självstyrande öar, med egen ekonomi. Framför allt ledamöter i de två större föreningarna upplever detta som ett problem. En ordförande berättar: ”Om man säger till ett lag att de måste göra olika arbeten för att täcka hela föreningen, då säger de ’Varför det? Vårt lag går ju ihop.’ Och man måste på sätt och vis förstå det också. Varje lag tränar två till tre gånger per vecka och är upptagna med det.”

Få medlemmar besöker årsmötena. Intervjuade styrelseledamöter i samtliga föreningar upplever det som ett bekymmer och ett uttryck för det svaga intresset för föreningen. En ledamot i utbildningsföreningen förklarar: ”Vid senaste årsmötet var det nära att protokollet inte kunde justeras eftersom det var mest styrelseledamöter där [...] Jag tycker det är pinsamt, man sitter där fem personer. Det står hur mycket bord där som helst och stolarna är inte ens nedtagna för man vet att det kommer ingen.”

Styrelsernas arbete blir anonymt för majoriteten av medlemmarna, något som i förlängningen riskerar att leda till bristande insikt om vad en förening är. En ledamot säger: ”Det är ju medlemmarna som äger föreningen, det är aldrig styrelsen [...]. Man har inte förstått syftet med föreningen utan man tror att man kan fara dit med sina barn och de får träna fotboll och så far man hem.”

Öar i föreningen – en fråga om perspektiv

Det går att betrakta föreningens organisationsstruktur från olika håll. Föräldrar, spelare och ledare engagerar sig i de frågor som rör det egna laget här och nu. För dem är det som sker i styrelsen något avlägset. För många av styrelsemedlemmarna är perspektivet istället det omvända. Styrelsens arbete ligger nära och den övriga verksamheten längre bort. Byföreningen skiljer sig i detta avseende från de övriga, då styrelsen mer eller mindre känner till vad som sker i olika lag. Det beror i huvudsak på styrelsens sammansättning och kopplingen till lagens verksamhet.

För att överbrygga glappet och stärka kommunikationen mellan styrelsen och lagen skapar föreningarna mötesplatser i form av medlemsmöten och ledarträffar. Dessa är i varierande grad formaliserade. Enligt ledarna är det möten som behandlar praktiska frågor, som fördelningen av träningstider. Men ibland diskuterar de också

exempelvis värdegrundsfrågor. Ledarna upplever att det är ordföranden eller styrelsen som bestämmer dagordningen, eller som i elitidrottsföreningens fall, sportchefen. Ledarna i de två större föreningarna berättar att det förekommer ledarträffar, men att de inte alltid prioriterar dem. ”Jag är själv lite dålig på att utnyttja dem”, säger en av dem. En annan förklarar att tiden inte räcker till: ”Folk har ju inte alltid tid, det gäller att det passar in.”

Ledare och eldsjälar

Ledarna har en viktig roll i relationen mellan föreningens lag och styrelsen. De förväntas hantera kommunikation, informationsspridning och beslutsfattande på lagnivå, och dessutom vara den förmedlande länken mellan lag och styrelse. Själva uttrycker de å sin sida ofta en önskan om att få fokusera på det egna laget. Deras vardag präglas av träningar, matcher och förberedelser samt kontakter med spelare och föräldrar. De känner sällan behov av att få vara med och fatta föreningsövergripande beslut. En ledare i elitidrottsföreningen säger: ”Jag litar på dem som har uppgifterna, att det sköts bra, att det blir rätt. Jag känner att jag inte kan engagera mig i allt. Jag kan inte vara överallt samtidigt, jag har inte orken till det.” En annan ledare i samma förening belyser skillnaden mellan en liten och en stor sådan: ”Du blir som bara en i mängden [i den stora föreningen], men samtidigt blir ju det en fördel också. Att det är någon annan som fattar alla beslut och man bara rättar in sig i ledet.”

Ledare i elitidrottsföreningen upplever att en stor del av informationen från styrelsen och kansliet handlar om praktiska saker såsom försäljning. Men ”oftast är det inte jättemycket, vi lever våra egna liv”. Den som trots allt kommer förväntas tränarna förmedla vidare till lagen, både spelare och föräldrar. En styrelseledamot säger: ”Det är de som har direktkontakt. Mycket ligger på ledarna. Sen är det skillnad med elitlagen, där har styrelsen direktkontakt och då handlar det om ekonomi.” En förälder i föreningen säger apropå diskussioner om spelaravgifter: ”... där tycker jag att tränarna är duktiga på att informera, de informerar om avgifterna så att man lättare kan förstå. Så det är tränarna som förmedlar information från klubbledningen.” Ledarna förväntas också förmedla information i andra riktningen, till exempel ta in synpunkter från spelare och föräldrar och vid behov föra dessa vidare. Hur detta hanteras varierar. Ledare för ett lag med yngre spelare berättar att de tagit initiativ till spelarsamtal och -möten. Spelarråd förekommer generellt inte (vilket också gäller de övriga föreningarna). Ledare för ett lag med äldre spelare tycker inte att de har behov av att forma spelarråd: ”Jag känner att de som skulle hamna i spelarrådet är de som säger något ändå. Jag tror inte att det skulle komma något nytt.”

Utbildningsföreningen har infört en fotbollssektionsstyrelse, som ersatt en tidigare organisering med stormöten för samtliga ledare. ”Nackdelen med det är att vi har tappat lite grann av det här med vad tränarna tycker och hur vi ska arbeta vidare”, säger en styrelseledamot. En annan menar dock att det inte går att kräva av ledare att de ska vara med på stormöten när de samtidigt är uppbokade med träningar och matcher. ”Då är det bättre att vi i styrelsen kan besluta om vad som ska genomföras och så lägger vi det till tränarna och säger att de ska ta upp det på föräldramöten, för att det måste försöka lösas. Det blir som en annan dialog. Tränarna ska inte behöva känna att de ska vara med i styrelsen också.” Ledarna håller med om att denna uppdelning är bra: ”Man känner att man har nog med det egna laget.”

I byföreningen är situationen delvis en annan än i de båda övriga. Sex av nio ledamöter i styrelsen har också uppdrag som ledare eller är spelare i något av representationslagen. Under styrelsemötena delar dessa med sig av information om aktiviteter i lagen, vilket leder till att man där uppfattar sig ha god kunskap om lagen och att ledare och spelare motsvarande har kunskap om styrelsearbetet. En gång om året har ungdomsansvarig i styrelsen ett möte med föräldrarna i föreningens olika lag.

Bland ledare och anställda finns också så kallade eldsjälar. De har ett brinnande engagemang för föreningen, verksamheten eller exempelvis någon mer avgränsad verksamhetsidé eller uppgift. I de studerade föreningarna finns ett flertal medlemmar med ett sådant engagemang. Vi avgränsar oss till tre utpräglade eldsjälar, som andra intervjuade utpekat som särskilt betydelsefulla och tongivande medlemmar i respektive förening. Gemensamt för dem är att de driver frågor som är av övergripande karaktär, såsom värdegrund och utbildning. De är samtidigt väl förankrade i lagidrottandet, vilket innebär att de också är insatta i praktiska frågor. Genom att befinna sig på båda dessa nivåer får de stort inflytande och blir någon som andra lyssnar på eller vänder sig till för att uttrycka sina åsikter. Detta får betydelse för föreningens kommunikationsflöden, vilket i sin tur påverkar andra medlemmars möjligheter till inflytande och delaktighet.

I elitidrottsföreningen är det sportchefen som är eldsjälens. Han är med på styrelsemötena, sammankallar till tränarmöten och är den som till vardags pratar med ledare genom sitt arbete på kansliet. Även föräldrarna upplever att det är enkelt att nå honom. En styrelseledamot säger: ”Anders⁸⁶ befinner sig i verksamhetens mitt hela tiden och fångar upp väldigt många frågor som han vill lyfta till styrelsen ...” En ledare menar att: ”I regel kommer informationen från kansliet, men också från

⁸⁶ De tre eldsjälarna har fiktiva namn.

Anders. Han har en stor roll i föreningen, på gott och ont. Han är ju en eldsjäl och eldsjälar är bra på många sätt, men det blir en bräcklighet i det också. Vad händer den dag han inte är med?”

Fotbollssektionens ordförande Göran är utbildningsföreningens eldsjäl. Föreningens ledare uppfattar sektionsstyrelsen som närmast synonym med ordföranden. De känner till hans roll i föreningen och upplever att det är lätt att komma i kontakt med honom, både i samband med idrottsevenemang och i vanliga sociala sammanhang. Här har kanslisten i huvudsak administrativa uppgifter, vilket bidrar till att ordföranden uppfattas som hjärtat i föreningen. En styrelseledamot uttrycker dock avsaknad av kontinuitet: ”Det är inte någon som på kansliet mer fysiskt jobbar med de här [övergripande strategiska] frågorna, utan man gör det mer på fritiden när man har tid och ibland hinner man, ibland inte. Det gör att informationen [ut i föreningen] blir lite haltande.”

I byföreningen pekar flera styrelseledamöter och ledare ut Magnus som en specifik eldsjäl. Mycket av verksamheten cirkulerar kring Magnus. Han ansvarar för tränar- och ledarträffar, är ofta på plats vid träningsanläggningen och därmed lätt att småprata med. Magnus tycker själv att de många rollerna har en nackdel, eftersom det ibland är oklart vilken han företräder. En styrelseledamot och ledare säger: ”Skulle inte Magnus finnas i föreningen så skulle den inte ha varit kvar heller.” En annan uttrycker dubbla känslor: ”Det är positivt att vi har en röd tråd i föreningen, men det hänger väldigt mycket på en och samma person.”

Föreningsdemokratiska utmaningar

I alla föreningar förekommer formaliserat beslutsfattande. Styrelsen utgör tillsammans med årsmötet den centrala beslutsarenan, men beslut fattas också på möten med föräldrar, ledare och spelare. Parallellt och integrerat med det formaliserade beslutsfattandet, som har representativa och direktdemokratiska inslag, förekommer informella beslutsprocesser i form av samtal i grupp och mellan enskilda individer. Föreningarna upprätthåller en stor del av den vardagliga idrottsverksamheten genom informella beslutsprocesser. Båda typer av processer förekommer såväl inom som mellan olika nivåer i föreningarna.

Medlemmarna deltar i varierande grad i beslutsprocesserna, vilket ger vissa större inflytande än andra. Vår studie visar att oavsett om man som medlem väljer att engagera sig i ett lag eller i styrelsen framkallar deltagandet känslor av delaktighet,

gruppgemenskap och krav på inflytande.⁸⁷ Att bli inbjuden att delta i beslutsprocesser och uppfatta de frågor som behandlas som angelägna och relevanta är centralt för upplevelsen av delaktighet och för att demokratiska processer ska komma till stånd, enligt många intervjuade medlemmar. Viktigt är också att de beslut som fattas upplevs som bra, eller någorlunda tillfredsställande, en värdering som givetvis är knuten till den information man har om de sakförhållanden som besluten rör.

Tidigare studier som uppmärksammat deltagande i idrottsföreningar har använt de tämligen grova tudelade måtten *aktiva* och *passiva* medlemmar.⁸⁸ Att ha många aktiva medlemmar anses vara bra ur ett föreningsdemokratiskt perspektiv. Men föreningsengagemang kan också, menar vi, värderas utifrån en glidande skala, där de aktiva och passiva medlemmarna utgör ytterligheter. Våra intervjuer visar en mångfald positioner på en skala, där den hängivne eldsjälén utgör en ytterlighet och den ”osynlige” medlemmen motsatsen. En del intervjuer indikerar vidare att vissa medlemmar anpassar sitt engagemang efter hur stort behov av ideella krafter föreningen har. De tar också hänsyn till den egna kompetensen och i vilken utsträckning den där kan vara en tillgång. Det handlar också om den egna fritiden, hur mycket man tror sig hinna med. Sammantaget förklarar detta att engagemanget kan förändras över tid och byta karaktär. Föreningsengagemanget är alltså inte statiskt. Det kan även se olika ut beroende på var i föreningen man befinner sig. En medlem kan vara mycket aktiv på lagnivå, men inte på övergripande föreningsnivå, eller tvärtom.

Detta visar på det förhastade i att se en låg närvaro på årsmöten och andra formella sammankomster som ett uttryck för att medlemmarna inte bryr sig om föreningen. Det kan även vara ett uttryck för motsatsen; många aktiva, intresserade medlemmar som noga följer verksamheten, finner att den håller acceptabel kvalitet och därför väljer att inte närvara och använda sina påverkansmöjligheter. Inget i vår studie indikerar att det bland medlemmarna i de tre idrottsföreningarna skulle finnas en utbredd känsla av maktlöshet.

I föreningarna finns, som tidigare nämnts, parallella demokratiska processer och det är en utmaning att få dem att fungera tillsammans. Beroende på vilket perspektiv man väljer kan såväl de enskilda lagen som styrelsen ses som isolerade öar i föreningen.

⁸⁷ Att deltagande, inflytande och delaktighet förutsätter varandra är en bärande tankegång i Demokratiutredningens betänkande *En uthållig demokrati* (SOU 2000:1). Se även Rönnlund, M. (2011). *Demokrati och deltagande: Elevinflytande i grundskolans årskurs 7–9 ur ett könsperspektiv*.

⁸⁸ Se exempelvis Blomdahl, U. (1990); Norberg, J (2004a).

Men oavsett perspektiv finns ett behov av aktörer och stöttande organisationsstrukturer som verkar sammanhållande, något som också en klubblokal, ett bemanat kansli och en egen idrottsanläggning kan göra.

Vi har i den här studien beskrivit medlemmar som kan fungera som organisatoriskt kitt. Verksamhetsledarna, det vill säga tränare och lagledare, utgör just en sammanhållande kraft i samtliga föreningar. De är noder som tar emot, processar, och vidareförmedlar föreningsinformation av olika vikt och karaktär, vertikalt men också horisontellt. Föreningarna är starkt beroende av hur väl dessa noder fungerar, något som i sin tur är kopplat till ledarnas personliga kvalifikationer men också till organisationsstrukturerna. Ju bättre de senare upplevs vara – och att man som medlem har viss kunskap om den organisatoriska ordningen – desto bättre fungerar noderna.

En annan sammanhållande kraft är eldsjälarna, som kan fungera som inspiratörer och driva föreningens verksamhet med ett helhetsperspektiv och med ett brett engagemang eller i en specifik riktning, med eller utan inflytande från övriga medlemmar. Eldsjälar kan också fungera som ett filter mellan olika grupper i föreningen, vilket har både för- och nackdelar. Fördelar eftersom alla inte behöver hantera alla frågor, nackdelar eftersom kunskap kan fastna hos denna person och därmed inte bli organisationsövergripande.⁸⁹ Ur ett föreningsdemokratiskt perspektiv kan detta vara problematiskt, något som andra medlemmar kan ha överseende med eftersom eldsjälen, enligt dem, lägger ner tid och energi för en god sak.⁹⁰

Det är en föreningsdemokratisk utmaning att överbrygga det organisatoriska avstånd mellan lag och styrelser som vi har identifierat. För att föreningsdemokrati ska kunna upprätthållas i praktiken behövs tydliga och stabila strukturer för medlemmar att verka inom. Den upprätthålls och utvecklas inte enbart genom den representativa demokratins strukturer, utan medlemmarna måste också få tillgång till *olika* mötesplatser, allt beroende på vad som ska diskuteras och beslutas om. Vi ser inte de parallella, formella och informella, beslutsprocesserna som konkurrerande. Båda behövs.

⁸⁹ Isberg, S. (2006). *Den mångfacetterade marknadsorienteringsprocessen*.

⁹⁰ Detta utesluter inte att en eldsjäl även kan fungera och upplevas som en despot. I de föreningar vi undersökt tycks dock så inte vara fallet.

Referenser

Alsarve, D. (2014). *I ständig strävan efter framgång? Föreningsdemokratis innehåll och villkor i Örebro Sportklubb 1980–89*. Örebro: Örebro universitet.

Blomdahl, U. (1990). *Folkrörelserna och folket*. Stockholm: Carlsson i samarbete med Institutet för framtidsstudier.

Centrum för idrottsforskning (2014). *Etik och ekonomi i idrottsföreningar*.

”Det är dags för digital föreningsdemokrati”, *Dagens Nyheter* 2015-03-15.

Einarsson, T. (2008). *Medlemskapet i den svenska idrottsrörelsen: En studie av medlemmar i fyra idrottsföreningar* Stockholm: Ekonomiska Forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm/EFI: Riksidrottsförbundet.

Forslund, M. (2012). *Ledning av idrottsföreningar: Berättelser från gräsrotsnivå*. Malmö: Liber.

Hjelm, J. (2004). *Amasoner på planen: Svensk damfotboll 1965–1980*. Umeå: Boréa förlag.

Isberg, S. (2006). *Den mångfacetterade marknadsorienteringsprocessen*. Umeå: Umeå universitet.

Lindroth, J. (1974). *Idrottens väg till folkrörelse: Studier i svensk idrottsrörelse till 1915*. Uppsala: Uppsala universitet.

Norberg, J. (2004a). ”Idrotten i den ideella sektorn: En kunskapsöversikt”. I Riksidrottsförbundets FoU-rapport 2004:6.

Norberg, J. (2004b). *Idrottens väg till folkhemmet: Studier i statlig idrottspolitik 1913–1970*. Stockholm: SISU Idrottsböcker.

Regeringens proposition 2008/09:126. *Statens stöd till idrotten*.

Rönnlund, M. (2011). *Demokrati och deltagande: Elevinflytande i grundskolans årskurs 7–9 ur ett könsperspektiv*. Umeå: Umeå universitet.

Sjöblom, P. (2006). *Den institutionaliserade tävlingsidrotten: Kommuner, idrott och politik i Sverige under 1900-talet*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis: Almqvist & Wiksell International.

SOU 2000:1. *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet*. Slutbetänkande från Demokratiutredningen.

Stenling, C. & Fahlén J. (2014). "Same, same, but different? Exploring the organizational identities of Swedish voluntary sports: Possible implications of sports Clubs' self-identification for their role as implementers of policy objectives". I *International Review for the Sociology of Sport*, November 7.

Yttergren, L. (1996). *Täflan är lifvet: Idrottens organisering och sportifiering 1860–1898*. Stockholm: Stockholmia.

Zethrin, N-O. (2015). *Mellan masskonsumtion och folkrörelse: Idrottens kommersialisering under mellankrigstiden*. Örebro: Örebro universitet.

Muntliga källor

Intervjuutskrifter med utövare, föräldrar, verksamhets- och organisationsledare i tre föreningar. I författarnas ägo.

Elitidrottssatsningar för barn – ett demokratiskt dilemma

Karin Redelius, Gymnastik- och idrottshögskolan

Inledning

Hallå idrotts-Sverige, this is a wake-up-call, säkert otidsenligt och politiskt inkorrekt så det stänker, men ändå; Den stora faran för svenska ungdomar och svensk lagidrott är inte att lära sig tävla. Hotet är de Självgoda Vuxna med förbudsvapnet i hand, som i jakten på personlig duktighets-glory – utan att fråga – kör över våra barn, och tar ifrån dem deras självklara rätt att tävla och utöva sin idrott på vilket sätt som de vill, på sina egna villkor.

Citatet hämtar jag från nättidningen *Idrottens Affärer*.⁹¹ Krönikören Niclas Andersson ger sin syn på beslutet att slopa serietabeller för barn under 13 år, som Svenska Fotbollförbundet i demokratisk anda fattat på sitt årsmöte. Att han är uppretad går inte att missa. Hans tolkning är att oförstående vuxna med makt nu sett till att barn inte längre tillåts tävla. Många kommentarer följer på krönikan och den har över 650 delningar. En del instämmer i hans frustration: ”Jag håller med dig till 100 procent, Får vi inte räkna poäng eller ha serietabeller kommer många ambitiösa talanger att tappa intresset”, ”Det bästa jag läst”, ”Mitt i prick!” Andra delar inte alls Niclas Anderssons tankar: ”Oerhört okunnigt skriven krönika”, ”Tror du fått en del om bakfoten”, ”Vet inte om man ska ta Niclas krönika på allvar. I Göteborgs fotbollsförbund togs serierna bort för ett antal år sedan för åldersgruppen 13 år och nedåt. Allt har fungerat”. I en av kommentarerna konstateras ”Du går på känslor och inte på den forskning som finns i ämnet”. Att utformningen av ungas idrott engagerar och väcker känslor märks särskilt i texter som denna, liksom när nyhetsmedia rapporterar om tidiga elitsatsningar bland barn. Då brukar också en strid ström av kommentarer skrivna i affekt följa på inlägget; en del är ivriga påhejare till satsningarna, andra visar sitt starka missnöje.

⁹¹ *Idrottens Affärer*, ”Och hur gör vi med skolbetygen?”, krönika publicerad 2016-01-29.

Vad som utmärker den goda barnidrotten finns det olika uppfattningar om, och frågan är vilka konsekvenser det har för centralt fattade beslut som rör ungas idrottande. I det här kapitlet diskuterar jag villkoren för idrottens demokratiska processer och organiseringen av barnidrott. Frågan som står i blickfånget lyder: I vilken mån har beslut som fattas på central nivå genomslag på lokal nivå? Mer precist handlar det om policydokumentet *Idrotten vill* och dess väg från visionär retorik om barnidrottens utformning, beslutad i demokratisk anda på stämmor och i styrelserum, till praktisk handling då idrottsledare och tränare ska realisera retoriken. Ett särskilt intresse riktas mot tränares syn på elitsatsningar för barn, vilket här utgör ett exempel på ett demokratiskt dilemma för idrottsrörelsen.

Riktlinjer för barnidrott firar 20-årsjubileum

Hur barns idrott borde utformas började diskuteras på allvar i samband med att den första forskningskonferensen i ämnet arrangerades i början av 1980-talet. Samtidens ledande forskare inom skilda discipliner, såsom fysiologi, medicin och pedagogik, samlades och gav en tvärvetenskaplig belysning av kunskapsläget rörande barns idrottande. Forskare är inte alltid överens, men i den rapport som följde på konferensen presenteras en samstämmig bild av hur idrott för barn borde bedrivas.⁹² Bengt Sevelius, dåvarande generalsekreterare för Riksidrottsförbundet (RF), sammanfattade kunskapsläget. Hans utgångspunkter lyder:

- Barnidrotten är i första hand till för barnen och deras bästa. Därför måste barnens behov och intressen komma i fokus.
- Barn är inte skalenliga förminskningar av vuxna.
- Barn växer och mognar olika fort. Idrott – såväl träning som tävling – bör anpassas efter barnens utveckling och inte tvärtom. Idrotten bör inte prioritera tidigt utvecklade och missgynna sent utvecklade.
- Frågan om färdigheters utvecklande hos barn måste därför ses i ett brett perspektiv. Ytterst gäller frågan målet för utvecklingen av färdigheter. Det måste då stå klart att det gäller individens bästa och inte idrottens, idrottsledarens eller föräldrarnas prestige.⁹³

Vi känner igen tankegångarna. Drygt tre decennier har passerat, men Sevelius argument är alltså aktuella. Diskussionen fortsatte med andra ord och i mitten

⁹² Riksidrottsförbundet (1982). *Barn – Ungdom – Idrott*. Rapport från Idrottens Forskningsråds konferens på Bosön i februari 1982; Engström, L.-M. & Forsberg, A. (Red.).

⁹³ *Ibid.*, s. 97.

av 1990-talet beslutade RF:s stämma enhälligt att anta ett gemensamt mål- och visionsdokument, *Idrotten vill*. Dokumentet beskriver idrottsrörelsens verksamhetsidé och värdegrund, och där formuleras även riktlinjer för hur barn- och ungdomsidrott ska bedrivas. Bortsett från några smärre revideringar har riktlinjerna varit desamma under de dryga 20 år som nu passerat.⁹⁴ Ett betydelsefullt tillägg gjordes 2009, då det tillfogades att idrott för barn upp till 18 år ska bedrivas ur ett barnrättsperspektiv och följa FN:s konvention om barns rättigheter. Tillägget var en följd av ett tidigare fattat regeringsbeslut om att statligt stöd enbart ska utgå till föreningar som bedriver en verksamhet förenlig med FN:s barnkonvention.⁹⁵ De befintliga riktlinjerna låg dock redan väl i linje med andemeningen i konventionen och revideringen innebar därmed inte någon större reell förändring.⁹⁶

Idrottsrörelsens officiella hållning, enligt demokratiskt fattade beslut, stämmer alltså överens med regeringens önskemål om hur idrott för unga ska bedrivas, åtminstone på central nivå. Att idrottsrörelsens och statens vilja går hand i hand är inte oviktigt och inte heller ovanligt. Idrottsrörelsen är visserligen en självständig organisation men beroende av ett statligt stöd. Idrottsforskaren Johan R Norberg beskriver deras relation som ett partnerskap byggt på gemensamma intressen – ett implicit kontrakt.⁹⁷ För idrottens del innebär kontraktet en slags betingad frihet – föreningar har rätt att bedriva idrott enligt medlemmarnas önskemål, men också ”en skyldighet att beakta statsmakternas förväntningar och utforma en verksamhet som harmonierar med statens intressen”.⁹⁸ Att idrottsrörelsen verkar för att FN:s barnkonvention följs är alltså en del av det implicita kontraktet.

Villkoren för implementeringen av *Idrotten vill*

Frågan är hur de riktlinjer för barnidrott som uttrycks i *Idrotten vill* har tagits emot på föreningsnivå bland idrottsledare och tränare. Känner tränare till *Idrotten vill*? Vilka möjligheter har de att följa riktlinjerna? Och i vilken mån överensstämmer de med deras egen uppfattning om hur barnidrott ska bedrivas – vill tränare det

⁹⁴ Riksidrottsförbundet (1995, 2005, 2009). *Idrotten vill*.

⁹⁵ Regeringens proposition 2008/09:126. *Statens stöd till idrotten*.

⁹⁶ Redelius, K. (2011). ”Idrottens barn – fria från kränkningar? En internationell utblick om idrott och FN:s barnkonvention”. I Centrum för idrottsforskning, *För barnets bästa: En antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*.

⁹⁷ Se Norberg, J. R. (2004). *Idrottens väg till folkhemmet: Studier av statlig idrottspolitik 1913–1970* och även Peterson, T. (2008). *Föreningsfostran och tävlingsfostran: En utvärdering av statens stöd till idrotten*.

⁹⁸ Peterson (2008). s. 133.

Idrotten vill? Dessa faktorer, förståelsen av beslut liksom möjligheten och viljan att följa dem, har i andra sammanhang visat sig vara viktiga premisser för att implementeringen av beslut ska lyckas i en organisation.⁹⁹ Villkor för en implementering är alltså att tillämparna förstår, kan och vill genomföra besluten. En förutsättning för att retoriken i *Idrotten vill* ska realiseras är att tränare har kunskap om hur de ska gå till väga, möjlighet att verka i beslutets anda och att de håller med om att det är så de borde handla. Hur förhåller det sig med den saken?

Idrotten vill – från riktlinjer till anvisningar

Innan jag går in på tränares kännedom om och vilja att handla enligt *Idrotten vill*, ska jag kort beskriva riktlinjernas andemening liksom vad beslutet att anta dokumentet innebär. I *Idrotten vill* yttras en normativ idé om hur barns och ungdomars idrottande *borde* utformas. I de specifika riktlinjerna rentav hur den *ska* bedrivas. Riktlinjerna består av tio punktsatser som avser barnidrott (idrott upp till och med tolv år) och tio som avser ungdomsidrott (upp till och med 20 år¹⁰⁰). I allt väsentligt är utgångspunkten att det är den unga individen och dennes behov, utveckling och lärande som ska stå i centrum. Ett utdrag ur riktlinjerna för barnidrott lyder:

[...] Idrott för barn ska vara lekfull, allsidig och bygga på barnens egna behov och förutsättningar samt ta hänsyn till variationer i utvecklings-takt. Idrott för barn ska utformas så att de kan lära sig idrotten och få ett livslångt intresse för den. Idrott för barn ska i första hand bedrivas i enkla former i närområdet. Även tävlingsverksamheten ska huvudsakligen ske lokalt och resultaten ska ges liten uppmärksamhet. Idrottsföreningarna ska erbjuda alla barn en kamratlig och trygg social miljö, där de kan utvecklas och bli delaktiga i utformningen av verksamheten [...].¹⁰¹

FN:s barnkonvention ska som tidigare nämnts följas, vilket innebär en betoning på att det är barnets bästa som ska vara normgivande för verksamheten, liksom att barn har rätt att göra sin röst hörd och vara delaktiga i beslut som rör dem. Delaktighet framstår därför som centralt, liksom att fokus inte ska riktas mot rangordning och tävlingsresultat. I övrigt lämnar riktlinjerna utrymme för tolkningar. Föreningar och enskilda tränare måste själva ta ställning till, och konkretisera vad

⁹⁹ Se t.ex. Lundquist, L. (1987). *Implementation Steering: An Actor-Structure Approach*.

¹⁰⁰ På RF:s stämma i maj 2015 beslutades om en ny åldersindelning (upp till 25 år).

¹⁰¹ Riksidrottsförbundet (2009). *Idrotten vill*, s. 22.

det innebär att idrott för barn är allsidigt och lekfullt utformad och bygger på just deras – och inte vuxnas – behov. Frågan är vilka skyldigheter idrottens ledare och tränare har att följa dessa riktlinjer.

En grundläggande föreningsdemokratisk idé är att varje förening är självständig och att medlemmarna beslutar över dess verksamhet. I förordet till den första upplagan av *Idrotten vill* står att programmet utgör idrottsrörelsens verksamhetsidé och värdegrund men att det är ”på lokal nivå, i idrottens föreningsliv, som idrottsverksamheten får sin slutgiltiga form *oavsett* vad som beslutas på högre nivå”.¹⁰² Under senare år har dock RF:s stadgar ändrats något och i portalparagrafen, det vill säga i första kapitlets första paragraf, anges nu att: ”Idrott ska bedrivas i enlighet med den av RF-stämman beslutade verksamhetsidén, visionen och värdegrunden.”¹⁰³ I detta ligger att föreningar anslutna till RF måste följa de riktlinjer för barn- och ungdomsidrott som anges i stadgarna, och som utgår från *Idrotten vill*. Därmed är riktlinjerna mer förpliktigande i dag än för 20 år sedan. De forna riktlinjerna har helt enkelt blivit anvisningar.¹⁰⁴ I dessa framgår att RF kommer att agera om de får veta att det förekommer verksamhet ”som uppenbart strider mot anvisningarna”, liksom att lokalt aktivitetsstöd ”inte ska utgå till verksamhet som strider mot intentionerna i *Idrotten vill*”.¹⁰⁵

Tränares kunskap om *Idrotten vill*

Att de centrala idéerna om hur barn- och ungdomsidrott ska bedrivas har funnits på pränt i ett par decennier borgar för att arbetet med att sprida budskapet har kunnat ske. Men idrottsledare kommer och går – även om *Idrotten vill* består. En tidigare genomförd undersökning visar vilken (o)kunskap tränare har om idrottsrörelsens övergripande och viktigaste policydokument.¹⁰⁶ Drygt hälften av tränarna svarade att de inte känner till *Idrotten vill*, en fjärdedel att de hört talas om skriften och tio procent uppgav att de bläddrat i den. Ett fåtal, drygt fem procent, sa sig ha läst texten. I samma studie ställdes även frågor om FN:s barnkonvention. En stor majoritet tränare svarade att de inte känner till att barn- och ungdomsverksamhet

¹⁰² Riksidrottsförbundet (1995). *Idrotten vill*, min kursivering.

¹⁰³ Riksidrottsförbundet (2014). Riksidrottsförbundets stadgar.

¹⁰⁴ Riksidrottsförbundet (2014). *Anvisningar för barn- och ungdomsidrott*.

¹⁰⁵ *Ibid.* s. 13.

¹⁰⁶ Redelius, K. (2012). *Idrottsledarna och barnkonventionen: Om idrottande barns rättigheter*. Studien var dock begränsad i omfattning (cirka 160 tränare från ett 30-tal idrotter deltog).

ska utgå från barnkonventionen, och få visste vad det kan innebära att ta utgångspunkt i konventionen vid utformningen av idrott för unga.

Att idrottens centrala dokument inte är särskilt bekant behöver däremot inte betyda att innehållet är obekant. När det gäller anvisningar för barn- och ungdomsidrott handlar det om att implementera en samling värderingar som ledare och tränare kan anamma; det vill säga att förmedla ett förhållningssätt och ett specifikt synsätt. Innehållet kan ha slagit igenom även om tränare inte känner till dokumentet som sådant. Vet vi något om dess genomslagskraft? Vilka värderingar präglar utformningen av ungas idrott?

Idrottsrörelsen är mångfacetterad och frågorna har inte ett entydigt svar, även om ungas idrottande har varit föremål för många studier. För drygt tio år sedan gav RF en grupp forskare i uppdrag att utvärdera i vilken utsträckning barn- och ungdomsidrotten bedrivs i enlighet med värderingarna och riktlinjerna. I utvärderingen, liksom i den omfattande forskningsgenomgång som gjordes i den statliga idrottsstödsutredningen ungefär samtidigt, framkom att riktlinjerna inte har särskilt stor genomslagskraft på föreningsnivå.¹⁰⁷ Frågan är vilka förutsättningar tränare har för att kunna verka i enlighet med intentionerna och, inte minst, om de vill detsamma som *Idrotten vill*.

Möjligheten och viljan att handla enligt *Idrotten vill*

En mängd faktorer har betydelse för hur barns och ungdomars idrott bedrivs. Ledare och tränare kan förvisso påverka hur idrottsverksamheten utformas, men deras möjligheter att agera är beroende av olika ramfaktorer som både kan begränsa och vidga deras handlingsutrymme. Idrottsledare agerar med andra ord inte enbart efter eget huvud, utan deras handlande är betingat av den situation de befinner sig i.¹⁰⁸ Resultatet av implementeringen av *Idrotten vill* har på så sätt både att göra med vilka faktiska möjligheter tränare har att praktisera idéerna och av enskilda tränares uppfattningar om hur barn ska idrotta, samt vad målet är.

¹⁰⁷ Engström, L-M. m.fl. (2007). *Idrotten vill: En utvärdering av barn- och ungdomsidrotten* samt Peterson, T. (2008).

¹⁰⁸ För en mer ingående diskussion om vilka faktorer som påverkar barn- och ungdomsidrottens utformning, se Redelius, K. (2013). "Att vilja och kunna fortsätta: Om idrottens utformning och tillgänglighet". I Centrum för idrottsforskning, *Spela vidare: En antologi om vad som får unga att fortsätta idrotta*.

Att ge ett underbyggt svar på frågan om vilka uppfattningar tränare har om hur och varför barn ska idrotta är förstås svårt. Tusentals tränare i tusentals föreningar utformar varje vecka idrottsträningar för tusentals barn. En skiljelinje verkar dock, som nämndes inledningsvis, gå mellan de som förordar respektive motsätter sig en tidig fokusering på resultat och tävlingsprestationer, liksom att vissa barn väljs ut till särskilda satsningar.¹⁰⁹ Dessa så kallade elitsatsningar innebär i regel att barn från tidig ålder (7–12 år) selekteras av tränare och placeras i en specifik grupp. De förväntas träna intensivt och omfattande i en speciell idrott och målet är att de ska utvecklas till elitidrottare. Hög tränings- och tävlingsintensitet samt prestationskrav är alltså typiska ingredienser, samt att särskilda resurser, såsom speciellt utbildade tränare, tillförs. I en nyligen genomförd studie svarar drygt en tredjedel av tillfrågade tränare att det förekommer att de barn som anses bäst väljs ut till speciella lag eller grupper.¹¹⁰ Där framkommer också att de anvisningar i *Idrotten vill* som verkar svårast att få gehör för, är de som gör gällande att idrott för barn bör vara lekfull och ta hänsyn till deras utveckling liksom att prestationskrav och resultat ska tonas ner.

Även om tidiga elitsatsningar kan utformas på olika sätt, kan de inte sägas rimma särskilt väl med intentionerna i *Idrotten vill* – och de väcker känslor i tränarkåren. De tränare för barn som deltog i ovan nämnda studie framför en mängd argument för respektive emot tidiga satsningar. I vissa fall är målet i princip detsamma – det gäller att hålla de ungas idrottsintresse vid liv – men hur det ska ske råder delade meningar om. De som är negativt inställda till tidiga satsningar uttrycker ofta det i direkta termer: ”Den här gallringen, att satsningen ska göras så tidigt, det gillar jag inte alls. ”De positivt inställda tränarna tycker inte att de gör fel och undrar vad problemet är: ”Alla får ju vara med, kanske inte i det lag jag tränar, men det finns ju andra lag.” Inte sällan går man också i polemik och talar i termer av ”vi och dom”. Tränarna som är emot kan till exempel säga att ”vi ser till helheten och värnar om alla” till skillnad från ”dom som är resultatfixerade, kortsiktiga och hetsar”. Ett prov på en sådan polemik följer i intervjuцитaten från två tränare från samma förening. Den första tränar pojkar i ett breddlag, och han är negativt inställd till föreningens så kallade akademiverksamhet:

¹⁰⁹ En pågående kartläggning av elitsatsningar för barn som genomförs med stöd från Centrum för idrottsforskning visar att det är relativt vanligt att barn under tolv år väljs ut till särskilda satsningar, men det förekommer oftare i vissa idrotter än i andra, liksom i föreningar i storstäder.

¹¹⁰ Redelius, K., m.fl. (2016). *Gör idrotten som Idrotten vill? Om barn- och ungdomsidrottens utformning i retorik och praktik* (under publicering).

Jag skulle inte säga till akademichefen, ”vi har fyra spelare här, kom och titta på dom”, för om spelarna kommer med där, då är jag rädd att de förlorar intresset för idrotten. Jag tror inte alls på den där modellen, utan min målsättning är att de här killarna ska spela tillsammans så länge det bara går.

I föreningen sker selekteringen i åttaårsåldern, vilket inte alla föreningens tränare sympatiserar med. Tvärtom har den tränare som kommer till tals ovan ingen större lust att samarbeta med föreningens så kallade akademi. Akademichefen, som nämns i citatet och också intervjuats, är väl medveten om den kritik som ibland riktas mot tidiga elitsatsningar. Han har dock ingen förståelse för kritiken utan tycker att den är orättvis och att motargumenten inte håller. Han känner till de övergripande riktlinjerna, och när han får frågan hur han ser på dessa säger han:

Jag har läst igenom de flesta av RF:s och Rädda Barnens riktlinjer. Och när jag har läst dom så upplever jag ju inte att vi bryter mot några av de här reglerna. Glädje, respekt, alla är välkomna i våra klubbar och så. Däremot kan ju barnen inte välja vilken grupp de ska spela i ... det talar ju vi om ... det kan de inte bestämma ... men vi tycker inte att vi bryter mot någon regel. Men det slänger ju folk ur sig att vi gör. Fast vi fattar inte riktigt vilken av punkterna det skulle vara.

Av ovanstående resonemang framgår tydligt att i en och samma förening kan det finns skilda uppfattningar om hur idrott, fotboll i det här fallet, ska bedrivas. Och det är inte bara uppfattningarna som går isär – verksamheten utformas också på olika sätt beroende på vilket lag barnen tillhör, även om de är i samma ålder och medlemmar i samma förening. Vad är det tränarna har skilda åsikter om?

Tränarkåren är oense i frågan om det är nödvändigt och rätt eller onödigt och fel med tidiga elitsatsningar. De tränare som är för tidiga satsningar bygger sina ställningstaganden på följande premisser: de anser att a) det går att bedöma vilka som kan bli bra och vilka som inte har potential, b) att det är nödvändigt att träna intensivt tidigt för senare framgång, samt c) att vissa barn är mer motiverade än andra och att det därför är rätt att ge de barnen extra tid och resurser. De tränare som är skeptiska till och talar emot tidiga satsningar anser i stället att a) tidiga satsningar inte behövs för att bli bra och inte heller att b) det är rätt metod för att få unga att vilja fortsätta med idrott liksom att c) idrott innebär så mycket mer än att prestera och leverera resultat samt att d) idrott inte bör vara det enda en ung människa ska hinna ägna sig åt under uppväxten. Vi kan därmed konstatera att det

finns skilda uppfattningar om idéerna i *Idrotten vill* och huruvida de ska vara vägledande vid utformningen av idrott för barn eller inte. Tränarkåren är delad i frågan och de tränare som i störst utsträckning var positivt inställda till tidiga satsningar i den nämnda studien var de som var anställda av sin förening eller klubb. Avslutningsvis kan vi ställa frågan om det spelar någon roll att tränare har olika syn på barnidrottens utformning.

Från central demokrati till lokal anarki

Att föreningar och enskilda tränare gör som de vill och inte självklart som *Idrotten vill* är i grunden ett demokratiskt dilemma. Visserligen är det inte konstigt om människor som verkar i en stor och ideell organisation har olika syn på saker och ting, men om demokratiskt fattade beslut som rör verksamhetens inriktning, oavsett om det handlar om rekommendationer eller anvisningar, inte betyder något på lokal nivå är det problematiskt av flera skäl. Idrottsrörelsens trovärdighet äventyras om den officiella hållningen och centrala värdegrundsdokument utlovar en verksamhet som inte alls överensstämmer med den som bedrivs. En hårdare styrning och kontroll skulle behövas, men hur blir det då med det ideella engagemanget? Vill tränare engagera sig om den centrala styrningen blir alltför stark – förutsätter inte demokrati ett visst mått av autonomi? Peterson pekar på att självbestämmande är särskilt viktigt i ideella organisationer.¹¹¹ Människor engagerar sig frivilligt i sådant de tror på och om tränare inte tillåts forma den barnidrott de vill, kan det leda till att engagemanget upphör. Häri ligger det demokratiska dilemman: en verksamhetsidé med tillhörande anvisningar har beslutats på central nivå, men på den lokala nivån finns tränarna vars meningar går isär. En del gör allt de kan för att leva upp till anvisningarna, andra har ingen lust alls att realisera de demokratiskt tagna besluten. Att rörelsen är delad är i förlängningen säkert också till nackdel för viljan till engagemang, likaså för föreningsandan om tränare inom en och samma förening har helt skilda uppfattningar om barnverksamhetens utformning.

Det finns tecken som tyder på att den tilltagande professionaliseringen av barn- och ungdomsidrott driver på en utveckling som leder till fler tidiga satsningar. En sådan utveckling får konsekvenser för ungas förutsättningar att bedriva föreningsidrott – och för idrottens trovärdighet. Att viljan att följa intentionerna inte finns hos alla är dessutom inte bara ett demokratiskt dilemma. Riktlinjernas utformning är ingen

¹¹¹ Peterson, T. (2008).

slump. Deras tillkomst föregicks av en tilltagande oro över att idrott för unga inte bedrevs i enlighet med befintlig forskning om vad barn och ungdomar behöver och mår bra av. Forskarkåren enades redan på 1980-talet och den är fortfarande enig; den samlade kunskap som finns rörande barns idrott ger vid handen att det inte finns anledning att ändra den normativa idé som *Idrotten vill* bygger på. Riktlinjerna har heller inte ändrats genom åren – från centralt håll har de snarare förstärkts och tydliggjorts. Däremot finns det all anledning att än mer ihärdigt arbeta med att sprida den kunskap som finns om hur barnidrott ska utformas och varför, så att tränare vill detsamma som *Idrotten vill*.

Referenser

- Andersson, N. (2016). "Och hur gör vi med skolbetygen?" I *Idrottens Affärer*.
<http://www.idrottensaffarer.se/kronikor/2016/01/och-hur-gor-vi-med-skolbetygen>. (Hämtad 2016-01-29).
- Engström, L-M., Norberg, J. R. & Åkesson, J. (2007). *Idrotten vill: En utvärdering av barn- och ungdomsidrotten*. FoU-rapport 2007:1. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Lindquist, L. (1987). *Implementation Steering: An Actor-Structure Approach*. Lund: Studentlitteratur.
- Norberg, J. R. (2004). *Idrottens väg till folkhemmet: Studier av statlig idrottspolitik 1913–1970*. Stockholm: SISU Idrottsböcker.
- Peterson, T. (2008). *Föreningsfostran och tävlingsfostran: En utvärdering av statens stöd till idrotten. Betänkande av idrottsstödsutredningen*. SOU 2008:59. Stockholm: Fritzes.
- Redelius, K. (2011). "Idrottens barn – fria från kränkningar? En internationell utblick om idrott och FN:s barnkonvention". I Centrum för idrottsforskning, *För barnets bästa: En antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.
- Redelius, K. (2012). *Idrottsledarna och barnkonventionen: Om idrottande barns rättigheter*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Redelius, K. (2013). "Att vilja och kunna fortsätta: Om idrottens utformning och tillgänglighet". I Centrum för idrottsforskning, *Spela vidare: En antologi om vad som får unga att fortsätta idrotta*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.
- Redelius, K., Kempe-Bergman, M., Larsson, B. & Lingshede, E. (2016). *Gör idrotten som Idrotten vill? Om barn- och ungdomsidrottens utformning i retorik och praktik* (under publicering). Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Regeringens proposition 2008/09:126. *Statens stöd till idrotten*.

Riksidrottsförbundet och Idrottens Forskningsråd (1982). *Barn – Ungdom – Idrott*. Rapport från Idrottens Forskningsråds konferens på Bosön i februari 1982. Engström, L.-M. & Forsberg, A. (Red.). Farsta: Riksidrottsförbundet och Idrottens Forskningsråd.

Riksidrottsförbundet (1995, 2005, 2009). *Idrotten vill. Verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2014). RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2013. <http://www.rf.se/Undermeny/Dokumentbank/Stadgarochregler/>. (Hämtad 2016-03-29).

Riksidrottsförbundet (2014). *Anvisningar för barn- och ungdomsidrott*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

I antologin **Föreningen, laget och jaget** ger forskare och experter sju olika perspektiv på föreningsidrottens demokratiska effekter. Stämmer det till exempel att föreningslivet är en skola i demokrati? Blir föreningsmedlemmar mer tillitsfulla och toleranta? Och hur engagerade är egentligen medlemmarna i föreningsdemokratiska frågor?

Författare:

- Ørnulf Seippel, Norges idrottshögskola
- Ali Abdelzadeh, Erik Lundberg & Erik Amnå, Örebro universitet/Ersta Sköndal högskola
- Susanne Wallman Lundåsen, Mittuniversitetet/Ersta Sköndal högskola
- Christer Pallin, Riksidrottsförbundet
- Magnus Forslund, Linnéuniversitetet
- Jonny Hjelm, Sofia Isberg & Maria Rönnlund, Umeå universitet
- Karin Redelius, Gymnastik- och idrottshögskolan